

בשם ה' נעשה ונצליח

ספר

שערי הלכה

עם

מקור הלכה

על

הלכות חופה וקידושין

לספרדים ואשכנזים

ע"פ רבותינו מאורי התלמוד ראשונים ואחרונים

ופסקי מרן השו"ע והרמ"א ונושאי כליו

ועד אחרוני זמנינו

מאת

הצעיר יניב גבריאל יצ"ו

שנת התשע"ז

פעיה"ק טבריה ת"ו

בעזרת החונן לאדם דעת

כתב הפלא יועץ בערך "למוד" וז"ל: ומי שחננו ה' דעת, יקבע עת לעיין בהלכה או בפוסקים בעיון ופלפול כפי שכלו... ועוד יקבע עתים ללמוד בבקיאות, ותהי ראשית למודו בדינים הנצרכים בשולחן ערוך עם כל האחרונים עד שיהיו נרשמים בדעתו לעת הצורך.

ובערך "זכיה" כתב וז"ל: אם חננו ה' רוב דעת יעשה ספר להועיל, ואם יזכה שיועיל דבריו בדור מן הדורות לאחד מיני אלף די אם לא בא לעולם אלא לדבר זה.

ובערך "תוכחה" כתב וז"ל: אם חננו ה' דעת יכתוב בספר דינים ומוסר השכל, ואף כי רבו הספרים ותורה מונחת בקרן זוית, אין דורש ואין מבקש כי אם השרידים, אע"פ כן הוא יעשה ויכתוב רובי תורתו אולי ברוב הימים ימצא מי שיטול ספרו בידו ויעשו דבריו פירות ויבנה גם הוא ממנו.

* * *

"טוב מעט בצדקה מרוב תבואות בלא משפט" (משלי טז, ח) מבאר הגר"א בזה"ל: בתורה טוב שילמוד מעט מעט בצדקה (והיינו שידע כל דבר על בריו שבוה יעשה צדקה לכ"י כמ"ש בזה"ר), מתבואת רוב ולא במשפט – ממה שיקבץ על יד הרבה, אך לא במשפט, שאין יודע הדין על בריו.

* * *

שנינו בברכות (נה.). ובנדרים (ח.); אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים. וידוע מאמר החכם: שכן אי אפשר לספר בלא שגיאות. לכן הנני בזה לבקש, באם יש הערות נא לשלוח לכתובת שלהלן, וזכות הרבים תהא תלויה בו.

כל הזכויות שמורות למחבר ©

ניתן להשיג את הספר בכתובת המחבר
רחוב כ"ח 1/7 טבריה
מיקוד 14364
או בפלא': 054-8444665

רשימת הספרים של המחבר

שערי הלכה

על הלכות ריבית והיתר עיסקא

לספרדים ואשכנזים

עם נוסחאות היתרי עסקא

ומקור הלכה

המבאר מהגמרא ועד אחרוני זמנינו

בלשון קלה ומובנת

* * *

שערי הלכה

על הלכות בשר בחלב ותערובות

לספרדים ואשכנזים

לפי סדר השולחן ערוך

ומקור הלכה

המבאר מהגמרא ועד אחרוני זמנינו

בלשון קלה ומובנת

* * *

שערי הלכה

על הלכות חופה וקידושין

לספרדים ואשכנזים

לפי סדר הסימנים בשולחן ערוך הנלמדים

ומקור הלכה

המבאר מהגמרא ועד אחרוני זמנינו

בלשון קלה ומובנת

מאורות הפרד"ס

חידושים יפים על התורה

מחולק על כל פרשה חידושים בדרך הפשט

רמז דרוש וסוד

בלשון קלה ומובנת

* * *

מאורות הפרד"ס

חידושים יפים על המועדים

מחולק על כל מועד חידושים בדרך הפשט

רמז דרוש וסוד

בלשון קלה ומובנת

עם ביאור חמשים נסים שעל הים בקצרה

ותולדות דוד המלך, רבי עקיבא,

רבי מאיר בעל הנס ורבי שמעון בר יוחאי,

מהמקורות בש"ס והמדרשים

* * *

שיעורי הלכה

ביאור מקיף מהגמרא ועד אחרוני זמנינו

על מידות נפח

[כזית, רביעית, הפרשת חלה ועוד]

ומידות אורך

[אצבע, אמה, מיל, רוחב סיט ועוד]

ומידות שטח

[בית סאה, בית כור, בית קב ועוד]

מוסדות "תפארת טבריא"

בנשיאות הרב דוד דרלי שליט"א
על ציון התנא ר' עקיבא. רח' נרכוס 1. טבריא
טל' 04-6656000 | פקס: 04-6656020

כולל
"היכל
יוסף"

לע"ב יוסף אזרק צ"ל
בן אדל תחי'

כפ"ב אור ארבע מאות והלואה אלו גמ'.

הנה האביר היקר והנאה אלס טוב והילא

הנ"ל ירד ינה עמיאל ס"ט

הנ"ל גם אבירי הנ"ל וסוקר ט' אלו

הנ"ל הודים זולג והקד הנ"ל

אשר הנ"ל הנ"ל פנינים יקרים הנ"ל הנ"ל

בנ"ל הנ"ל הנ"ל הנ"ל הנ"ל

אשר אל סגור הנ"ל הנ"ל הנ"ל

אלו הפיוס אלו חיים.

אשר הנ"ל הנ"ל הנ"ל הנ"ל

אשר הנ"ל הנ"ל הנ"ל הנ"ל

אשר הנ"ל הנ"ל הנ"ל הנ"ל

אשר הנ"ל הנ"ל הנ"ל הנ"ל

אשר הנ"ל הנ"ל הנ"ל הנ"ל

הנ"ל הנ"ל
הנ"ל הנ"ל
הנ"ל הנ"ל

בס"ד אור לכג' לחודש הרחמים והסליחות אלול תשע"ז

הנה האברך היקר והנעלה לשם טוב ותהילה

הרה"ג הרב יניב גבריאל שליט"א

הנמנה עם אברכי הכולל ושוקד על תלמודו

מזכה הרבים דולה ומשקה מתורתו

וכעת העלה במצודתו פנינים יקרים מזהב נחמדים

בנושא הנלמד הלכות "חופה וקידושין והמסתעף"

ואסף איש טהור מדברי רבותינו ראשונים ואחרונים

אשר מפיהם אנו חיים. והוסיף מדיליה חידושים רבים

אשר חלקם השמיע בפני חברים מקשיבים.

וכבר איתמחי גברא בספריו הקודמים אשר עלו על שולחן מלכים

מאן מלכי רבנן. בטוחני שחיבור יקר זה יהיה לתועלת רבה ללומדים

והחפצים להבחין בנושא זה, באשר המה ערוכים בשפה ברורה ונעימה.

והנני לברכו שחפץ ה' בידו יצלח לברך על המוגמר.

המעתיר בעדו

גבריאל דהאן ידידו

ראש הכולל

טבריה עיה"ק ת"ו

מסעוד בן שמעון

ראש ישיבת "אור אליצור"

ורב דקהל הספרדים ברמת אלחנן

בני-ברק

טל. 5704547-03

כ"ב אלול תשס"ו

מכתב קדומה

למען אהיה את העניין המהוי וימך דכאכא, אל שוב
הלבוכ במבולו ברקע ישיב לקהילתי אליטו, הן דגמיה אל תורה
בצדק הדיוט דבולו היט יוסף, קמטט תורה וקדושתן .
תורה ישיב אליטו עברי תפילת דתורהו פוילימטע הקדושה
בניעוהו אדח שרון מיעד, ועפ וחיה ועשיה פו קדושתו
קדושתו וסע הוסיל פס ונתקם אכערה אל תורה,
כמט ארה בתורה שיעשו פשיה אהמיק חיון דכחיה
אל תורה, מתק אולו אפ טאם דבוחעל וקדושתו וועפ אהוטה
אנור ארה תבורים טאבים אפליור אהפסודא אל תורה. דעתן פו
שיס ב"ח פרגז טאם אהמיק אפליור אהפסודא אל תורה, ושיב א
תנו תורה ויש טאם פיו האקור אחי היחוזי דדופר, ושיב א
יזו יחוז פתחה וקמטט יעפ אחי פתחה דקו.
אם אע אפסאם
דא פה א זב הוקרה איה
אברהם רבי ועיב א ביהמל, זבג פתח

מכתב ברכה

שמחתי לראות את הכתבים במשא ומתן בהלכה, של כבוד
האברך כמדרשו הרה"ג **יניב גבריאל שליט"א**, הלן באהלה של תורה
בעיה"ק טבריא בכולל "היכל יוסף" בעניני חופה וקידושין.
הרב יניב שליט"א כבר מקטנותו בלומדו בישיבתנו הקדושה
הכרנוהו לבעל כשרון מיוחד, וזכה ועלה ונתעלה כבר בחיבוריו
הקודמים, ועתה הוסיף כהנה וכהנה לכבודה של תורה,
ברכתי לרב המחבר שיזכהו השי"ת להמשיך ללון בצילה
של תורה, מתוך אושר וכל טוב ברוחנית ובגשמיות, ויזכה להוציא
לאור עוד חיבורים טובים להגביר את כבודה של תורה בזמן זה
שיש בזה כבוד שמים להראות לכל את כבודו יתברך שמו שנתן
לנו תורת חיים אשר היא המקור לחיי היהודי בעוה"ז ושרק על
ידי לימוד התורה וקיומה יזכה לחיי העולם הבא.

המברך בכל לב

מסעוד בן שמעון

גם אני מצטרף

באהבה ובהוקרה לנ"ל

להרה"ג רבי **יניב גבריאל**

יצחק זילברשטיין

רב שכונת רמת אלהנן

בני ברק

אקדמת מילין

בעזרת הבורא יתברך העונה לכל משווע

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, כי גבר עלי חסדו לעסוק בהלכות חשובות אלו, ולהוציא לאור ספר זה. הספר מכיל הלכות המתאימות לכל בית ישראל, לספרדים ועדות המזרח ההולכים בעקבות מרן השו"ע, ולאשכנזים היוצאים ביד רמ"א, ולכן במקום שיש חילוק בין מרן השו"ע לרמ"א ציינו זאת בהלכה, ובמקום שאין חילוק ביניהם נכתבה ההלכה בסתם. הבאנו בספר לכל סעיף "מקור הלכה" מהגמרא ועד אחרוני זמנינו.

אמרו חכמינו ז"ל **בברכות** (ה): אמר רבא לרפרם בר פפא: יגיד לנו הרב מאותם דברים מעולים שאמרת משמו של רב חסדא [שהיה חמיו ורבו של רבא (רש"י יומא עה: ד"ה רב חסדא)] בדברים של בית הכנסת. אמר לו: כך אמר רב חסדא; מהו שכתוב (בתהילים פז, ב) "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב" - אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות [שאינן מעלין בידן הלכה למעשה שיוצאת מן התלמוד (מהרש"א וכן יהוידע), כדשנינו בבבא מציעא (לג): תנו רבנן; העוסקין במקרא מדה ואינה מדה, במשנה מדה ונוטלין עליה שכר, גמרא אין לך מדה גדולה מזו. ופירש רבינו חננאל: התלמוד מורה ומבאר המצות כתקנו ומגיד הלכה למעשה.]. וזהו שאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש, אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד.

וכתבו **תלמידי רבינו יונה** (על הרי"ף ברכות דף ד ע"א) לפרש: כמו שאוהב ה' בית המקדש יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, כך אוהב השערים המצויינים בהלכה ששם קביעות התורה וההוראות בכל יום, יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלומדים בהם לפי שעה דרשות או פסוק, מפני שמיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. עכ"ל.

ומשלו רבותינו ז"ל על כך **משל** (מדרש תהלים פז) וז"ל: בכל מדינה ומדינה יש למלך פלטין אחד, למי אוהב יותר מכולן? פלטין שהוא בתוך מדינתו. כך אמר הקב"ה, אני מחבב שערי כנסיות ובתי מדרשות, ולמי אני מחבב מן הכל? לציון (מקום שיוצאת משם הלכה פסוקה), לפי שהוא פלטין שלי. [הובא בפירושו 'עיון יעקב']

לפיכך נקרא הספר בשם "שערי הלכה", משום שאוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות כמבואר לעיל.

כתב רבינו אליעזר מגרמיזא בספר ה**רוקח** (בהקדמה): שצריך אדם לרמוז את שמו בספרו. והנה בגימטריא קטנה עולה שמי "יניב" עם הכולל לשם הספר "שערי הלכה", וכן לשם "מקור הלכה".

אמרו חז"ל ב**אבות** (פ"א מ"א); אבטליון אומר: חכמים הזהרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים, וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו, ונמצא שם שמים מתחלל. ע"כ. לכן כדי לצאת ידי חובה כלפי שמיא, הנני בזה להודיע בשער בת רבים, שלמרות שמטרת הספר היא להלכה מ"מ אינה למעשה אלא על אחריות הלומד בלבד, וכל אחד ישאל את רבו אשר הוא מורא הוראה מוסמך, ועל פיו ישק דבר.

* * *

שלמי תודה

תודתי מעומקא דליבא להורי היקרים, אשר עזרו לי רבות משחר ילדותי עד כדי מסירות נפש, למען אוכל לשקוד על דלתות תורתנו הקדושה בהשקט ובטח, ועד היום עיניהם פקוחות עלי לשמרני. ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה', ויאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים בבריאות איתנה ונהורא מעליא, ופרנסה בשפע, ויזכו לראות בנחמת ציון וירושלים ולהקביל פני משיח צדקנו, אמן.

תודתי מעומקא דליבא לנוות ביתי, אשת חיל מנשים באוהל תבורך, שמסייעת לי רבות כדי שאוכל ללמוד וללמד תורתנו הקדושה בהשקט ובטח, והיא שעמדה לי להוציא ספר זה לאור. יהי רצון שבעז"ה נזכה יחד לגדל את ילדינו לתורה לחופה ולמעשים טובים וליראת ה' טהורה, ונזכה לרוות נחת מכל יוצאי חלצינו, מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא, אורך ימים ושנות חיים וכל טוב אמן.

יהי רצון שיהיה ספר זה לתועלת ולזיכוי הרבים, ומיגו דזכי לאחריני זכי נמי לנפשיה. ויהי רצון שנזכה כולנו לתשובה שלימה ולגאולה קרובה במהרה בימינו אמן.

המצפה לתשועת ה' ברחמים

יניב גבריאל יצ"ו

מפתח

א	עמוד	פתיחה	חומרת איסור חתונה מעורבת, קירוב ונגיעה בפרהסיא
ד	עמוד		בדין כיסוי ראש לאשה
			<u>אבן העזר</u>	
ח	עמוד	פרק א' - סי' א;	פריה ורביה
לח	עמוד	פרק ב' - סי' ב;	שידוך הגון
סח	עמוד	פרק ג' - סי' ד;	פסולי חיתון
קכז	עמוד	פרק ד' - סי' ו;	פסולי כהונה
קנו	עמוד	פרק ה' - סי' ט;	אשה קטלנית
קסו	עמוד	פרק ו' - סי' יג;	חודשי הבחנה
קצח	עמוד	פרק ז' - סי' כו;	קידושין שונים
רטו	עמוד	פרק ח' - סי' כז;	לשונות של קידושין
רכט	עמוד	פרק ט' - סי' כט;	קידושי כסף
רמה	עמוד	פרק י' - סי' לד;	ברכת אירוסין
רנז	עמוד	פרק יא' - סי' נה, וסי' סא;	חופה קונה
רעא	עמוד	פרק יב' - סי' סב;	ברכת שבע ברכות
שי	עמוד	פרק יג' - סי' סד;	ימי שמחה וזמני נישואין
שכג	עמוד	פרק יד' - סי' מב;	קידושין ברצון
שמב	עמוד	פרק טו' - סי' סו, וסי' קכו;	דיני כתובה
שעג	עמוד		נוסח הכתובה
			<u>חושן משפט</u>	
שעו	עמוד	פרק טז' - סי' לג;	פסולי עדות מחמת קירבה
תא	עמוד	פרק יז' - סי' לד;	פסולי עדות מחמת עבירה

פתיחה

חומרת האיסור של התונה מעורבת

כתב **דוד המלך** ע"ה בספר תהלים (קמח, יב-יג) "בחורים וגם בתולות, זקנים עם נערים יהללו את שם ה' וכו'". לא נאמר בחורים עם בתולות כמו שנאמר "זקנים עם נערים", אלא "בחורים וגם בתולות" - ללמדנו שאסור לרקוד ריקודים מעורבים של בחורים ובחורות יחד! וכבר ידוע ומפורסם מה שצווחו כל גדולי ישראל בדורות האחרונים על האיסור החמור של ריקודים מעורבים של גברים ונשים יחד.

וכתב **הבן איש חי** (ש"ר פרשת שופטים סע' יח): שאפילו ריקוד נשים לבדם בפני האנשים אסור, כי יתגרה יצר הרע באנשים הרואין, וצווחו כמה רבני האחרונים בדברים כאלה דאין להם היתר משום חתן וכלה. עכ"ל.

וכן כתב החפץ חיים בספרו **אהבת חסד** (ח"ג פרק ו') וז"ל: במקומות שהבחורים פורעי מוסר ובני בלי תרבות מרקדים עם הבתולות שהוא עוון פלילי ועוברים בזה על כמה וכמה איסורים או שאר פריצות, כאשר מצוי בעוונותינו הרבים באיזה מקומות מחתונות כאל, שמתנהגות שלא כדרך התורה – צריך לברוח מאוד, "כי השטן מרקד ביניהם" ואין שום מצוה לשמח אנשים כאלו שהופקר אצלם דברי ה' בפרהסיא, כי אילו היה חתן וכלה מצטערים בזה, בודאי לא היה בא לידי זה. עכ"ל. ועיין שם שהאריך בחומרת האיסור הזה וכתב שהעוברים על כך ובאים לידי חיבוקים במהלך הריקודים הרי הם פסולים לעדות ולשבועה מהתורה, משום שחייבים מלקות על שעברו בלא תעשה של "לא תקרבו לגלות ערוה" כמבואר ברמב"ם (הלכות אסורי ביאה פכ"א ה"א), וכתב עוד שם שהוא מאביזריה דעריות שצריך להרג ולא לעבור עליהן.

וכן כתב שנית **בביאור הלכה** (או"ח סי' שלט סע' ג ד"ה להקל) בשם ספר **זכרון יוסף** וז"ל: חיל ורעדה אחזתני בכל צרותיהם לי צר על דבר הפרצה הגדולה שעשו פריצי בני עמנו במקומם לעבור בשאט נפש על דת ודין תורתנו הקדושה ודת יהדות... אלא אף זו שעשו בהאי גיסא חניגא וחוללו במחולות נערים בני בלי תרבות עם בתולות ונתערבו בהם גם אנשים ונשי אנשים ושעירים ירקדו שם, אוי לנפשם כי גמלו להם רעה לעבור על דת בפרהסיא, והתורה חוגרת שק עליהם רחמנא לשזבן מהאי עונשא ולא יעשה כן... ואין לך דרגא להסתת יצר הרע ומעלה לזנות יותר מזה שמתבוננים ומביטים בני בלי תרבות האלה בפני הנשים והבתולות בעת הרקוד, ואוחזין מעשה אבותיהם בידיהם של הנשים וקורא אני עליהם יד ליד לא ינקה מדינה של גיהנם... ופשוט הוא ומרוב פשיטותו לא

ניתן לכתבו, ורק כדי להוציא מלב עמי הארץ ובורים שחושבים שאין איסור בפנויה כלל... ושם בתשובתו נאמר מה שהשיב להגמון אחד ששאלו על ככה, והשיב לו שאצלנו הוא עון פלילי ונגד היהדות וכו'. עכ"ל.

וכן כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל **באגרות משה** (אה"ע ב' ס"י ג): שריקודים בתערובת אנשים ונשים הוא דבר פשוט שאסור, ולהרמב"ם (איסורי ביאה פכ"א ה"א) הוא לאו דאורייתא שלוקין עליו, ועוד שעובר על "ונשמרת מכל דבר רע" (דברים כג, ו) שהוא האיסור על הרהור בנשים כדאיתא בכתובות דף מו. [מימרא של רבי פנחס בן יאיר, וכן נפסק בשו"ע אה"ע ס"י כג סע' ג: אסור לאדם להביא עצמו לידי הרהור. וכן פסק באה"ע ס"י כא סע' א].

וכן כתב **השדי חמד** (חי"ז מערכה חתן וכלה אות יב' עמ' ר"ג): רע ומר המנהג המנוגע שנוהגים איזה בני אדם בימי החתונה לעשות ריקוד... בחורים עם בתולות ויהי כנגן המנגן אש תוקד בקרבם... סביב רשעים יתהלכון ויבוא גם השטן בתוכם מרקד ביניהם ויעשו זר מעשיהם... גם לאותם שאינם מרקדים רק שומעים חרפת הנבלים האלו המצפצפים ואינם משיבים להשתיקם בנוזיפה, מלבד האיסור החמור אשר על ידי ראייתם עוברים על מצות ה' "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם"... ומלבד איסור ישיבתם בסוד משחקים ובמושב לצים, כי על כל אלה יביא אלוקים במשפט רח"ל... אוי לדור שכך עלה בימיו המקום ירחם ויטהר את לבבנו לעבדו בלבב שלם. עכ"ל.

וכן כתב **החיד"א** בשו"ר ברכה (אה"ע ס"י כא סע' א) שדברים אלו אינם בתורת חסידות אלא הם מן הדין. ובשדי חמד (שם) הנזכר כתב: שגם אותם שאינם רוקדים רק שומעים ורואים, זהו איסור חמור אשר על ידי ראייתן עוברים על מצוות ה'. וכן כתב **הילקו"י** (חופה וקידושין פרק יד' סעיף יג).

וכתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת **תשובות והנהגות** (חי"ב ס"י תרנא): שבימינו האיסור כפול ומכופל, משום שמתלבשות הנשים בבגדים להתבלט כדי שישתכלו עליהן ומגרין היצר הרע ח"ו. ואותם רבנים שמשתתפים בחתונה מעורבת שכזו – הם חוטאים בזה באיסורים חמורים מאד ומחללים שם שמים ברבים.

וכתבו הגאונים **רבי אפרים הכהן** זצ"ל **ורבי מנצור בן שמעון** זצ"ל בקונטרס ישמח לב (כמובא בספר החופה והנישואין ס"י יז הערה 8): שכל הרוקד ריקודים מעורבים אפילו רגע אחד – מתחייב שמונים וארבע תעניות.

וכתב בספר החופה והנישואין (ס"י יז הערה 8) בשם הגאון **רבי יהודה צדקה** זצ"ל שגם אם האדם נמצא באמצע ברכת המזון והתחילו בריקודי תערובת, עליו לברוח משם באמצע הברכה, וימשיך בחוץ את ברכת המזון.

ושמעתי שהורה הגה"צ **הרב יצחק זילברשטיין** שליט"א: שאפילו לשלוח כסף לחתונה מעורבת כזו אסור, משום שהכסף הזה הולך להוצאת אירוע שאסור, ונמצא משתתף בכך, אלא ישלח מתנת חפץ בלבד כשמרגיש מוכרח.

ואפילו ישיבה מעורבת של נשים וגברים יחד בסעודת חתן וכלה – אסורה, כמו שכתב **בספר חסידים** (סי' שצג): שכשהנשים יושבות בין האנשים בסעודת חתן וכלה – אין לברך שהשמחה במעונו, לפי שאין שמחה במעונו של הקב"ה כשיש הרהורי עבירה שם. (וכמו שכתבנו בספר בפרק יב סעי' כג עיין שם בהרחבה.) וכתב עוד הספר חסידים (סי' קסח) בחומרת עונש של אנשים שמשחקים עם נשים ובתולות, שבעולם הבא מעבידים אותם קשה כבהמה, משום שעשו בחייהם מעשה בהמה. ובשו"ת **מנחת יצחק** (חי"ג סי' קטו) הוסיף בשם **מוה"ר יעקב אבולעפיא זצ"ל**: שמכין אותם בשוורים מכות אכזריות וכו'. ע"כ.

וכן כתב **הרמב"ם** (הלכות יו"ט פ"ו הכ"א): שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה, וכן יזהירו בדבר זה לכל העם שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה ולא ימשכו ביין, שמא יבואו לדבר עבירה.
וכן פסק מרן **בשו"ע** (או"ח סי' תקכט סעי' ד).

* * *

קירוב ונגיעה בפרהסיא

לאחר החופה והקידושין אע"פ שהכלה מותרת לחתן (כשלא היתה הכלה נידה), מכל מקום אין לו להראות זאת ברבים על ידי נגיעה אחד בשני משום צניעות, כמו שכתב **הנימוקי יוסף** (בבא בתרא לא.) על פי האגדה בגמרא **בבבא בתרא** (נח.) על רבי בנאה ואברהם אבינו עם שרה אימנו, והביאו **הרמ"א** (אה"ע סי' כא סעי' ה) להלכה: שאין לנהוג אפילו אם אשתו בדברים של חיבה בפני אחרים. וכן כתבו ה**ט"ז** וה**בית שמואל** (שם) והביאו טעם לזה: **א.** משום צניעות. **ב.** משום שמעורר הרהורי עבירה באחרים שרואים אותם. ע"כ.

והוא הדין שלא להצטלם יחד כשהם נוגעים אחד בשני, כיון שיכולים אחרים לראות את התמונות האלו. וכן כתבו ה**ילקו"י** (חופה וקידושין פ"א סעי' ח) והגרי"א זכאי שליט"א בספרו **החופה והקידושין** (סי' יד סעי' לז).

כיסוי ראש לאשה

כיסוי ראש לאשה נשואה חיובו מהתורה, שנאמר בפרשת סוטה (במדבר ה, יח) "ופרע [הכהן] את ראש האשה" - אמרו חז"ל במסכת **כתובות** (עב.) ובספרי (במדבר פרשת נשא יא'): מכאן לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן, והזהירן לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש!

בדבר כיסוי ראש לאשה נשואה בפאה נכרית

הנה ידוע ומפורסם שהספרדיות בחו"ל מעולם לא נהגו בהיתר חבישת הפאה נכרית, וכיסו ראשן אך ורק במטפחת. כמו שכתב השדי חמד (ח"ז מערכה ד' אות ג עמ' 297) שבמקומותינו לא נשמע מעולם מנהג כזה לצאת בפאה נכרית, וקיבלנו דעת האוסרים בזה ואסור לפרוץ גדר לצאת בפאה נכרית. וכן כתב הגר"ר יהודה צדקה זצ"ל (הובא בספר משבצות זהב לבושה עמ' קצג): דבני עדות המזרח לא היו רגילים בכיסוי ראש בפאה, והעושה כן אין רוח חכמים נוחה הימנו. וכן הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל (הובא בספר משבצות זהב לבושה עמ' קצג): שאם ידוע שמנהג אמותיהם בחו"ל היה ללבוש מטפחת, אף בנותיהן צריכות ללכת במטפחת משום "אל תטוש תורת אמך" (משלי א, ח). וכן ידוע ומפורסם פסקו של הגר"ע יוסף זצ"ל בחומרת איסור חבישת פאה נכרית בכלל ולבנות ספרדיות בפרט, והורה כן מספר פעמים בשער בת רבים בלוי' ובספריו יביע אומר (ח"ד אה"ע סי' ג / ח"ה אה"ע סי' ה). וכן הביא בספר משבצות זהב לבושה (עמ' קצג) שבספר דברי שלום (עמ' כט) הביא עדות שהגר"צ אבא שאול זצ"ל - לא התיר פאה נכרית רק באלמנה וגרושה, משום שאצלם חיוב כיסוי ראש הוא מדרבנן, אבל באשה נשואה שחיובה מהתורה לא התיר. והביא עוד (בספר משבצות זהב לבושה שם) שכן העידו תלמידי הגר"צ אבא שאול זצ"ל הגרנב"ס ועוד - שהורה להם למעשה שיכסו נשותיהם ראשם במטפחת דוקא ולא בפאה נכרית. וכתב בספר משבצות זהב לבושה (עמ' קצג) ששמע מגדולי תלמידי הגר"ע עטיה זצ"ל שדעת רבו רק באופן שיש שאלה של שלום בית המקילים יש להם על מי לסמוך.

לעומת זאת האשכנזיות בדורות האחרונים גם בחו"ל נהגו בהיתר חבישת פאה נכרית, למרות שרוב פוסקי אשכנז דאז אסרו זאת, ואלו הם:

הרב יששכר בער איילנבורג בשו"ת **באר שבע** (סי' יח) השיג על בן דורו השלטי גיבורים (שבת בדפי הרי"ף כט.). שכתב להתיר לאשה חבישת פאה נכרית, וכתב עליו בתקיפות עצומה, ובסיום דבריו כתב בזה"ל: "על כן אני אומר לא תאבה לו ולא תשמע אליו". כמו שכתוב בפסוק לגבי ח"ו מסית לע"ז "לא תאבה לו ולא תשמע אליו" (דברים יג, טו.). [ודרך אגב השלטי גיבורים שהתיר הינו הרב יהושע בועז, והוא ספרדי לא אשכנזי!]

ואחריו הגאון **יעב"ץ** (רי יעקב עמדין) בנו של החכם צבי, גם כן אוסר בתקיפות בספר שאילת יעב"ץ (ח"א סי' ט).

ומה שכתב המגן אברהם (באו"ח סי' עה סעי"ה ה) לדחות דברי הבאר שבע ולפסוק כדברי השלטי גיבורים. כבר כתב על זה הגאון יעב"ץ במור וקציעה (שם) בזה"ל: ונפלאתי מאד מהמגן אברהם דדחי לגברא רבה כהבאר שבע בגילא דחיתתא ובמילי דכדי, ושרי ליה מאריה דאזיל בתר איפכא בלי שום ריח ראייה והוכחה כל עיקר. ומקלו יגיד לו, שבקיה מר לחסידותיה, ודברי הגאון מהר"י קצדנלבוין שהובאו בבאר שבע יש בהם טעם כעיקר, לא דחויים הם, אלא שרירין וקיימין ומנה לא נזיע, ולא נטה ימין ושמאל מדבריו.

וכן הגאון **החתם סופר** (בהגהותיו לאו"ח סי' עה) העיר על דברי המגן אברהם שכתב שדברי הבאר שבע דחויים, שהמעין היטב בדברי הבאר שבע יראה שדבריו נכונים לדינא ושכן העלה הגאון יעב"ץ לאסור פאה נכרית. וכן הזהיר החתם סופר בצוואתו. והגאון ר' עקיבא סופר ז"ל כתב שידוע שהגאון החתם סופר הסתמך על פסקי הלכה של היעב"ץ ודבריו היו לו לעינים בכל מקום, וכמו שכתוב בספר ר' עקיבא ותורתו עמ' קעב.

וכן **הגר"א מוילנא** בשנות אליהו (פירוש על המשניות מסכת שבת פ"ו מ"ה) כתב לחלוק על השלטי גיבורים שהסביר שמדובר במשנה בשבת (סד): בפאה נוכרית גלויה, אלא שההסבר הוא: "אשה שאין לה שער נוטלת שער ומכנסת תחת הצעיף". וכתב הגאון ר' נפתלי הירץ הלוי בהערה יח שם: שדברי הגר"א לאפוקי ממה שכתב בספר שלטי הגיבורים על הרי"ף להתיר מכאן פאה נכרית.

וכן הגאון **ר' אברהם תאומים** בשו"ת חסד לאברהם (חאה"ע סי' פז) כתב לאסור בזה"ל: ע"ד מה שנהגו הנשים לצאת בפאה נכרית בראשם עד שנראות כאילו הולכות בשערותיהן מגולות, ודבר זה שאבותינו נהגו בו איסור באו פריצים וחללוהו, ופרצו גדרן של ישראל, והמכשלה הזאת תחת יד חכמי הדור, כי מובטחני בבנות ישראל הכשרות שישמעו לקול מורים ככל אשר יגזרו אומר ע"פ דת תוה"ק, וכבר האריך הבאר שבע לאסור בזה, וכן עיקר שגילוי שער של פאה נכרית אסור מן התורה, דאזלינן בתר טעמא דהוי פריצותא ואיכא הרהור... ולכן צריך למחות ולמנוע בנות ישראל הכשרות לצאת בפאה נכרית.

וכן הגאון **ר' צבי הירש הלוי איש הורוויץ** בשו"ת לחמי תודה (דף ד סעי"ב ודף ט ע"ד) כתב בזה"ל: וראוי להודיע גודל הכשלה של המנהג הרע שנשתרבב זה כמה שנים לצאת בפאה נכרית וזה מכבר יצא הגאון **בעל ההפלאה** בצירוף חברי בית דינו **בחרם על הנשים הלובשות פאה נכרית**.

וכן הגאון **רי"ד במברגר** אב"ד וירצבורג בשו"ת יד הלוי (חיו"ד סי' קכד) כתב, שמכיון שגדולי הפוסקים אוסרים, וכמ"ש הבי"ש **והתשובה מאהבה** (ח"א סי' מח, וח"ב סי' רכב), וגם הרב **מהרז"ך** בספר נחלת אבות (ד"י"ט ע"ב) התרעם על המקילין, פשיטא ופשיטא שאחר הוראות גדולים אלה אין לנו להקל בזה.

וכן הגאון **מהר"ץ חיות** בתשובה (סי' נג) העלה לאסור לצאת בפאה נכרית, ושכל תפוצות ישראל במדינת פולין לא נשמע מעולם שיקילו בזה, זולת **המתחדשים** אשר פרצו גדרות ישראל.

וכו הגאון **ר' חיים מצאנז** בשו"ת דברי חיים (ח"א חיו"ד סי' ל) כתב לאסור לצאת בפאה נכרית בזה"ל: שמנקלי העם פחותי הערך היו נוהגות לצאת בפאה נכרית, ושוב נשתרבב המנהג להקל ראש בזה ע"י **האפיקורסים**, וחלילה וחס לנהוג כן.

וכן הגאון **עצי ערזים** (באבן העזר סי' כא סק"ב) כתב לאסור בפשיטות, וכתב בזה"ל: "והמורים היתר חדשים מקרוב **עתידיים ליתן את הדין**".

וכן הגאון **ר' שלמה קלוגר** בספרו שנות חיים (סי' שטז דף צ ע"ד) כתב שחלילה להתיר בזה.

וכן בשו"ת **מהרי"ל דסקין** (בקו"א סי' רג) אסר בזה גם כן משום מראית העין.

וכן **בתפארת ישראל** (פירוש על המשניות - שבת פ"ו מ"ה) כתב לאסור משום מראית עין, מדמחזי כפרועת ראש דאפילו בחצר עכ"פ כעוברת על דת יהדות הוה. ומה שהתירה המשנה בחצר משום שאין רבים בוקעין בו דשרי.

וכן הגאון ר' שמואל הלוי ואזנר זצ"ל בספרו **שבט הלוי** ח"ה (חאה"ע בסי' רו אות ב) כתב: מה שכתב השלטי גבורים (שבת סד:) שמותר בפאה נכרית... כבר ידוע מרבותינו גדולי הדורות שדעת השלטי גבורים... הם דעת מיעוט נגד רוב מחמירים... וכתב עוד (שם סי' קצט אות ד): ובעצם המנהג של היום שהנשים שלנו יוצאות בפאה נכרית... דכבר **ידוע דרוב רובם של הפוסקים אין דעתם נוחה בזה**, ויש מהם שאסרו זה מדין דת יהודית ממש... וכבר מדורות רצו לשנות זה, ולא עלה בידם רק בחלקו.

האמת שלא רק צודק הבאר שבע בגלל שאפשר לתרץ כך, אלא מוכרחים לתרץ כך, שהפאה שדיברה בה המשנה זו עם מטפחת עליה. למה? יש הלכה שמותר לאשה שתצא ברשות הרבים בסבכה של זהב (שבת נו:). נגיד אשה בת מלכים עשירה, עשתה לה מטפחת סבכה ארוגה מזהב, המטפחת הזאת חוץ ממה שהיא כסוי ראש טוב, היא גם כן תכשיט. אז לכאורה יש לאסור שתצא לרשות הרבים שמא תשלוף את המטפחת ותראה לחברותיה, אומרת הגמרא (שבת סד:): לא, בזה לא גזרו חכמים. למה? משום שבדאי לא תשלוף, שאם תשלוף היא תהיה בגילוי הראש, ובדאי שהאשה הזאת לא מגלה ראשה ברשות הרבים, אז לכן אומרת הגמרא מותר לצאת בשבת לרשות הרבים בסבכה מוזהבת.

אם כמו שפירש השלטי גיבורים שהמשנה שדיברה בפאה נכרית דיברה בפאה נכרית מגולה כמו שלובשים היום הנשים, אם כן למה אסור לצאת בפאה נכרית לרשות הרבים בשבת, הרי בודאי לא תשלוף, שאם תשלוף היא תהיה בגילוי הראש. כמו שהתירו ללכת בסבכה של זהב כך יש להתיר ללכת בפאה נכרית מגולה ברשות הרבים.

על כרחך אתה הראת לדעת: שהמשנה מדברת בפאה נכרית שמעליה מטפחת ולכן יש את החשש שתראה לחברותיה, כי על ידי שתשלוף את הפאה היא לא תהיה בגילוי הראש שהרי יש עליה מטפחת שמכסה הכל.

ועוד יש ראייה ממשכת **נדרים** (ל: משנה: הנודר משחורי הראש אסור... ומותר בנשים ובקטנים שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים.

גמרא: מאי טעמא אנשים זימנין דמיכסו רישייהו וזימנין דמגלו רישייהו אבל נשים לעולם מיכסו. ופרש"י: אבל נשים לעולם מיכסו – שאינם שחורי הראש ועטופות כל שעה בלבנים. עכ"ל. ואם איתא שרשאות ללכת בפאה נכרית, הרי אינן עטופות כל שעה בלבנים.

ועוד יש ראייה מדברי **הערות** (ערך קפליטין) שכתב וז"ל: פירוש קפליטין בלשון רומי שער ותלתלים ופאה נכרית. ובירושלמי (פ"ז דכתובות ה' ו): אמר רבי יוחנן היוצאת בקפליטין שלה, אין בה משום יוצאה וראשה פרוע, הדא דתימר לחצר, אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע, חצר שרבים בוקעים בתוכה הרי היא כמבוי, חצר שרבים בוקעים בתוכה הרי היא כמבוי, מבוי שאין רבים בוקעים בתוכו הרי הוא כחצר. יוצא לפירוש זה, שאסור לאשה לצאת בפאה נכרית מגולה במקום שבוקעים בו רבים.

על כל פנים גם **פוסקי זמנינו האשכנזים** שהתירו פאה נכרית, לא התירו אלא פאה נכרית צנועה שנראית פאה, שיכולים להכיר שהיא נשואה ולא פנויה, ובזמנינו על פי רוב מוחלט קשה מאוד להבדיל אם זו שיערה האמיתי או רק פאה נכרית. וכמו שכתב הגאון ר' שלמה זלמן אויירבך זצ"ל בשו"ת **מנחת שלמה** (תנינא ב-ג סי' נג): מה שנתפשט ההיתר של פאה נכרית משום שסומכין על זה שרוב אנשים יודעים בזה להבחין, **אף שהרבה פעמים אני אינני יודע להבדיל**. עכ"ד. וכיום גם הנשים בעצמן פעמים רבות מתבלבלות בזה, ופאה כזו שנראית כשער טבעי אין היתר כלל ואסורה לדעת כל הפוסקים, כמו שכתב בספר **משבצות זהב לבושה** (עמ' קעד הערה א' ועמ' קעו בהערה שם) ושכן דעתם של הגרש"ז אויירבך זצ"ל והגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל והגר"ח קנייבסקי שליט"א. וכן אסרו כל הפוסקים פאה שהיא שער ארוך, ולא התירו אלא פאה קצרה שיערה מגיע עד החוליה הראשונה של הגב בלבד, כמובא בספר **משבצות זהב לבושה** (עמ' קעה). וכן אסרו כל הפוסקים: פאה של שער מפוזר או פרוע או פאת קוקו או צמה, וכן שלא תשים קשתות או סרטים וסיכות נוי על הפאה, כמובא בספר **משבצות זהב לבושה** (עמ' קעה).

עד כאן דברי פתיחה

פרק א'

פריה ורביה

[אבן העזר סימן א']

א. כתוב בתורה (בראשית ב,יח) "לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עֶזֶר כְּנֶגְדּוֹ", ולכן מצוה לאדם לישא אשה כדי שלא יבוא לידי הרהורי עבירה. ומי שאין לו אשה – שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה, בלא תורה, בלא חומה, בלא שלום, ואינו נקרא אדם, וכיון שנשא אשה עונותיו מתפקקין (נסתמין מהרהורי עבירה. רש"י ומהרש"א ביבמות סג ע"א וע"ב).

וכן חייב אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות, שהיא מצוה ראשונה שבתורה שנצטוה אדם הראשון שנאמר "פרו ורבו" (בראשית א, כב כח), ומי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים, וממעט הדמות, וגורם לשכינה שתסתלק, ואומרת עליו התורה שהוא "רע בעיני ה'" (בראשית לח, ז ז) ומתחייב על כך מיתה בידי שמים (כמבואר בבראשית שם ובמלכים-ב כ,א) (א).

מקור הלכה

(א) טעם למצות הנישואין

א) אמרו חכמינו ז"ל במסכת **יבמות** (סב:); אמר רבי תנחום אמר ר' חנילאי: כל אדם שאין לו אשה - שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה... במערבא אמרי: בלא תורה, בלא חומה... רבא בר עולא אמר: בלא שלום, דכתיב (איוב ה') "וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוד ולא תחטא".

(ג:): אמר ר' אלעזר: כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, שנאמר (בראשית ה') "זכר ונקבה בראם... ויקרא את שם אדם"... אמר רבי חמא בר חנינא: כיון שנשא אדם אשה - עונותיו מתפקקין, שנאמר (משלי יח, כב) "מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה"... תניא, רבי אליעזר אומר: כל מי שאין עוסק בפריה ורביה - כאילו שופך דמים... רבי יעקב אומר: [תניא אידך רבי אלעזר בן עזריה אומר:] כאילו ממעט הדמות... בן עזאי אומר: כאילו שופך דמים וממעט הדמות...

(סד). אבא חנן אמר משום רבי אליעזר: חייב מיתה... אחרים אומרים: גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר (בראשית י"ז) "להיות לך לאלהים ולזרעך אחריד", בזמן זרעך אחריד - שכינה שורה, אין זרעך אחריד - על מי שורה? על העצים ועל האבנים!:

וכן מצינו בתורה (בראשית לח, ו-ז) לגבי ער בן יהודה שלמרות שנשא את תמר לאשה היה משחית את זרעו (בראשית רבה פה, ה: דש מבפנים וזורה מבחוץ) כדי שלא תתעבר תמר ויכחישי את יופיה (רש"י שם ז ט), ונאמר עליו שמעשה זה היה "רע בעיני ה' וימיתו ה'" (שם ז), וכן אחיו אונן בן יהודה אמר לו יהודה: "בוא אל אשת אחיך ויבם אותה כדי להקים לאחייך זרע" (שם ח), וגם אונן השחית את זרעו כאחיו "לבלתי נתן זרע לאחיו" (שם ט), ונאמר עליו "וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו" (שם י).

וכן מצינו בנביא (מלכים-ב כ,א) שאמר ישעיה הנביא לחזקיהו מלך יהודה: "כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה". ואמרו חז"ל בברכות (י): "מת אתה" בעולם הזה "ולא תחיה" לעולם הבא, משום שלא עסקת בפריה ורביה עי"ש.

כתב הטור (אבן העזר סי' א סע' א) ב' טעמים למצות הנישואין: א. משום שאין טוב לאדם להיות לבדו על כן עשה לו עזר כנגדו. ב. כדי לפרות ולרבות.

ומרן בשולחן ערוך (שם) כתב את הטעם השני וז"ל: חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות. וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים, וממעט את הדמות, וגורם לשכינה שתסתלק מישראל. והוסיף הרמ"א בהג"ה דברי הגמרא הנ"ל: וכל מי שאין לו אשה שרוי בלא ברכה, בלא תורה כו' ולא נקרא אדם. וכיון שנשא אשה עונותיו מתפקקים, שנאמר "מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מאת ה'" (משלי יח, כב).

ב) מצוה להיות נשוי לאשה אפילו שאינה ראויה להוליד, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו הט"ז): מצות חכמים היא שלא ישב בלא אשה כדי שלא יבוא לידי הרהור. ומה שאמרו בגמרא שנלמד זאת מהפסוק "לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח), כתב הבית שמואל (סי' א סע"ק יג) שהוא אסמכתא בעלמא.

אבל הרד"ך (מהדורת קושטא בית יז) הובא בפתחי תשובה (סי' א סע"ק יב) כתב לדייק בדברי הרי"ף שאיסור זה מהתורה ודרשה גמורה היא ולא אסמכתא, משום שלגבי רבי יהושע בן לוי שאמר יש לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, כתב הרי"ף שזו מצוה מדרבנן, אבל מדאורייתא כיון שיש לו זכר ונקבה קיים מצות פריה ורביה, וכשהביא הרי"ף דברי רב נחמן שאמר בשם שמואל אסור לו לעמוד בלא אשה שנאמר "לא טוב היות האדם לבדו", הביאו כמו שנזכר בגמרא ולא כתב שהוא מדרבנן, אם כן נראה שסבר שדרשה גמורה היא.

אך ראיתי שיש מעירים עליו מהר"י מיגש בתשובה (סי' קכט) שכתב בשם רבו הרי"ף שאיסור זה הוא מדרבנן.

ב. מוכרים ספר תורה כדי ללמוד תורה או לישא אשה, והוא שלא יהיה לו דבר אחר למכור, ובכלל לימוד תורה הוא הספקת התלמידים שילמדו תורה, ובכלל לישא אשה הוא להשיא יתומים, ואין חילוק בין להשיא יתום לבין להשיא יתומה (ב).

ואם קיים מצות פריה ורביה ורוצה לישא אשה הראויה להוליד כדי לקיים מצות "לערב אל תנח ירך" (קהלת יא, ה), ואין באפשרותו לישא אותה משום בעיה כספית, אלא א"כ ימכור ספר תורה, אך יכול לישא אשה אחרת שאינה ראויה להוליד מבלי למכור ספר תורה – לדעת מרן השו"ע: לא ימכור ספר תורה, וישא אשה שאינה ראויה להוליד. ויש מתירים לו למכור ספר תורה כדי לישא אשה הראויה להוליד (ג).

ואם אין באפשרותו לישא אפילו אשה שאינה ראויה להוליד משום בעיה כספית, אלא א"כ ימכור ספר תורה – יש אומרים: אין מוכרים ספר תורה, כיון שאינה ראויה להוליד. ויש אומרים: מוכרים ספר תורה אע"פ שאינה ראויה להוליד, משום הרהורי עבירה. וכן נראה דעת מרן השו"ע (ד).

מקור הלכה

מכירת ספר תורה לצורך נישואין;

(ב) שנינו במגילה (כז.); אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות תפילין פ"י ה"ב) וז"ל: לעולם אין מוכרין ספר תורה אלא לשני דברים, שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו, והוא שלא יהיה לו דבר אחר למכור. וכן פסקו להלכה הטור והשו"ע (יו"ד ס"י ע"ר סעי' א / אה"ע ס"י א סעי' ב).

כתב הריב"ש (סוף ס"י רפה): מותר למכור ספר תורה כשר לצורך הספקת התלמידים שהוא בכלל ללמוד תורה, או כדי להשיא יתומים בדמיו שהוא בכלל לישא אשה. עכ"ד. והביאו מרן בבית יוסף או"ח (ס"י קנג סעי' ו ד"ה כתב ריב"ש) ופסק אותו להלכה בשו"ע (שם) וז"ל: מוכרים בית הכנסת, וכן שאר דברים שבקדושה ואפילו ספר תורה, להספקת תלמידים או להשיא יתומים בדמיו.

כתב החלקת מחוקק (אה"ע ס"י א סעי' א): שדברי הריב"ש אמורים בלהשיא יתום דוקא, משום שמצווה על פריה ורביה, מה שאין כן יתומה שאינה מצווה על פריה ורביה (כדלקמן סעי' יג) – אין מוכרים ספר תורה בשבילה.

אולם **הבית שמואל** (שם סעי' ב) כתב: שכיון שיש ראשונים הסוברים שאשה מצווה על "לשבת יצרה", הוא הדין שמוכרים ספר תורה להשיא יתומה כדי שתקיים מצות "לשבת יצרה".

וכן הסכימו עמו להלכה **רוב האחרונים** באו"ח סי' קנג [לבוש (שם סעי' יג), מגן אברהם (שם סעי' ט) כמו שכתב המהר"ם אלשקר בתשובה (סי' עב), אליה רבה (שם סעי' יב), משנה ברורה (שם סעי' ק כד), כף החיים (שם סעי' לב), חיי אדם (ח"א כלל יז סעי' כד), ציץ אליעזר (ח"י סי' מב אות א')].

וכתב הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת **יביע אומר** (ח"ח יו"ד סי' כב אות ד'): שאף לאותם הסוברים שאין האשה מצווה על "לשבת יצרה" [ברכי יוסף (אה"ע סי' א סעי' טז) ותורה לשמה (סי' רסו) ע"פ התוספתא (יבמות פ"ח) והרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פכ"א הכ"ו), ערוך השולחן (אה"ע סי' א סעי' ד)], כיון שהמשודך מצווה על פריה ורביה ולא ירצה לשאת את היתומה אלא בנדוניא זו, יש להתיר למכור ספר תורה, שנמצא שעושים זאת בשבילו שהוא מצווה על פריה ורביה.

(ג) שנינו במשנה **ביבמות** (סא:); לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא א"כ יש לו בנים. בית שמאי אומרים: שני זכרים, בית הלל אומרים: זכר ונקבה שנאמר "זכר ונקבה בראם" (בראשית ה, ב). [וידוע הלכה כבית הלל כמו שנפסק בטור ובשו"ע (אה"ע סי' א סעי' ה)]

מדייקת הגמרא (שם): הא יש לו בנים מפריה ורביה בטיל, [אך] מאשה לא בטיל. [ודיוק זה] מסייע לרב נחמן שאמר בשם שמואל: אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים אסור לו לעמוד בלא אשה, שנאמר "לא טוב היות האדם לבדו" (בראשית ב, יח). ואיכא דאמרי – מדייקת הגמרא: הא יש לו בנים, בטיל מפריה ורביה ובטיל גם מאשה. אומרת הגמרא: נאמר מכאן שתהיה המשנה כאן קושיא על דברי רב נחמן שאמר בשם שמואל (כנ"ל). דוחה הגמרא: לא – אין מכאן קושיא, שאפשר לומר שמדייק מהמשנה; אין לו בנים – נושא אשה בת בנים (פירוש: שיכולה ללדת). יש לו בנים – יכול לישא אשה שאינה בת בנים (שאינה יכולה ללדת).

והנפקא מינה – למכור ספר תורה בשביל [לישא בת] בנים. [שהרי אומרת הגמרא במסכת מגילה (כו:). שאין מוכרים ספר תורה אלא כדי ללמוד תורה ולישא אשה. וכן נפסק בטור ובשו"ע (אה"ע סי' א סעי' ב).

ומתבאר מכאן; שכל מה שאמרו שמוכרים ספר תורה כדי לישא אשה, היינו כשאין לו בנים, וצריך הוא למכור ספר תורה כדי לישא אשה הראויה ללדת בנים. אבל אם יש לו בנים, דהיינו שקיים מצות פריה ורביה – אין היתר למכור ספר תורה כדי לישא אשה הראויה ללדת בנים, כיון שיכול לישא אשה שאינה ראויה ללדת.]

ועוד שנינו שם (סב:); משנתנו אינה כרבי יהושע, דתניא רבי יהושע אומר: נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו, היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר (קהלת יא, ו) "בבוקר (בצעירותך) זרע את זרעך ולערב (בזקנותך) אל תנח ירך, כי אינך יודע

אי זה יכשר (רש"י: איזה זרע יהא הגון וירא שמים ומתקיים) הזה או זה, ואם שניהם כאחד טובים".... אמר רב מתנא: הלכה כר' יהושע.

ו**כתב הרא"ש** (שם פ"ו סי' ט): משמע מכאן, שלמשנתנו – אם קיים מצות פריה ורביה לא ימכור ספר תורה כדי לישא אשה בת בנים, כיון שיכול לישא אשה שאינה בת בנים, אלא אי"כ לא קיים מצוות פריה ורביה. ואילו לרבי יהושע – אפילו קיים מצות פריה ורביה ימכור ספר תורה כדי לישא אשה בת בנים.

והרי"ף (שם יט): שלא הביא את דברי הגמרא שאומרת שמשנתנו אינה כרבי יהושע, משמע שלא היה לו גירסת הגמרא הזאת, וסובר שרבי יהושע הוא כמשנתנו כנ"ל. ע"כ דברי הרא"ש. והביא הרי"ף (שם יט): דברי רב מתנא שהלכה כרבי יהושע. משמע שפסק להלכה כרבי יהושע.

ואילו ה**רמב"ן** במלחמת ה' (על הרי"ף שם) כתב לבאר דעת הרי"ף: שרבי יהושע אינו כמשנתנו, ולא היה חייב הרי"ף לכתוב זאת בפירוש שמשנתנו אינה כרבי יהושע, וכיון שהלכה כרבי יהושע, לעולם מוכר ספר תורה אפילו יש לו כמה בנים משום "לשבת יצרה".

וכן כתבו ה**רז"ה** במאור הגדול על הרי"ף (שם) וה**נימוקי יוסף** (שם ד"ה בלא אשה) בשם ה**ריטב"א** (יבמות סא): שאפילו יש לו כמה בנים מוכר ספר תורה כדי לישא אשה בת בנים.

ופסק מרן ב**שו"ע** (סי' א סעי' ח) בסתם ויש אומרים הלכה כסתם - כהבנת הרא"ש בדברי הרי"ף שאין מחלוקת בין רבי יהושע למשנתנו: שאם יש לו בנים לא ימכור ספר תורה כדי לישא אשה בת בנים, אלא ישא אשה שאינה בת בנים ולא יעמוד בלא אשה, ואם אין לו בנים ימכור ספר תורה כדי לישא אשה בת בנים.
כן כתב **בנו של החלקת מחוקק** (שם סעי'ק יא) וה**בית שמואל** (שם סעי'ק טז) וה**גר"א** (שם סעי'ק יט) בדעת מרן השו"ע.

אך ה**בית שמואל** (שם סעי'ק טז) כתב: שהעיקר כדעת היש אומרים שציין השו"ע שהוא דעת הרא"ש ה**רז"ה** ה**רמב"ן** ה**ריטב"א** וה**נימוקי יוסף**; שמשנתנו אינה כרבי יהושע, וכיון שהלכה כרבי יהושע כמו שאמר רב מתנא, על כן יכול למכור ספר תורה כדי לישא אשה בת בנים גם כאשר קיים מצוות פריה ורביה.

(ד) כתבו ה**ריטב"א** (יבמות סא): וה**נימוקי יוסף** (שם יט: ד"ה בלא אשה) בזה"ל: דכשראוי להוליד מוכר ספר תורה משום רבי יהושע, ואע"ג דהוי מצוה מדרבנן דלא אפקעין הכא מספר תורה אלא לעניין אשה שאינה בת בנים וכן הלכה. עכ"ל.
משמע מדבריהם שלא ימכור ספר תורה כדי לישא אשה שאינה בת בנים.

ואילו הרמב"ן במלחמות ה' על הרי"ף (שם) כתב בדעת הרי"ף: שלעולם מוכר הוא ספר תורה אפילו לישא אשה שאינה בת בנים, אע"ג שאין בזה מצות לשבת יצרה.

מדברי הטור והשו"ע (סי' א סע' ח) שכתבו: ואם יש לו בנים לא ימכור ספר תורה אלא ישא אשה שאינה בת בנים "ולא יעמוד בלא אשה". משמע כהרמב"ן שאם אינו מוצא שום אשה בלא מכירת ספר תורה, צריך למכור ספר תורה כדי שלא יעמוד בלא אשה. שאם לא תאמר כן למה הטור והשו"ע חזרו וכתבו "ולא יעמוד בלא אשה"? הלא כבר כתבו בתחילת דבריהם שם: אע"פ שקיים פריה ורביה אסור לו לעמוד בלא אשה! כן כתב החלקת מחוקק (שם סע"ק ז) בדעת השו"ע, אע"ג שטעם מכירת ספר תורה כדי לישא אשה הוא משום שבת יצרה, מ"מ הרהורי עבירה קשים משבת יצרה, וכמו שכתב תרומת הדשן (סי' רסג) וכן כתב הרמב"ן בספר המלחמות לה' (כנ"ל), ואף שמדברי הריטב"א והנימוקי יוסף הנ"ל משמע שלא ימכור ספר תורה כדי לישא אשה שאינה בת בנים, מ"מ יש לפרש דבריהם באופן שלא יחלקו על זה. עכ"ד.

אך הבית שמואל (שם סע"ק טו) כתב: שהריטב"א והנימוקי יוסף חולקים על הרמב"ן וסוברים שאין למכור ספר תורה כדי לישא אשה שאינה בת בנים, ואין מבואר בשו"ע דין זה, מ"מ לא שייך להחמיר בזה, כי החומרא בזה היא קולא לעניין מכירת ספר תורה.

מ"מ מפשטות דברי הטור והשו"ע משמע כדברי החלקת מחוקק, וכן נראה לענ"ד עיקר להלכה.

לסיכום: א. עבור מצות "פריה ורביה" – מוכרים ספר תורה.

ב. עבור מצות "לערב אל תנח ירך" – להרי"ף כפי הבנת הרא"ש: אין מוכרים ספר תורה. להרא"ש: מוכרים. ולדעת השו"ע: אין מוכרים.

ג. עבור מצוה "שלא ישב בלא אשה" – לרמב"ן: מוכרים ספר תורה. ולנימוקי יוסף וריטב"א: אין מוכרים. החלקת מחוקק פוסק כרמב"ן, וכן נראה דעת השו"ע. ואילו הבית שמואל פוסק כנימוקי יוסף והריטב"א.

ג. האשה שהרשת את בעלה אחר הנישואין שימנע עונתה - הרי זה מותר, **במה דברים אמורים**; בשהיו לו בנים שכבר קיים מצות פריה ורביה, אבל אם לא קיים - חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים מפני שהיא מצות עשה של תורה שנאמר (בראשית א, כח) "פרו ורבו" (ה).

ד. אדם שקיים מצות פריה ורביה ונתאלמן ורוצה לישא אשה, אך ירא מקטטה בין האשה וילדיו, ולכן רוצה לישא אשה המוחזקת שאינה בת מריבה, רשאי לישא אשה כזו אע"פ שאינה ראויה להוליד, משום שמבטלים מצות "לערב אל תנח ירך" מפני חשש קטטה (ו).

מקור הלכה

(ה) לשון הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו ה"א).

כתב **הבית שמואל** (סי' א סע"ק א): משמע מדברי הרמב"ם שאם קיים מצות פריה ורביה מועיל מחילתה. וקשה הרי שנינו **ביבמות** (סב:) רבי יהושע אומר; היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו שנאמר "בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך"... אמר רב מתנא הלכה כרבי יהושע. נוכן פסקו להלכה הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו ה"ז) הרי"ף (יבמות יט:) והרא"ש (שם סי' ט) שזוהי מצוה צדרבנו, כיון שמן התורה קיים את המצוה בן ובת. א"כ מנלן להרמב"ם לחלק בין מצות פריה ורביה שלא מועיל מחילתה עד שיקיים, לבין מצות "לערב אל תנח ירך" שמועיל מחילתה לבטל מצוה זו?

כתבו **הפתחי תשובה** (שם סע"ק א) ו**ערוך השולחן** (שם סע"י ז) בשם **החיד"א** בברכי יוסף לענות: שמצד מצות "לערב אל תנח ירך" לא יפרוש לגמרי אבל לדחות ולבעול לעיתים רחוקות רשאי כיון שמוחלת לו, ואילו מצד קיום מצות פריה ורביה חייב לבעול בכל עונה עד שיקיים.

(ו) כן כתב **התרומת הדשן** (סי' רסג) וראייתו ממה שמצינו שדוחין מצות יבום למצות חליצה משום חשש קטטה (יבמות מד.) אע"ג שמהתורה חליצה במקום יבום אינה מצוה, אך אינו רשאי שלא לשאת כלל, דאין לעבור על זה כשיכול לבא לידי הרהורי עבירה מפני חשש קטטה. עכ"ד. וכן פסק **הרמ"א** בהג"ה (סי' א סע"ח).

לסיכום: מהתורה מצוה לישא אשה הראויה להוליד כדי לפרות ולרבות, ומדרבנן אפילו קיים מצות פריה ורביה מצוה לישא אשה הראויה להוליד משום "לערב אל תנח ירך". וכן מצוה מדרבנן לישא אשה אפילו שלא ראויה להוליד כדי שלא יבא לידי הרהור, ויש מי שאומר שהוא מצוה מהתורה.

ה. מצוה מן המובחר להקדים לישא אשה מבן יג' שנה, ולפני כן לדעת מרן השו"ע: אסור, ולדעת הרמ"א: מבן יב' שנה מותר ולפני כן אסור. ובדורותינו שנחלשו הטבעים אין צריך להדר בזה לישא מבן יג' שנה, אלא מבן יח' שנה ישא אשה (ז).

ולא יאחר לישא אשה יותר מעשרים שנה, שכבר אמרו חכמינו ז"ל; שעד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים שנה ולא נשא, אומר הקב"ה: תיפח עצמותיו.

ואם לומד תורה ומתיירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויתבטל מן התורה – מותר לו להתאחר אחר עשרים שנה, ובלבד שלא יהא יצרו מתגבר עליו בהרהורי עבירה. ואם יצרו מתגבר עליו בהרהורי עבירה – חייב לישא אשה, ואסור לו להתאחר אחר עשרים שנה, עד כדי כך שכתב מרן בשו"ע: שמי שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה, בית דין כופין אותו לישא אשה כדי לקיים מצות פריה ורביה. אלא שבזמן הזה נהגו כמו שכתב הרמ"א: שאין כופין על זה (ח).

בזמנינו התרבה הפריצות בעולם וקשה מאוד להשמר מבלי להיכשל בראיה אסורה והרהורי עבירה, לכן אין שום היתר לבחור לאחר מלישא אשה יותר מעשרים שנה, וכל שכן כשרצונו להמשיך ללמוד תורה בכולל לאחר הנישואין, ואין הוא טורח במזונות אלא אשתו (ט).

מקור הלכה

(ז) גיל הנישואין;

(א) שנינו באבות (פ"ה מכ"א) בן י"ח לחופה.

וכן כתבו הטור והשו"ע (אה"ע סי' א סעי' ג): מצוה על כל אדם שישא אשה בן י"ח שנה.

כתב הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו ה"ב) לפי גירסא א': מבן שבע עשרה נתחייב האיש במצוות פריה ורביה.

והסביר הרב המגיד (שם): שהרמב"ם מפרש בן י"ח לחופה דהיינו משנכנס לכלל י"ח והוא י"ז שלמים.

ועוד שנינו בקידושין (כט:): אמר רב חסדא [גירסת הטור (אה"ע סי' א סעי' ג): אביי] אני עדיף מחבריי משום שהתחתנתי בן שש עשרה, ואם הייתי מתחתן בן ארבע עשרה הייתי אומר גירא בעיניה דשטנא [ולא אירא שיחטיאני].

והסביר הבית יוסף (אה"ע סי' א סעי' ג): י"ד היינו שניכנס לשנת י"ד והוא י"ג שלמים.

וכמו שכתב הטור (שם): מצוה מן המובחר לישא כשהוא בן י"ג.

וכן פסק מרן בשו"ע (שם): שמצוה מן המובחר להקדים ולישא מבן י"ג שנה. כתב הפתחי תשובה (שם סעי"ק ב) בשם החיד"א: שבדורותינו שנחלשו הטבעים אין צריך להדר בזה לישא מבן יג'.

(ב) קטן לנישואין:

שנינו ביבמות (ק"ב): דקטן לא תקנו לו חכמים נישואין. ועוד שנינו שם (ס"ב): המדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירקן עליו הכתוב אומר "וידעת כי שלום אהלך". והקשתה הגמרא בסנהדרין (עו): הלא אמר רב יהודה אמר רב: המשיא אשה לבנו קטן עליו הכתוב אומר "למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו" (דברים כט)? עונה הגמרא: סמוך לפירקן שונה הדין.

רש"י (סנהדרין עו: ד"ה סמוך) ותוס' (יבמות צו: ד"ה נשא) מסבירים: שסמוך לפירקן היינו דעדיין קטנים, ולכן מצוה להשיאן ואין בזה איסור משום זנות. והוא שהוא סמוך בשנה או חצי שנה דהיינו בן יב' או בן יב' וחצי.

ואילו הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פכ"א הכ"ה) כתב: מצות חכמים להשיא אדם בניו ובנותיו סמוך לפירקן... ואסור להשיא אשה לקטן שזה כמו זנות היא. ומבאר הבית יוסף (אה"ע ס"י א סע' ג): שלדעת הרמב"ם אסור להשיא בניו לפני גיל י"ג שנים שלימות, דכיון שלא תקנו נישואין לקטן הרי בעילתו בעילת זנות, ומה שאמרו "סמוך לפורקן" היינו בן י"ג שלימות. וכן כתב הטור (שם): שלפני י"ג לא ישאם דהוי כזנות. וכן פסק מרן בשו"ע (ס"י א סע' ג).

אבל הרמ"א בדרכי משה (שם אות ב') כתב: שאין מחלוקת בין הרמב"ם לרש"י והתוס', כיון שהרמב"ם לא פירש מהו "סמוך לפירקן" ואפשר לפרשו כרש"י. ולכן מגיל יב' מצוה להשיא את בנו. וכן כתב הב"ח (שם סעי"ק ג) להלכה, והוסיף: שתופסים קידושין מדרבנן, ודוקא כשאביו משיאו, אבל קטן אסור לו לישא בעצמו משום דהוי כזנות (כיון שאי אפשר לכתוב כתובה). וכתב הפתחי תשובה (שם סעי"ק ג) בשם הכנסת יחזקאל (ס"י נה) שמצוה להשיא את בנו מגיל שתים עשרה בתנאי שיתפיס מטלטלין בכתובה.

ואילו החלקת מחוקק (שם סעי"ק ג) והבית שמואל (שם סעי"ק ג) דחו דברי הב"ח: שלא מצינו קידושין דרבנן באב המשיא את בנו.

(ח) עד מתי יכול לאחר נישואיו;

שנינו בקידושין (כט:): אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל; עד כ' שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' שנה ולא נשא אומר: תיפח עצמותיו. וכתב הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו ה"ב) שמבטל מצות עשה. וכן כתבו הטור והשו"ע (סי' א סע' ג): בשום עניין לא יעבור מעשרים שנה בלא אשה.

ועוד שנינו שם: תנו רבנן; ללמוד תורה ולישא אשה – ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה, ואם אי אפשר לו בלא אשה – ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ר' יוחנן אמר: ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה? ולא נחלקו הא לן והא להו. (מפרשים רש"י ותוספות: שמואל דיבר כאשר יכול ללמוד תורה אחר הנישואין בלי עול הפרנסה. ור' יוחנן דיבר באופן שלא ניתן לו ללמוד תורה אחר הנישואין משום עול הפרנסה. וכתב הרא"ש שם (סי' מב) שכולם מודים שאם אי אפשר לו ללמוד תורה אם ישא אשה – ילמד תורה ואח"כ ישא אשה)

וכן פסקו להלכה הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו הל' ב-ג) הטור והשו"ע (אה"ע סי' א סע' ג-ד): אם עוסק בתורה וטרוד בה ומתיירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויתבטל מן התורה – מותר להתאחר (אחר כ' שנה)... והוא שלא יהא יצרו מתגבר עליו (בהרהורי עבירה). וכן כתבו הטור והשו"ע ביו"ד (סי' רמו סע' ב): ילמוד אדם תורה ואח"כ ישא אשה, שאם ישא אשה תחילה אי אפשר לו לעסוק בתורה, מאחר שריחיים בצוארו. ואם אי אפשר לו בלא אשה, מפני שיצרו מתגבר עליו, ישא אשה תחילה.

עד מתי יכול להתאחר?

כתב הרא"ש (קידושין פ"א סי' מב) דלא מצינו בזה קצבה, אך ודאי לא יתכן שיתאחר כל ימיו, דזה לא מצינו אלא בבן עזאי. [כמו ששנינו ביבמות (סג):] שאלו את בן עשאי כיצד הוא דורש בגנאי המסטל מצות פריה ורביה והוא בעצמו אינו מקיים זאת?! וענה להם: מה אעשה שנפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים. וכתבו התוספות (הובא בריטב"א שם): שאין בדורות הללו מי שיכול להיות כבן עזאי. וכן כתב ערוך השולחן (אה"ע סי' א סע' ד) שפשוט שמדריגה כזו אינו מצוי כלל וכלל, וגם בזמן חכמי הש"ס היה בן עזאי יחיד בזה ואין שני לו. ומה שכתב הבית שמואל (שם סע"ק ה) להוכיח מדברי הרמב"ם והשו"ע שכל זמן שאין יצרו מתגבר עליו ואין לו אפשרות לישא אשה בלא טרחת מזונות – מותר להתאחר אפילו כל ימיו.

כבר דחו דבריו האחרונים [לבוש (סע' ד), פרישה (סע"ק יד) שו"ע הגר"ז (הלכות תלמוד תורה קונטרס אחרון פ"ג סע"ק א) ערוך השולחן (סע' יג) ועוד]: שהרמב"ם והשו"ע כתבו שמותר להתאחר ולא לדחות לגמרי.

כפיה על מצות פריה ורביה:

מסקנת הסוגיא במסכת **כתובות** (עז סוף ע"א): מי שאינו מגרש את אשתו אחר י" שנים שלא ילדה – כופין אותו בשוטים.

וכן כתב הרי"ף (יבמות כא.): אם שהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה ולא רוצה להוציאה ולהתחתן עם אחרת – היו מוציאים אותה ממנו בעל כורחו ואפילו בשוטים. וכתב הרא"ש (שם פ"ו סי' טו-טז): מתוך לשונו של הרי"ף משמע שכופים אותו בשוטים אף לישא אחרת כדי לקיים מצות פריה ורביה, ומסתבר כך דמה מועיל מה שמגרשה אם לא לישא אחרת, וכמו שאר מצות עשה שמכין אותו עד שיקיימנה. "וכן היה נכון" ברוק שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה - שיכפוהו בית דין לישא לקיים פריה ורביה. עכ"ד.

וכן כתב הריב"ש בתשובה (סי' טו): שמסקנת הגמרא בכתובות (עז); נשא אשה ושהתה עמו י' שנים ולא ילדה - בית דין כופין אותו בשוטים להוציאה כדי שיקיים מצות פריה ורביה עם אחרת.

אמנם כל זה שורת הדין לפי הגמרא, אבל מה נעשה שלא ראינו בימינו, ולא שמענו מכמה דורות בית דין שנזקק לזה, לכוף ולהוציא באשה ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה. והטעם בזה משום שאם היו בית דין נזקקין לדקדק על פי שורת הדין בענייני הזווגים לכפותם כדי שיקיימו מצות פריה ורביה, היו צריכין לכפות את כולם, ורוב הנשים הבאות בימים היו יוצאות ונוטלות כתובה ונדוניא, ואין כתובה שלא הטילו בה ריב, ותרבה הקטטה והמריבה. ולזה העלימו חכמי הדורות את עיניהם בענייני הזווגים שלא למונעם, אין צריך לומר שלא להפרידם, כל ששניהם רוצים ואין היא אסורה עליו.

ופסק מרן בשו"ע (אה"ע סי' א סע' ג) כדעת הרא"ש: שמי שעברו עליו עשרים שנה "ואינו רוצה לישא אשה", בית דין כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה. ואילו הרמ"א בהג"ה (שם) פסק כדעת הריב"ש: שבזמן הזה נהגו שלא לכוף בכל ענייני הזווגים כל זמן שאינה אסורה עליו.

כתב החלקת מחוקק (שם סע"ק ד): שמלשונו של הרא"ש שכתב "וכן היה נכון" שיכפוהו בית דין, משמע שלמעשה המנהג הוא שאין כופין.

(ט) בזמנינו אם מותר לאחר לישא אשה יותר מעשרים שנה:

כתב החזון איש (יו"ד סי' קנב אות ב'): שאין היתר לאחר לישא אשה מעשרים שנה, כיון שלאחר עשרים שנה הוי בגדר לא אפשר לו בלא אשה, שהרי כל ימיו בהרהור. וכן ידוע הוראתו של הג"ר חיים קנייבסקי שליט"א: שכל בחור מבן יח' שנה - חייב להתחיל לחפש שידוך טוב כדי לישא אשה. וכן אני שאלתי אותו בזמן בחרותי כמה

פעמים וכך הורה לי. וכן שמעתי מחברי בישיבה שגם הורה לו כך, למרות שטען לו חברי שאינו חושב שהוא מוכן לכך, ענה לו: האם כשהייתה בן יג' שנה שאלו אותך אם אתה מוכן לקבל עליך עול מצוות?! ברור שלא! וכמו שאמרו חז"ל בן יג' למצוות כך אמרו חז"ל בן יח' לחופה בלי שינוי.

וכן כתב החיד"א בספרו **נחל קדומים** (פרשת אמור אות ג') להעיר על מי שכתב: שדוקא בזמן חז"ל שהיו בריאים וחזקים אמרו יח' לחופה, אבל עתה יכולים אנו להמתין עוד, ומה שאמרו חז"ל שכן עשרים שלא נשא הקב"ה אומר תיפח עצמותיו, לפי סברתו ישתנה הזמן עוד כמה שנים. וכתב על כך החיד"א שם: שאין לסמוך על זה, שהרי תורה חתומה נתנה בש"ס ופוסקים, ואין להורות קולות בדבר שחיי עולם תלוי בזה.

וכן כתב הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ג סי' קעג אות ד'): בדורינו שכל רחובות ושווקים מגועלים בפריצות, מי יאמר זכיתי לבי להיות נקי מהרהורי עבירה, פשוט מאוד שעל פי דין מצוה להקדים.

וכן כתב הילקו"י (חופה וקידושין פ"א הערה ג') שכן דעת אביו הגר"ע יוסף זצ"ל: שכיון שבזמן הזה רבתה הפריצות ברחוב, ואין הבחור שקוע כל כולו בלימוד התורה בלא שום יציאה, יש להזדרז בזה לישא אשה, ובמיוחד שיש כיום הרבה כוללים, ולאחר שנושא אשה ממשיך ללמוד תורה בכלל והולך ומתעלה שם.

וכן כתב **ביאור הגר"א** (יו"ד סי' רמו סע"ק ט) לדייק מהשו"ע (שם): שדוקא אם יודע שלאחר שישא אשה יטרח במזונות ויתבטל מהתורה, ילמד תורה ואח"כ ישא אשה, אבל אם יודע שגם לאחר שישא אשה לא יצטרך לטרוח במזונות וילמד תורה, ישא אשה תחילה ואח"כ ילמד תורה.

וכתב הילקו"י (שם) בשם ספר **יד דוד**: שאם מתאחר לישא אשה מחמת שאינו מוצא אשה ההוגנת לו, אזי אין איסור.

אומר ה**בבא סאלי** זצוק"ל כמובא בספר מאור ישראל (עמוד שיח): שמהגמרא בקידושין (כט:): שאומרת שאמר רב חסדא אני עדיף מחבריי שהתחתנתי בגיל שש עשרה, ואם הייתי מתחתן בגיל ארבע עשרה הייתי יכול להתגרות בשטן (כיון שכבר אינו יכול להכשילני). נלמד שגיל הנישואין המועדף הוא בגיל 14 ואחר כך בגיל 16, ובחז"ל בפרקי אבות נוסף גיל 18 לחופה, והגמרא בקידושין (שם) אומרת שעד 20 שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם שישא אשה.

לזאת מצא ה**בבא סאלי** סימוכין על פי הנאמר בתורה "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב,יח) ומפרש רש"י: "זכה עזר, לא זכה כנגדו". והנה בגימטריא קטנה "זכה" הוא 14, "עזר" הוא 16, "לא זכה" הוא 18, "כנגדו" הוא 20. [נמסופר שם בספר מאור ישראל (עמוד נא) שהבבא סאלי למרות שמירת העינים הגדולה שהייתה לו התחתן מוקדם בגיל קרוב לארבע עשרה, וכיון שנפטרה אשתו ממחלה התחתן שנית בגיל שש עשרה. וממנו ילמד כל איש ישראל קל וחומר לעצמו שיש להזדרז לישא אשה ולא לאחר חלילה יותר מעשרים שנה.]

ו. אין האשה מצווה על "פריה ורביה". ועל מצות "לשבת יצרה" נחלקו הפוסקים; יש אומרים שהאשה מצווה, ויש אומרים שאינה מצווה. מכל מקום אין ראוי לאשה לעמוד בלא איש, כדי שלא תחשד בדבר עבירה (י).

מקור הלכה

(י) האם אשה מצווה על פריה ורביה;

שנינו ביבמות (סה:) משנה: האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה. רבי יוחנן בן ברוקה אומר: על שניהם הוא אומר "ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו".

ופסקו הפוסקים [הרי"ף (יבמות כא.) הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו ה"ב) והרא"ש (יבמות פ"ו סי' כ)] הלכה כתנא קמא - שאין האשה מצווה על פריה ורביה. וכן כתבו הטור והשו"ע (סי' א סע' יג): אשה אינה מצווה על פריה ורביה.

כתב הרמ"א בדרכי משה (שם סע"ק יב): כתוב בשלטי גיבורים (יבמות יט: אות א) בשם הרי"א; אשה לא תעמוד בלא איש משום חשד (שלא תחשד בדבר עבירה) כמבואר בתוספתא. (והנה המעיין בתוספתא ביבמות פ"ח ה"ב רואה שכתוב: אשה רשאית לישב בלא איש. וכן כתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פכ"א הכ"ו: רשות לאשה שלא תנשא לעולם. כן העירו עליו בחידושי הגהות שם. ובהגהות והערות שבהוצאת שירת דבורה כתבו: שאולי היה לשלטי גיבורים גירסא אחרת בתוספתא - שאין האשה רשאית לישב בלא איש. לאחר מכן ראיתי שכן היא הגירסא בתוספתא של הוצאת ליברמן: אשה אינה רשאה לישב בלא איש.) וכן כתב הרמ"א בהג"ה (סי' א סע' יג).

וכן נראה לענ"ד להביא ראיה לכך ממה שכתוב בתורה (ויקרא יט, כט) "אל תחלל את בתך להזנותה" ושנינו בסנהדרין (עו.) רבי עקיבא אומר: זה המשהא בתו בוגרת (רש"י: ומזנה).

כתב הבאר היטב (שם) בשם הכנסת הגדולה (הגהת הטור אה"ע סי' א אות יט); להקשות על הרמב"ם ממה שכתב בהלכות איסורי ביאה פכ"א הכ"ו: רשות לאשה שלא תנשא לעולם. ואילו בהלכות אישות פט"ו הט"ז כתב: לא תשב אשה בלא איש שלא תחשד!! וכתב ליישב שכוונת הרמב"ם היא משום עצה טובה שלא תעמוד בלא איש כדי שלא תחשד. אבל מצד הדין אין זה חובה ואפילו איסור דרבנן אינה עוברת. עכ"ד.

האם האשה מצווה על מצות לשבת יצרה;

הבית שמואל (סי' א סע"ק ב) כתב כהראשונים שסוברים שאשה מצווה על "לשבת יצרה".

ז. קיום מצות פריה ורביה היא בזכר ונקבה שראויים להוליד, ואם הבן נשא אשה שאינה ראויה להוליד או הבת נשאת לסריס או שלא נשאו כלל – קיים האב מצות פריה ורביה, כיון שראויים להוליד. ויש מי שמפקפק בזה (יא).

מקור הלכה

וכן הסכימו עמו להלכה הרבה מהאחרונים באו"ח סי' קנג [לבוש (שם סעי' יג), מגן אברהם (שם סעי' ט) כמו שכתב המהר"ם אלסקר בתשובה (סי' עב), אליה רבה (שם סעי' יב), משנה ברורה (שם סעי' כד), כף החיים (שם סעי' לב), חיי אדם (ח"א כלל יז סעי' כד), ציץ אליעזר (ח"י סי' מב אות א)].

לעומת זאת כתבו הברכי יוסף (אה"ע סי' א סעי' טז) ותורה לשמה (סי' רסו) וערוך השולחן (אה"ע סי' א סעי' ד) וביע אומר (ח"ח יו"ד סי' כב אות ד') ע"פ התוספתא (יבמות פ"ח) והרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פכ"א הכ"ו): שאין האשה מצווה על "לשבת יצרה".
וכן כתב הפני יהושע (גיטין מא:).

(יא) קיום מצות פריה ורביה;

שנינו ביבמות (סא:): משנה: לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא א"כ יש לו בנים, בית שמאי אומרים; שני זכרים, ובית הלל אומרים; זכר ונקבה.
וידוע דהלכה כבית הלל. וכן פסקו להלכה הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו ה"ד) והשו"ע (סי' א סעי' ה).

בן סריס ובת איילונית או בת הנשואה לסריס;

שנינו ביבמות (סב:): מת אחד מהם או שנמצא סריס – לא קיים פריה ורביה.
ובירושלמי יבמות (פ"ו ה"ה) אמרו: הוא הדין בת איילונית.

וכן פסקו להלכה הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו ה"ד) וטור שו"ע (סי' א סעי' ה).

וכתבו החלקת מחוקק (סעי' ו) והבית שמואל (סעי' ח): שנראה מדבריהם שכל הקפידה בזה שהם אינם ראויים להוליד, אבל אם הבן נשא איילונית או הבת נשאת לסריס או שלא נשאו כלל – קיים האב פריה ורביה, כיון שראויים הם להוליד.

אבל ה"ר יהונתן אייבשיץ בספרו בני אהובה (הלכות אישות פט"ו ה"ד) הובא בפתחי תשובה (סעי' ח): מפקפק בזה, משום שקיימ"ל היו לו בנים ומתו – לא קיים פריה

ח. נולדו לו בן ובת ומתו - לא קיים מצות פריה ורביה, אבל אם הניחו לו בן ובת, דהיינו הבן הביא בת והבת הביאה בן או להיפך - קיים מצות פריה ורביה, משום שבני בנים כבנים. וכן הדין בלהשלים, כגון: שיש לו בן אחד, ונשא הבן אשה והביא בת - מועיל לו להשלים לקיום מצות פריה ורביה, ודוקא כשהם חיים. ויש מי שאומר: שאינו מועיל להשלים אף כשהם חיים. והעיקר כדעה ראשונה שמועיל להשלים כשהם חיים (יב).

מקור הלכה

ורביה מאחר שמצריכים "לשבת יצרה", וא"כ גם אלו הבנים שלא נשאו נשים סופם למות בלא זרע, אך אפשר לומר דדוקא מתו בחיי האב - לא קיים פריה ורביה, אך בת שנשאת לסריס שודאי לא תוליד, במה יקיים האב פריה ורביה, וכי תולין שיגרשנה הבעל או שימות צ"ע.

(יב) היו לו בן ובת ומתו בחייו אם קיים מצות פריה ורביה;

שנינו **ביבמות** (סב): היו לו בנים ומתו - רב הונא אמר; קיים פריה ורביה. ר' יוחנן אמר; לא קיים.

מקשה הגמרא על רב הונא מברייתא: בני בנים הרי הם כבנים. ואם נאמר שקיים פריה ורביה מה הצורך בלומר שבני בנים הרי הם כבנים, הרי כבר קיים פריה ורביה?! אלא על כורחך שלא קיים פריה ורביה אלא רק אם השאיר בנו בן ובנו נפטר הרי אני אומר שנכדו נחשב כבנו ומצטרף לבתו שחיה לקיום מצות פריה ורביה?!

מתרצת הגמרא: שהברייתא מדברת בלהשלים, דהיינו אם הביא לעולם רק בן אחד, ונשא הבן אשה והוליד בת, הרי אני אומר שהביא לעולם בן ובת וקיים מצות פריה ורביה, משום שבני בנים הרי הם כבנים.

מקשה הגמרא: והרי בהמשך הברייתא כתוב שאם מת אחד מהם, לא קיים האב מצות פריה ורביה, ונשאת הגמרא בקושיא על רב הונא ללא תירוץ.

ועוד שנינו שם (סב): בני בנים הרי הם כבנים - סבר אביי לומר; שהיא באופן שנולד לבן בן ולבת בת, וכל שכן בן לבת (כיון שבנים עדיפים), אבל בת לבן לא אומרים הרי הם כבנים.

אמר לו רבא; לשבת יצרה צריך, ויש כאן כאשר יש לבן בת.

ולכולי עלמא; אם לבנו יש בן ובת ולבתו אין בנים ונפטרו (הבן והבת שלו, אפילו שנכדיו שהם בן ובת חיים) - לא קיים פריה ורביה.

ופסק הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו ה"ה) כרבא: שאם נולדו לו בן ובת ומתו והניחו בן ובת, דהיינו הבן הביא בת, והבת הביאה בן או להיפך – קיים מצות פריה ורביה, משום שבני בנים כבנים.

ואילו ה**טור** (אה"ע ס"א א סע"ו) כתב: אם מתו והניחו בנים, כיון שיש לו לבן – בן או בת, ולבת – בן או בת, קיים מצות פריה ורביה. משמע מדבריו כתב ה**בית יוסף**: שאפילו הניחו שני זכרים או שני נקבות – קיים מצות פריה ורביה, כיון שבא מכח זכר ונקבה.

אך ה**ב"ח** (שם סוף סע"ק ה) וה**פרישה** (שם סע"ק יז) כתבו: שיש נוסחאות יותר מדוייקות בטור שכתוב: כיון שיש לבן בן ולבת בת או בן לבת ובת לבן – קיים פריה ורביה. ולפי זה דעת הטור כהרמב"ם. וכן כתב ה**טור** בפירוש ביו"ד (ס"י שצב סוף סע"ב) כדעת הרמב"ם הנזכר, א"כ נוסחא זו עיקר בדעת הטור. עכ"ד.

מ"מ ה**תוספות** (יבמות סב: ד"ה וכ"ש) פירשו הסוגיא: שאביי אמר שאם יש לבן בן ולבת בת – קיים מצות פריה ורביה, וכל שכן בן לבת, אבל בת לבן – לא קיים. משמע שצריך שיהיו או בן לבן ובת לבת או שני זכרים לבן ובת, אבל שני נקבות לבן ובת לא, ועל זה אמר רבא לשבת יצרה צריך ויש, ולכן גם שתי נקבות לבן ובת – קיים מצות פריה ורביה. ואע"פ שאין מקיימים מצות פריה ורביה בשני זכרים או בשתי נקבות אלא בזכר ונקבה וכבית הלל, מ"מ כיון שבאו מכח זכר ונקבה שפטרם אותו מפריה ורביה מועיל.

וכן כתב ה**נימוקי יוסף** (שם יט: ד"ה אתמר) שמצריכים מכל אחד ואחד בן או בת. וכן כתב ה**שילטי גיבורים** (שם יט: אות ג') שאע"פ שמתו הבן והבת כיון שהשאירו לו ב' בנות אחת מזה ואחת מזו – קיים פריה ורביה.

כתב ה**ב"ח** (ס"א א סע"ק ה) שהרמב"ם גורס בסוגיא שם: שאמר אביי; בן לבן ובת לבת – קיים מצות פריה ורביה, ואילו בן לבת ובת לבן – לא. ועל זה אמר רבא; לשבת יצרה מצריכים ויש.

ואילו ה**רדב"ז**? (בשו"ת לשונות הרמב"ם שם) מתקשה לומר שהיתה לרמב"ם גירסא אחרת, משום שלא יתכן שרק לאחד מהראשונים היתה גירסא שונה בגמרא, ולכן כתב שהרמב"ם מפרש את הסוגיא אחרת: משום שהיה להרמב"ם קשה, הלא הטעם שצריך זכר ונקבה כדי לקיים מצות פריה ורביה, משום שכן היה בתחילת הבריאה שנבראו זכר ונקבה ואי אפשר לעולם להתקיים אלא ע"י אלו "לא תהו בראה לשבת יצרה", דאם לא ניתנה התורה היה אפשר לזה לישא אחותו ויתקיים העולם בו לבדו, אבל בשני זכרים או בשתי נקבות אי אפשר לעולם להתקיים. א"כ כיצד יאמר רבא שבשתי נקבות מספיק משום לשבת יצרה צריך ויש?

לכן מפרש הרמב"ם: שרבא אמר לאביי מה שאמרת שאם הביאו הבן והבת שני זכרים עדיף מאם הביאו זכר ונקבה, ההיפך הוא הנכון משום שמצריכים לשבת יצרה, ואי אפשר לעולם להתקיים ע"י שני זכרים אלא ע"י זכר ונקבה. עכ"ד.

וכן כתב התרומת הדשן (סי' רסב) לבאר דברי הרמב"ם שמפרש דברי רבא שאמר לשבת יצרה צריך היינו זכר ונקבה, ומה שכתבו התוספות לפרש שמספיק שיהיו שני זכרים לשניהם אינו אלא לפי אביי, אבל למסקנה אמר רבא שצריך שיהיה לשבת יצרה והוא זכר ונקבה. לפי זה אפשר לומר שגם התוספות סוברים כהרמב"ם

וכדברי הרמב"ם הנ"ל כן כתבו הסמ"ג (עשה מט) והסמ"ק (סי' רפד).
וכן פסקו מרן השו"ע (סי' א סע"ו) והב"ח (שם סוף סע"ק ה) כדעת הרמב"ם להלכה.

יוצא מכאן: שאומרים בני בנים כבנים – רק כאשר הביא לעולם בן ובת, והבן הביא בת, והבת הביאה בן או להיפך, ומתו בניו – קיים מצות פריה ורביה.

כתב הים של שלמה (יבמות פ"ו סי' כט) לדייק: שכל זה אמור כאשר מתו הבן והבת שלו, שאז מצריכים שיהיה לבן בן ולבת בת או להיפך כדי שיקיים מצות פריה ורביה. אבל אם הם חיים, אפילו שאין לו אלא בן אחד, והבן נשא אשה והביא בת מועיל לו להשלים לקיום פריה ורביה. עכ"ד.

לפי זה מובנים היטב דברי הגמרא הנ"ל, שהקשו על רב הונא מהברייתא: והרי בני בנים כבנים, אי"כ קשה על דבריו שאמר שאפילו מתו בניו קיים פריה ורביה, ומתרתת הגמרא שהברייתא מדברת בלהשלים. ופירש רש"י: דהיינו שיש לו בן אחד, והבן נשא אשה והביא בת שמועיל לו להשלים כדי לקיים מצות פריה ורביה. ע"כ. ואם להשלים אינו להלכה, היה לגמרא לדחות תירוץ זה משום שיש חולקים על זה, על כורחך שאין חולקים על זה ודו"ק.

וכן מדוקדק בדברי הרמב"ם והשו"ע הנ"ל שכתבו: אם היה לו בן ובת "ומתו", והניח אחד מהם זכר ונקבה, עדיין לא קיים המצוה. עכ"ל.
דהיינו דוקא כאשר שניהם מתו, אבל אם רק אחד מהם מת והניח השני בן או בת מועיל כדי להשלים לקיום מצות פריה ורביה.

אך הרמ"א בדרכי משה (שם סע"ק ד) כתב: שאינו מועיל להשלים אף כשהם חיים, אלא צריך שיביא זכר ונקבה, דאם נאמר שמועיל להשלים לעולם יפטרו מפריה ורביה ב-ב' בנים או ב' בנות, דאי אפשר שלא יצא מהן זכר ונקבה בעתיד.
וכתב הבית שמואל (סי' א סע"ק ז) דהדרכי משה הבין שמסקנת הגמרא שלא אומרים בני בנים משלימים.

ט. אם נולד לו בת ולאחר זמן נולד לו בן ממזר [ינדוע] – קיים מצות פריה ורביה (יג).

מקור הלכה

לענ"ד נראה להשיב על דברי הדרכי משה :

(א) שאין שום רמז בגמרא שיש חולקים על מה שהביאה הגמרא שבני בנים משלימים כשהם חיים!

(ב) מה אכפת לנו מהעתיד, הרי אנו מסתכלים על ההווה – אם קיים מצות פריה ורביה או לא, ונפקא מינה אם צריך לישא אשה כדי לקיים את המצוה!

על כן נראים דברי הים של שלמה מחוורים יותר לענ"ד.

(יג) בדין מי שיש לו בן ממזר אם קיים מצות פריה ורביה:

שנינו **ביבמות** (כב.) משנה : מי שמת והניח אשה ויש לו בן "מכל מקום" – פוטר אשת אביו מן היבום... בנו לכל דבר, חוץ ממני שיש לו בן מן השפחה ומן הגויה. שואלת הגמרא (כב.): "מכל מקום" מה בא לרבות? אמר רב יהודה: לרבות ממזר (שאם הניח בן ממזר אינה זקוקה אשתו ליבום). מה הטעם? שאמר הפסוק "כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". (פירש רש"י: האות י' בתיבת "אין" מיותרת, שכן מצינו בכמה מקומות בתורה שנכתבה בלא יו"ד, כמו "מאן יבמ"י דברים כה, ז. לכן אנו דורשים ומפרשים אותה) לעיין עליו (אם יש לו בן בעולם שפוטר).

ובירושלמי **יבמות** (פ"ב ה"ו) אמרו: ובנו הוא לכל דבר – אפילו לפריה ורביה.

כתב הריטב"א (יבמות כב.): נלמד מכאן שאפילו בבן ממזר מקיים מצות פריה ורביה.

כן הובא בבית יוסף (סי' א סע' ו) ופסק זאת הרמ"א בהג"ה (שם) להלכה.

כתב הבית שמואל (סי' א סע"ק יא): כתב בספר **חסידיים** (סי' תק) שכאשר הוליד ממזר – לא קיים פריה ורביה, משום שקיים לנו (ביבמות עח.): ממזר אינו חי. ואפשר שהספר חסידיים מדבר בממזר שאינו ידוע שאז ממזר אינו חי (כדי שלא יבוא לשאת בת ישראל כשרה), אבל אם ידוע שהוא ממזר אכן חי (כמו שחילקו זאת בגמרא ביבמות עח.): – ובזה מקיים האב פריה ורביה. עכ"ד.

י. אשה שנתעברה מזרעו הנמצא באמבטיה, נחלקו הפוסקים אם האב מקיים בזה מצות פריה ורביה (כגון: הולידה בן והיה לאב כבר בת); **יש אומרים**: שמקיים בזה פריה ורביה. **ויש אומרים**: שאינו מקיים בזה פריה ורביה, מאחר שלא עשה שום מעשה. מכל מקום בהזרעה מלאכותית מהבעל – קיים האב פריה ורביה **לכל הדעות**, כיון שעושה מעשה על מנת שאשתו תלד (יד).

מקור הלכה

כתב **ערוך השולחן** (סי' א סעי' יז) להעיר על כך ממה נפשך, כל זמן שהוא חי יוצא בו, ואם ימות ויניח זרע יצא בזרעו, ואם ימות בחייו ולא יניח זרע הרי גם באינו ממזר לא יצא, ולומר שכיון שאינו ראוי להניח זרע נחשבנו כסריס לא משמע כלל.

(יד) אשה שנתעברה מזרע הנמצא באמבטיה;

כתב **החלקת מחוקק** (סי' א סעי' ח): **בלקוטי מהרי"ל** נמצא שכן סירא היה **בנו** של ירמיה שרחץ באמבטי, **כי סירא** בגימטריא **ירמיהו**. ובספר **עבודת הקודש** להרמ"ק זצ"ל בחלק התכלית פרק י"ז כתב: ספר יצירה מזמן אברהם אבינו ע"ה נמצא בין אומתו הקדושה, וירמיה ע"ה בזמן בית הראשון היה מתעסק בו בינו לבין עצמו, יצתה בת קול ואמרה; קנה לך חבר. הלך אצל סירא **בנו** ונתעסקו בספר יצירה שלושה שנים לקיים הכתוב "אז נדברו יראי ה' וגו'".

כתב ה"ר יהונתן אייבשיץ בספרו **בני אהובה** (אישות פט"ו ה"ו) שכוונת החלקת מחוקק לפשוט הדין מבן סירא שקיים האב פריה ורביה.

וכן כתב **הבית שמואל** (סי' א סעי' ז): שאם נתעברה באמבטיה מזרע נחשב כבנו לכל דבר, והאב קיים פריה ורביה, וראיתו ממה שכתב **רבינו פרץ** בהגהת סמ"ק והביאו **הב"ח** (יו"ד סימן קצ"ה ס"ה): אשה נדה יכולה לשכב על סדיני בעלה, ונזהרות מסדינין ששכב עליהם איש אחר פן תתעבר משכבת זרע של אחר. ואמאי אינה חוששת פן תתעבר בנדתה משכבת זרע של בעלה ויהיה הולד בן הנדה? והשיב: כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי אפילו תתעבר משכבת זרע של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה, אלא דמשכבת זרע של איש אחר קפדינן שמא ישא אחותו מאביו כדאיתא ביבמות. ע"כ. מוכח מכאן דהוי בנו לכל דבר שהרי חששו שמא ישא אחותו מאביו. וכן כתבו **המשנה למלך** (אישות פט"ו ה"ד) והיביע **אומר** (ח"ב אבהע"ז סי' ב).

לעומת זאת כתבו ה"ט"ז (סעי' ח) וה**ברכי יוסף** (סעי' יד): שגם אם נאמר שהוא בנו לכל דבר, אינו יוצא בזה ידי מצות פריה ורביה, מאחר שלא עשה שום מעשה.

יא. היו לו בן ובת בהיותו גוי ונתגייר, אם גם בנו ובתו נתגיירו – קיים מצות פריה ורביה, ואם לא נתגיירו – לא קיים מצות פריה ורביה (טו).

מקור הלכה

בהזרעה מלאכותית מהבעל – כתבו **השבט הלוי** (ח"ח סי' רנא) ו**האגרות משה** (אה"ע ח"ב סי' יח): שקיים האב פריה ורביה, כיון שעושה מעשה על מנת שאשתו תלד. ואף החולקים בנתעברה באמבטי יודו בזה. וכן כתב **היביע אומר** (ח"ב אה"ע סי' א) שהבעל מקיים בזה מצות פריה ורביה, והוסיף שאפשר להקל בזה ולעשות זאת גם בתוך ימי נדתה. והזהיר שיש להקפיד שלא יתחלף זרעו של הבעל בזרעו של איש אחר. מ"מ אם עברה האשה וקיבלה זרע מאיש אחר, אע"פ שעשתה בכך איסור – כתב הגר"ש עמר שליט"א בשו"ת **שמע שלמה** (ח"ב אה"ע סי' ב אות ג'): שהולד כשר לבוא בקהל ה' בהצטרף כמה ספיקות, ואין לחשוש שישא אחותו מאביו עיי"ש.

(טו) היו לו בן ובת בהיותו גוי ונתגייר – אם קיים מצות פריה ורביה;

שנינו **ביבמות** (סב.); איתמר היו לו בנים בהיותו גוי ונתגייר – רבי יוחנן אמר: קיים פריה ורביה, משום שיש לו (בנים – זכר ונקבה). וריש לקיש אמר: לא קיים פריה ורביה, משום שגר שנתגייר כקטן שנולד... מקשה רבי יוחנן לריש לקיש: [לאחר שהחלים חזקיהו המלך ממחלתו כתוב (מלכים-ב כ,י)] "בעת ההיא שלח בר' אדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו כי שמע כי חלה חזקיהו" (הרי שגם הגויים נקראים בנים לאבותיהם!). אמר לו ריש לקיש לרבי יוחנן: בהיותן גויים יש להם יחוס, [אבל לאחר שנתגייר אין להם יחוס [אחר אביהם]].

אמר רב: הכל מודים בעבד שאין לו יחוס [אחר אביו]. (תוספות: ואם נשתחרר לא קיים פריה ורביה) דכתיב [שאמר אברהם אבינו לנעריו שהם ישמעאל ואליעזר עבדו] "שבו לכם פה עם החמור" (בראשית כב,ה) עם הדומה לחמור (שאין לכם יחוס אחר האב כמו החמור).

פסקו הראשונים: כרבי יוחנן. רק נחלקו אם צריך שגם בניו התגיירו כדי לקיים פריה ורביה. **לרמב"ם** (הלכות אישות פט"ו ה"ו): רק אם נתגיירו בניו קיים פריה ורביה. (הרב המגיד: משום שלא יתכן שיקיים בבנים גויים.)

לתוספות (שם ד"ה ר' יוחנן) ו**המהרי"ל** (סי' קצו): אפילו לא נתגיירו בניו עמו קיים פריה ורביה.

כתב **החלקת מחוקק** (סי' א סע"ק ט): שמלשון הגמרא "ונתגייר" משמע כשיטת התוספות והמהרי"ל.

פסקו **הטור והשו"ע** (סי' א סע"ז) כהרמב"ם.

יב. נושא אדם כמה נשים, אפילו מאה, בין בבת אחת בין בזו אחר זו, ואין אשתו יכולה לעכב, והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת, לפיכך נתנו חכמים עצה טובה שלא ישא אדם יותר מארבע נשים אע"פ שיש לו ממון הרבה, כדי שיגיע לכל אחת עונה בחודש. **במה דברים אמורים:** במקום שנהגו לישא כמה נשים, אבל במקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת – אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו, משום שאנו תולין לומר שעל דעת שלא ישא אשה אחרת הסכימה להינשא לו (טז).

מקור הלכה

בדין לישא כמה נשים;

שנינו **ביבמות** (סה.): אמר רבי אמי: ...כל הנושא אשה על אשתו יוציא [את הראשונה] ויתן [לה] כתובה. רבא אמר: נושא אדם כמה נשים על אשתו, והוא שיכול לזון אותן [בשאר כסות ועונה] **(רמב"ם הלכות אישות פי"ד ה"ג. שו"ע אה"ע סי' עו סעי' ז)**.

ופסקו **הרי"ף** (שם כא.) **הרא"ש** (פ"ו סי' יז) ו**הרמב"ם** (הלכות אישות פי"ד ה"ג) **כרבא**. אבל בעל **התרומה** (סי' קלג) פסק **כרבי אמי**.
ופסקו **הטור** ו**השו"ע** (אה"ע סי' א סעי' ט) **כרבא**: נושא אדם כמה נשים, והוא שאפשר לו לספק מזונותם.

וכן כתבו **הטור** ו**השו"ע** (אה"ע סי' עו סעי' ז) לשון **הרמב"ם** (הלכות אישות פי"ד ה"ג): נושא אדם כמה נשים, אפילו מאה, בין בבת אחת בין בזו אחר זו, ואין אשתו יכולה לעכב, והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת.

ושנינו עוד **ביבמות** (מג): משנה: ארבע אחין נשואין ארבע נשים ומתו [הארבע אחים ונפלו ארבע נשותיהם לפני שאר האחים לייבום], אם רצה הגדול שבהם לייבם את כולן הרשות בידו. שואלת הגמרא: שמדובר במשנה שהיבם עשיר ויש באפשרותו לפרנסם. א"כ שואלת הגמרא: אפילו יותר מארבע יבמות הרשות בידו כיון שיכול לפרנסם. עונה הגמרא: עצה טובה באה המשנה ללמדנו, שעד ארבע נשים הוא דבר טוב לייבם, אבל יותר מארבע לא, כדי שיגיע לכל אחת מהיבמות עונה בחודש. (רש"י: שהרי עונת תלמיד חכם מערב שבת לערב שבת, וכשייבם ארבע יבמות, יגיע לכל אחת מהם עונה אחת בחודש).

וכן כתבו **הרמב"ם** (הלכות אישות פי"ד ה"ד) **הטור** ו**השו"ע** (סי' א סעי' ט וסי' עו סעי' ז): נתנו חכמים עצה טובה שלא ישא אדם יותר מארבע נשים אע"פ שיש לו ממון הרבה, כדי שיגיע לכל אחת עונה בחודש.

כתב הנימוקי יוסף (יבמות יד: ד"ה עונה בחודש) בשם הריטב"א (שם מד. ד"ה לא צריכא) שאמר בשם רבותיו: במקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת - אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו, משום שעל דעת זה התחתנה איתו שלא ישא אשה אחרת.

וכן פסק מרן בשו"ע (סי' א סעי' ט וסי' עו סעי' ח): במקום שנהגו שלא ישא אלא אשה אחת – אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו.

כתב הדרכי משה (סי' א סעי"ק ח): שכל האמור הוא במקום שאין נוהג שם חרם דרבינו גרשום (כמו שיתבאר בסעיף הבא), אבל במקום שנוהג שם חרם דרבינו גרשום אפילו אם אשתו תתרצה שישא אשה נוספת – אסור לו משום החרם.

יג. בתחילת תקופת הראשונים היו בעלים רבים מתעללים בנשותיהם שלא כראוי, ותולים מעשיהם בדברים בטלים, ומעגנים נשותיהם בכך שמונעים מהן להינשא לאחר בזמן שאינן רצויות אצלם. ועוד היו הרבה קטטות בין הנשים של הבעל. על כן תיקן רבינו גרשום מאור הגולה שלא ישא אדם אלא אשה אחת, והחרים על הנושא אשה נוספת על אשתו, וחייב לכוף על החרם הזה. והתפשטה תקנתו בארצות אשכנז, אך בארצות ספרד והמערב והמזרח לא התקבלה תקנתו והיו נושאים אשה נוספת על נשיהם, וגם בירושלים נהגו לישא כמה נשים. אמרו הראשונים: שלא תיקן רבינו גרשום אלא עד סוף האלף החמישי, ומה שאין נושאים האשכנזים גם היום שתי נשים - אינו משום החרם של רבינו גרשום אלא משום המנהג, וגם כופים על כך משום המנהג (שאם אחד נשא שתי נשים כופין אותו להוציא אחת).

בדורות האחרונים נהגו גם הספרדים שלא לשאת שתי נשים, משום שכתב מרן בשו"ע: שטוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו. ולכן נהגו בארץ ישראל לכתוב בתנאי הכתובה: שלא ישא ולא יקדש שום אשה אחרת עליה כי אם ברשות בית דין. ונשבע על כך בשבועה חמורה בתקיעת כף על דעת המקום ברוך הוא. לכן היום גם הספרדים אינם רשאים לשאת אשה נוספת. וכיון שפשט המנהג בכל מקום שאין נושאים שתי נשים, לכן גם מי שאינו אשכנזי ונשא אשה בלי התנאי הזה בכתובה ובלי שבועה חמורה על כך - אינו רשאי לשאת אשה נוספת על אשתו, כמו שהתבאר על כך לעיל בסעיף הקודם (יז).

מקור הלכה

(יז) חרם דרבינו גרשום;

א) כתב הנימוקי יוסף (יבמות יד: ד"ה עונה בחודש) בשם הריטב"א (שם מד. ד"ה לא צריכא): בתוספות כתבו; כי רבינו גרשום ז"ל החרים על הנושא אשה על אשתו, וחייבין לכוף על החרם שלו, אבל ביבמה לא החרים. עכ"ל.

וכתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' תמו): מן הדומה שלא תיקן רבינו גרשום בכל, שאם כן אפילו נשים שאדם חייב לגרשן, ואפילו במקום שב ואל תעשה כאשה ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה, סבור אני שלא תיקן בזה רבינו גרשום, ומכל מקום בין תיקן בין לא תיקן אותה תקנה לא פשטה בכל גבולותינו ולא בגבולות פרובינציא הסמוכים

לצרפת לא שמענו שפשטה, ומעשים במקומינו בתלמידי חכמים ואנשי מעשה שנשאו אשה על נשיהם ואחרים רבים ולא חשש שום אדם בדבר זה מעולם. ע"כ.

ו**כתב מהרי"ק** (שורש קא' ענף ד') בשם הרשב"א בתשובה: שלא התקין רבינו גרשום אלא עד סוף האלף החמישי, וכן לא תיקן בארוסה.

ו**כתב תרומת הדשן** (ח"ב סי' רנ"ו): שבאושטרייך נהגים להצריכו לגרשה כשירצה לישא אחרת, אבל ברינו"ס לא מקפידים על כך ונושאים אשה אחרת בלי גירושין, משום שסוברים שכאן לא תיקן רבינו גרשום. [ע"כ מהבית יוסף סי' א סעי' ז]

וכן פסק מרן בשו"ע (סי' א סעי' ז) וז"ל: רבינו גרשום החרים על הנושא על אשתו, אבל ביבמה לא החרים וכן בארוסה, ולא פשטה תקנתו בכל הארצות, ולא החרים אלא עד האלף החמישי.

וכן כתב הרמ"א בדרכי משה (סי' א סעי"ק ט): שבזמן הזה כבר כלה זמן הגזירה, אע"פ שעדיין נהגין בגזירות רבינו גרשום, מ"מ הגזירה כבר בטלה, ומכאן ואילך אינו אלא מנהג שנהגו להחמיר ואין אתה רשאי להתיר בפניהם. וכן כתב בהג"ה (סי' א סעי' ז): שבמדינותם המנהג במקומו עומד, ואין נושאים שתי נשים. וכתב ערוך השולחן (שם סעי' כג): שגם באמריקה ואוסטרליה נהגים בזה, מפני שרוב ישראל שבאו לשם באו ממקומות שנתפשטה התקנה הזו.

כתב המהר"ם אלשקר בתשובה (סוף סימן צה): שרוב בני הגולה לא קבלוה עליהם מעולם חרם דרבינו גרשום, לא אז ולא היום, כגון בגלילות ספרד ובמערב ובכל המזרח. וכן כתב הכנסת הגדולה (אה"ע על הבית יוסף אות נג): שלא נתפשטה תקנת רבינו גרשום בספרד ובארצות המזרח והמערב.

ו**כתב הו"דב"ז**? בתשובה שהובאה בשו"ת מהר"י בי רב (סוף סי' סא): שבירושלים לא נתפשטה תקנת רבינו גרשום אלא אדרבה נהגו לישא כמה נשים.

כתב הבאר היטב שבהלכות קטנות (סי' לח) כתוב: שחרם דרבינו גרשום הוא מונח על הגברים, ולכן גבר ספרדי רשאי לשאת שתי אשכנזיות.

מ"מ כתב הרא"ש בתשובה (כלל מג סי' ז): טוב לעשות תקנה בחרמות ונידוים על מי שישא אשה על אשתו.

וכן פסק מרן בשו"ע (אה"ע סי' א סעי' יא) כהרא"ש. וכתב הביאור הגר"א (שם סעי"ק לד) הטעם בזה משום טעמו של רבינו גרשום: מחמת הקטטה והעיגון.

ו**כתב מרן בשו"ע** (אה"ע סי' עו סעי' ח): שאם כתוב בתנאי הכתובה שלא ישא אשה אחרת עליה – אינו רשאי לישא אשה נוספת על אשתו.

וכתב מרן בשו"ע (אה"ע לאחר סי' קסט פירוש סדר חליצה אות מו): בזמן הזה אף על גב שאין חרם דרבינו גרשום, שלא גזר אלא עד סוף אלף החמישי, מ"מ כל אדם משביעין אותו בעת נשואין שלא ישא על אשתו, ואפילו הכי לא נהגו להתיר אותה שבועה.

וכן נהגו הספרדים בארץ ישראל לכתוב בתנאי הכתובה; שלא ישא ולא יקדש שום אשה אחרת עליה, ונשבע על כך בשבועה חמורה. כמו שכתבו: **הרדב"ז** (ח"ד סימן רכא), **המב"ט** (ח"ב סי' ט), **המהרי"ט** (ח"א סי' קיח), **החיד"א** בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' לה אות מח'), **הגר"ח פלאגי** בתעלומות לב (ח"ב אה"ע סי' ה), **הבן איש חי** ברב פעלים (ח"ב אה"ע סי' כח), **הגר"ע יוסף זצ"ל ביביע אומר** (ח"ז אה"ע סי' ב אות ב').

וטעם מנהג זה - משום שכתב מרן בשו"ע (אה"ע סי' א סעי' יא): שטוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו. וכתב הגר"מ מאזוז שליט"א בשו"ת **בית נאמן** (ח"א חאה"ע סי' א-ב) שכן מצינו בתורה שלבן השביע את יעקב אבינו "אם תענה את בנותי ואם תקח נשים על בנותי" (בראשית לא, ט) "וישבע יעקב בפחד אביו יצחק" (שם נג).

לכן גם הספרדים אע"פ שלא קיבלו עליהם חרם דרבינו גרשום, מ"מ יש להם תנאי בכתובה ושבועה על כך. וכן כתב בשו"ת **יביע אומר** (ח"ז אה"ע סי' ב אות ב'). לפי זה מובן למה האשכנזים לא נהגו להוסיף בכתובה תנאי זה וגם לא שבועה על כך, משום שגם כך אסור להם לישא שתי נשים מחמת המנהג כנ"ל.

ונראה לענ"ד להוסיף: שאף במקום שלא נהגו הספרדים להתחייב בשבועה חמורה בעת החופה והקידושין שלא ישא אשה נוספת עליה, כמו שכתב **הבן איש חי** ברב פעלים (ח"ב אה"ע סי' כח) שמנהגם בבגדד אינו כארץ ישראל ושאר ארצות ולא משביעין על כך. וכן המנהג בתוניס שלא משביעין על כך, כמו שהעיד על כך **הגר"מ מאזוז שליט"א** בשו"ת בית נאמן (ח"א חאה"ע סי' א-ב). מ"מ המנהג פשוט בכל מקום שאין נושאין שתי נשים, ופסק מרן בשו"ע (סי' א סעי' ט): במקום שנהגו שלא ישא אלא אשה אחת – אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו, כנ"ל בסעיף הקודם. (וטעמו שם: משום שעל דעת זה התחתנה איתו שלא ישא אשה אחרת.)

ראיתי בספר **בית חתנים** (פ"ח הערה פא) שהביא דברי **הגר"מ מאזוז שליט"א** כמובא בירחון אור תורה (גליון כב-ש, גליון כג-לב): שכיון שטעם המנהג בעדות המזרח להשביע את החתן כדי שלא ישא אשה אחרת עליה, הנה כיום החוק אוסר לישא שתי נשים [והוא נקרא לעון ביגמיה ומענישים על כך במאסר (יביע אומר ח"ז אה"ע סי' ב אות ח)]. א"כ אין צורך בשבועה כלל. ועוד שבזמנינו אין העם יראים מחומר השבועות וביטלו בתי הדין את כל השבועות המפורשות בשו"ע חו"מ. עכ"ד.

וכן כתב **הגר"מ מאזוז שליט"א** בשו"ת **בית נאמן** (ח"א חאה"ע סי' א-ב) שהורה לתלמידיו למחוק מהכתובה הספרדית הנהוגה כהיום את הנוסח: "וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת". וכן עשה מעשה

וכתב בשולי הכתובה: הועבר קולמוס מן "וגם נשבע" וכו' עד "הנשבעים באמת" כפי מנהגנו, ועיין רב פעלים ח"ב אה"ע סי' כח. וערך הגר"ע יוסף זצ"ל את החופה וקידושין וראה את השינוי הזה ולא העיר לו על כך, ולמד מזה שנוח לרב מנהגנו, ושאינן לכפות עלינו מנהג המשביעים. וסיים: שגם לעדות ספרדיות אחרות אם יסכימו עמו גדולי הדור שליט"א לבטל מנהג המשביעים בכתובה, תבוא עליהם ברכת טוב, ואשרי אוזן שמעה לברוח מחומר השבועה.

וכן נראה לענ"ד עיקר, כיון שבזמנינו השבועה מיותרת כנ"ל. ועוד שמספיק שכתוב בתנאי הכתובה שלא ישא אשה אחרת עליה – אינו רשאי לישא אשה נוספת על אשתו. וכמו שכתב מרן בשו"ע כנ"ל.

(ב) הטעם לחרם:

א. כתב הרשב"א בתשובה (ח"י ס' קנז): הדעת נותנת שרבינו גרשום לא עשה תקנתו אלא לגדור בפני הפריצים וההוללים המתעללים בנשים "שלא כראוי" ותולים מעשיהם בדברים בטלים. (ומענגים נשותיהן בכך שמונעים מהן להינשא לאחר בזמן שאינן רצויות אצלם.) [נמצא שהתקנה היא עבורה.]

ב. הגהות מרדכי (כתובות סי' רצא) כתב: שטעמו של רבינו גרשום היתה משום קטטה בעלמא (בין שתי הנשים) ולא משום חשש איסור. [נמצא שהתקנה היא גם עבור הבעל, שלא יכניס קטטה לתוך ביתו]

ונפקא מינא בין הטעמים: **במקום מצוה** (כמבואר לקמן בסעיף הבא) – להרשב"א: כיון שעושה כראוי לא גזר בזה רבינו גרשום ויכול לישא אשה נוספת. להגהות מרדכי: כיון שעדיין יש חשש קטטה גם בזה גזר רבינו גרשום.

כשמחלה לו שישא אשה נוספת – להרשב"א: כיון שהתקנה עבורה מועיל מחילתה, כן פסק מהרש"ך בתשובה (ח"א סי' כ). להגהות מרדכי: כיון שהתקנה היא גם עבור הבעל, לא מועיל מחילתה, כן כתבו הדרכי משה (סעי' ח) ובית שמואל (סעי' כ).

ג. הגר"א בביאורו (סי' א סעי' לד) כתב טעם נוסף: משום סייג לתורה, שמא ישא אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת, ויזדווגו הבנים זה לזה ונמצא אח נושא את אחותו מאביו בלא ידיעה. כמבואר לקמן בסי' ב סעי' יא עיי"ש. **ונפקא מינא** בין ב' הטעמים הראשונים לטעם ג': כתב הפתחי תשובה (סעי' יט) בשם **המשכנות יעקב** (אה"ע סי' א) הוא **זמן החרם** – שלפי ב' הטעמים הראשונים החרם הוא עד סוף האלף החמישי, כמו שכתב הרשב"א וכן נקטו כמותו השו"ע והרמ"א. ואילו לפי הטעם ג' שהוא סייג לתורה זוהי תקנה לעולם כמו כל תקנות חז"ל.

ולענ"ד אינו נראה טעם ג' כלל, כיון שדין זה שלא ישא אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת, כבר קיים מזמן הגמרא כמבואר לקמן בסי' ב סעי' יא, ולא מזמן חרם דרבינו גרשום, ולכל הדעות הוא קיים אף בזמן הזה כן כתב **ערוך השולחן** (סי' א סעי' כד) עיי"ש.

ג) במקום שחל חרם דרבינו גרשום אם חייבין לכוף על כן:

כתב הנימוקי יוסף (יבמות יד: ד"ה עונה בחודש) בשם הריטב"א (שם מד. ד"ה לא צריכא): בתוספות כתבו; שחייבין לכוף על החרם שלו.

מ"מ כתב הבית יוסף (אה"ע סי' עו) על פי דברי המהרי"ק (שורש קא) בשם הרשב"א: שלא גזר רבינו גרשום אלא רק עד סוף האלף החמישי, לכן בזמן הזה אין לכוף על החרם של רבינו גרשום.

ומה שמצינו שהר"ן בתשובה (סי' מח) סובר שרבינו גרשום גזר לעולם. כבר כתב הבית יוסף בתשובה (סי' יד): שהעיקר כדברי הרשב"א ששמע שלא גזר רבינו גרשום אלא רק עד סוף האלף החמישי, ואין ספק שאילו היה רואה הר"ן תשובת הרשב"א שכתב הלכה למעשה על סמך השמועה הזאת היה סומך על שמועתו ומקבלה, וכמו שעשה המהרי"ק בעוד שהיה מבני צרפת שהיא סמוכה לאשכנז, והם בקיאים בתקנותיהם של אשכנזים, ונראה שהוא מסכים לשמועתו של הרשב"א שלא גזר רבינו גרשום אלא עד סוף האלף החמישי. ומה שאינם נושאים שתי נשים אינו משום החרם אלא משום המנהג שנהגו כך אבותיהם.

ואף שהרמ"א בדרכי משה (אה"ע סי' א סע"ק ט) כתב להסכים שכבר כלה זמן הגזירה של רבינו גרשום והתבטלה, ואינם נושאים שתי נשים רק משום המנהג, מ"מ משום המנהג גם כופין להוציא אחת אם אחד נשא שתי נשים. וכן כתב להלכה בהג"ה (סי' א סע"ק י).

אבל דעת מרן הבית יוסף שאין לכוף כנ"ל, וכן הסכימו עמו הרבה פוסקים כמו שהביאם הכנסת הגדולה (על הבית יוסף סי' א סע"ק ט) ונתנו על כך טעם נוסף: משום שגזירת רבינו גרשום היתה רק על תחילת הנישואין שאם רוצה לישא אשה נוספת חייבין לכוף אותו, אבל אם כבר נשא אין כופין אותו להוציא.

ואילו הנודע ביהודה בתשובה (תניינא אה"ע סי' ז) הובא בפתחי תשובה (סי' א סע"ק כ) כתב: שדעת האחרונים שלנו אינו כן, שהרי אם אשתו נשתתית ונושא אשה נוספת בהיתר, אפילו הכי כתבו (הבית שמואל סי' א סוף סע"ק כג) אחר שתתפרא חייב לגרש אותה מיד כדי שלא יהיה לו שתי נשים.

יד. נחלקו הראשונים אם תיקן רבינו גרשום שלא ישא אשה נוספת על אשתו גם במקום מצוה, ומרן בשו"ע פסק כדעת האומרים שבמקום מצוה לא החרים רבינו גרשום, ולכן אם שהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה – יכול לישא אשה נוספת עליה, והוא הדין ביבמה שלא החרים רבינו גרשום. והרמ"א כתב: שלכתחילה יש לגרש את אשתו ואז לישא אשה אחרת, ובדיעבד אם אינה רוצה ליקח גט או שנשתטת – יכול לישא אשה נוספת עליה (יח). מכל מקום נהגו האשכנזים שלא מתירים לו לישא אשה נוספת על אשתו אף במקום מצוה אלא ע"י מאה רבנים או לומדים הראויים להוראה משלוש ארצות שונות, וגם ישליש סך כתובתה ונדונייתה ותוספת שכתב לה ביד בית דין. ואילו הספרדים אינם זקוקים להיתר מאה רבנים ולכל הנ"ל (יט).

מקור הלכה

(יח) חרם דרבינו גרשום במקום מצוה;

כתב הריטב"א (יבמות סד. ד"ה אע"פ) בשם רבינו צרפת הובא בנימוקי יוסף (שם כ. ד"ה מונה לה): שאם שהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה – מותר לישא אחרת. וכן כתב הנימוקי יוסף (שם יד.): בשם הריטב"א: שביבמה לא החרים רבינו גרשום. וכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' תמו): שבמקום מצוה אשה ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא ילדה, סבור אני שלא תיקן רבינו גרשום. וכן כתב המהר"ם פדוואה (סי' יט): בשהה עשר שנים עם אשתו שמותר לישא אחרת, משום שבמקרים כאלו לא גזר רבינו גרשום. וכן משמע במרדכי (יבמות סי' לא): שבמקום דיחוי מצוה לא תיקן רבינו גרשום.

אבל בהגהות מרדכי (יבמות סי' קי) כתב בשם רבינו אביגדור שקיבל ממורו רבינו שמריה: שאף במקום יבום נוהג חרם דרבינו גרשום וכופין אותו לחלוץ. וכן כתב בתשובת ר"י מינץ (סי' ה') בשם ר"י אור זרוע (ח"א סי' תרלח וסי' תשלט) לאסור אף במקום יבום. [ע"כ מהדרכי משה סע"ק ט] וטעמם כתב הביאור הגר"א (סי' א סע"ק כט): משום שגזירת רבינו גרשום היתה מפני הקטטה, והוא עדיין קיים במקום יבום.

ופסק מרן בשו"ע (סי' א סע"י) כדברי הריטב"א וסיעתו: שביבמה לא גזר רבינו גרשום. וכן כתב הרמ"א בדרכי משה (סוף סע"ק ט): שהמיקל וסומך על דברי המתירים לא הפסיד משום שאינה אלא תקנה בעלמא, ובשל סופרים הלך אחר המיקל, כל שכן בתקנה בעלמא. ולכן כתב בהג"ה (סי' א סע"י): שאם נשתטת או שאינה רוצה ליקח גט ממנו יש להקל להיתר לו לישא אחרת.

(יט) בהיתר חרם דרבינו גרשום ע"י מאה רבנים:

כתב **הכל בו** (סימן קטז): שאין להתיר חרם של רבינו גרשום אלא רק במאה אנשים משלשה קהלות ומשלשה ארצות כגון ארגונין למברדיא"ה צרפ"ת, גם הם לא יסכימו עד שיראו טעם מבורר להתיר.

והרמ"א **בדרכי משה** (סי"א א סע"ק ט) כתב: שבזמן הזה אין אנו צריכין מאה אנשים להתיר, דהא כבר כלה זמן הגזירה ואין צריך להתיר כלל, וכמו שכתבו התוספות (ביצה ה. סוף ד"ה כל דבר) חרמות שמשמין לזמן, כאשר עבר הזמן, ממילא עבר ואין צריך היתר. ולכן אע"פ שעדיין נוהגין בגזירות רבינו גרשום, מ"מ הגזירה כבר בטלה, ומכאן ואילך אינו אלא מנהג שנהגו להחמיר ואי אתה רשאי להתיר בפניהם. עכ"ד.
לפי זה מובן הטעם שלא הזכיר הרמ"א בהג"ה היתר חרם דרבינו גרשום במאה אנשים (אה"ע סי"א סע"י י).

מיהו ה**ב"ח** (סוף סי"א) כתב: ראיתי מרבתי שקיבלו גם הם מגדולי עולם שיציעו הענין לפני הגדולים שבאותו הדור ויסכימו בהיתר זה ויחתמו מאה רבנים על אותה ההסכמה, וכמו שכתב בספר כל בו בתקנת רבינו גרשום, וגם ישליש סך כתובתה ונדונייתה ותוספת שכתב לה ביד בית דין, ואח"כ ישא אחרת. אבל לגרשה שלא מדעתה ויניח כתובתה ביד בית דין לא מתירים לו...
ומדינא ודאי לא היה צריך הסכמה על זה ממאה רבנים אלא כל בית דין היה רשאי לפסוק היתר לישא אשה אחרת במקום מצוה...

דרבינו גרשום עצמו כך היה דעתו עם בית דין כשגזר גזירה זו - להתיר גזירה וחרם זה במקום מצוה, ומסתמא מה שנמצא בדברי האחרונים שיסכימו בהיתר חרם זה מאה רבנים, כך קיבלו הם מפי בית דין של רבינו גרשום, שכשיגיע איזה ענין בין איש לאשתו שאין ראוי להחזיק בחרם זה, יהיה מה שיהיה יתירו את החרם בהסכמת מאה רבנים, כדי שלא יהא דבר קל בעיני הדורות הבאים לישא אשה על אשתו, וכך נהגו רבותינו בזמנינו להתיר לו לישא אשה אחרת על אשתו שנשתטית בהסכמת מאה רבנים, ונעשה מעשה כמה פעמים.

וכן כתב **החלקת מחוקק** (סי"א א סע"ק טז): שכבר נהגו שלא להתיר בלא מאה רבנים.
וכן כתב **הבית שמואל** (סי"א א סע"ק כג) והוסיף: שאחר שתתרא חייב לגרשה מיד, כדי שלא יהיה לו שתי נשים.

כתב ה**נודע ביהודה** בשו"ת (מהדורה קמא - אבן העזר סימן ג): שמאה רבנים שאמרו לאו דוקא, אלא לומדים מופלגים הראויים להוראה שיתירו לו חרם דרבינו גרשום, וגם יקיים בדבר שבממון דהיינו כתובתה ותנאי כתובה ע"פ המבואר בב"ח ובבית שמואל.
וכן כתב **ערוך השולחן** (אה"ע סי"א סע"י כה).

וכתב עוד הנודע ביהודה (מהדורה תנינא - אבן העזר סימן קב) : מאה רבנים משלוש מדינות שאמרו לאו דוקא, אלא לומדים, וכל רב בעירו יורה הדרך מי מהלומדים שבעירו הראויים לזה ואז יהיה הרשות בידו ליקח אשה אחרת. והיינו מצד תורתנו הקדושה... אבל אם יש איזה חוקים מהמלכים בזה על היהודים אין אנחנו מדברים ח"ו לסתור חוקי המלכים, וכל אחד בכל מדינה שהוא יושב בה יזהר בעצמו שלא לעשות דבר נגד חוקי המלכות על היהודים אם לא ברשיון המלכות. עכ"ד.

מ"מ הספרדים אינם זקוקים להיתר מאה רבנים, כיון שכלל לא קיבלו עליהם חרם דרבינו גרשום כמו שנזכר לעיל בסעיף הקודם, ועוד שדעת מרן השו"ע שאף רבינו גרשום לא החרים במקום מצוה כנ"ל בסעיף הקודם. וכן כתב הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ז אה"ע סי' ה) וסיים : שטוב שהבית דין יעשו לו התרה על השבועה שנשבע בשעת החופה שלא ישא אשה נוספת עליה, ויפתחו לו פתח שעל דעת זה לא היה נשבע.

פרק ב'

שידוך הגון

[אבן העזר סימן ב']

א. לא ישא אשה אלא ההוגנת לו, דהיינו שלא יהא בה שום פסול. איזהו סימן היחוס? זה ששומע חרפתו ושותק (א).
 וכן לא ישא אשה לשם ממון אפילו שהיא כשרה, דהיינו אם פסקו הורי הכלה ממון לשידוכין וחזרו בהם, לא יעגן כלתו בשביל ממון. וכן אסור להמתין מלישא אשה עד שימצא אשה שהוריה יתנו לו ממון, וכבר אמרו חכמינו ז"ל: כל הנושא אשה לשם ממון יהיו לו בנים שאינם מהוגנים. על כן יש לו לישא אשה שלא לשם ממון, וכל מה שיתנו הורי הכלה מרצונם הטוב יקח בעין טובה ואז יצליח (ב).

מקור הלכה

(א) הנושא אשה שאינה הוגנת לו;

שנינו בקידושין (ע): אמר רבה בר בר חנה; כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, מעלה עליו הכתוב כאילו חרשו לכל העולם כולו וזרעו מלח.

פירש הטור (סי' ב סעי' א): שמביא שממה לעולם.
 והטעם בזה כתב רש"י (שם): משום שלא יוכלו להגיד יחוסם.

ועוד שנינו שם (ע"ב): אמר רבי אבין בר בר אדא אמר רב; כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, כשהקב"ה משרה שכירתו מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו.

פירש רש"י (שם ע): ד"ה שאינה הוגנת לו: פסולה לו.

וכן כתבו להלכה הטור והשו"ע (סי' ב סעי' א): לא ישא אשה אלא הוגנת לו, פירוש שלא יהא בה שום פסול.

ועוד שנינו בקידושין (עא): איזו אשה מיוחסת? זיל בתר שתיקותא. [פירש רש"י: קח לך משפחה שתקנית, שסתם בני מריבה הם פסולים, שמתוך פסולן שומרים איבה ומחזיקים במריבה. ע"כ].
 על כן אם רבים ביניהם ראה מי מהם מקדים ושותק והוא סימן לייחוס, כמו שאמר רב; שתיקותא דבבל היינו יחוסא.

וכן כתב הטור (סי' ב סעי' א): איזהו סימן היחוס? זה השומע חרפתו ושותק.

(ב) הנושא אשה לשם ממון;

שנינו בקידושין (ע): אמר רבה בר רב אדא אמר רב; כל הנושא אשה לשם ממון הויין לו בנים שאינם מהוגנים, שנאמר "בה' בגדו כי בנים זרים ילדו" (הושע ה').

כתבו רש"י (שם ד"ה בנים) והריב"ש בתשובה (סי' טו) והובא בדרכי משה (סי' א אות ג'): שמדובר בנושא אשה פסולה לשם ממון.

וכן כתב הרמ"א בהג"ה (סי' ב סעי' א): כל הנושא אשה פסולה משום ממון הויין לו בנים שאינם מהוגנים, אבל אם אינה פסולה עליו אלא שנושאה משום ממון מותר.

והנה כתב הרמ"א בהג"ה שם בהמשך: ומי שפסקו לו ממון הרבה לשידוכין וחזרו בהם, לא יעגן כלתו משום זה, ולא יתקוטט בעבור נכסי אשתו, ומי שעושה כן אינו מצליח ואין זיווגו עולה יפה, כי הממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר, וכל העושה כן מקרי נושא אשה לשם ממון, אלא כל מה שיתן לו חמיו וחמותו יקח בעין טוב ואז יצליח. עכ"ל.

משמע מכאן שגם באשה שאינה פסולה עליו אסור לישא אותה משום ממון, והעושה כן נקרא נושא אשה לשם ממון שאמרו בזה שהויין לו בנים שאינם מהוגנים, ואינו כמו שכתב בתחילה שמותר?

עונה על כך החלקת מחוקק (שם סעי' א): שמה שכתב הרמ"א שאשה שאינה פסולה עליו מותר לישא משום ממון, היינו אם נותנים לו ממון ברצון טוב. אבל לעגן כלתו בשביל זה או לעגן עצמו ולהמתין מלישא אשה עד שימצא אשה שתתן לו ממון אסור.

וכן סיים באורחות חיים (הלכות כתובות סוף אות ג') והובא בבית יוסף (אה"ע סוף סי' סו): ורבים נכשלים בעבירה כשאינם נושאים אשה במהרה, ועליהם נאמר כל הנושא אשה לשם ממון וכי'.

כלומר שהעיכוב מלישא אשה בשביל חמדת ממון גורם לו להוליד בנים זרים. ע"כ דברי החלקת מחוקק.

לעומת זאת כתב הגר"א בביאורו (סי' ב סעי' ז): שהאורחות חיים חולק על הריב"ש (ורש"י), שלריב"ש (ורש"י); אם נושא אישה כשרה לשם ממון – מותר. ואילו לאורחות חיים; אפילו אשה כשרה אם נושאה לשם ממון – הויין לו בנים שאינם מהוגנים, אלא א"כ נותנים לו מרצונם הטוב. עכ"ד.

אך מדברי הרמ"א שהביא את דברי הריב"ש והאורחות חיים משמע שסובר כחלקת מחוקק שאין מחלוקת ביניהם, ואף אם נרצה לומר שיש מחלוקת ביניהם – פסק הרמ"א להלכה כדברי האורחות חיים שהביאו בסוף.

ב. כל המשפחות בחזקת כשרות – ומותר לישא מהן לכתחילה, ולכן עולים חדשים שבאים לארץ ישראל ומצהירים שהם יהודים – נאמנים (ג). מכל מקום אם ראית משפחה שהיא בעלת מצה ומריבה תמיד – חוששין להם וראוי להתרחק מהם, שאלו סימני פסלות הם. וכן כל מי שפוסל אחרים תמיד, כגון: שאומר עליהם שהם ממזרים – חוששין שמא הוא ממזר, משום שכל הפוסל במומו פוסל. וכן מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל חסדים – חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, משום ששלשה סימנים בישראל: ביישנים רחמנים וגומלי חסדים. ודוקא שאין בו שום סימן חיובי מתוך השלושה סימנים הנזכרים, אבל אם יש בו אפילו סימן אחד חיובי מתוכם – אין חוששין לו (ד).

מקור הלכה

(ג) שנינו בקידושין (ט:). משנה: עשרה יוחסים עלו [עם עזרא] מבבל [לארץ ישראל]; כהנים לויים ישראלים חללים גרים עבדים שנשתחררו ממזרים נתינים שתוקי ואסופי (ספק ממזרים).
שואלת הגמרא שם (ט:): מדוע שנו (בלשון) "עלו מבבלי", ישנו "עלו לארץ ישראל" (שהרי גם משאר הארצות עלו, ולא רק מבבל)?
עונה הגמרא: [שכונת עזרא היתה לנקות את בבל מן הפסולים] שאמר רבי אלעזר: לא עלה עזרא מבבל [לארץ ישראל] עד שעשאה [לבבל נקיה מפסולים] כסולת נקיה [מסובין שבה] ועלה [לארץ ישראל].

פירש רש"י: לפי שראה עזרא שהיו חכמי הדור עולין עמו, ואין עוד בבבל מי שיוכל לבדוק ביחוסי משפחות שבבבל, עמד והפריש פסוליהן והוליכן עמו לארץ ישראל, ובארץ ישראל לא חשש שיתערבו בשאר העולים, לפי שבני אותו הדור ראו את אלו שהופרשו מחמת פסול יחוסם והכירו בהם, וגם לדורות הבאים לא חשש כיון שסמך על כך שהסנהדרין שבלשכת הגזית היו יושבים שם בכל יום ובודקים ביחסי הכהנים והלויים כדי שלא יתערבו פסולים בהם.

משמע מכאן: שבבל היתה נקיה מן הפסולים, ואילו בשאר הארצות עדיין היו מעורבים בהם פסולים.

אומרת על כך הגמרא (עב:); אמר רב יהודה אמר שמואל: [משנה] זו דברי רבי מאיר (רש"י: שזה שכתבה המשנה שעלו מבבל פסולין לארץ ישראל, משמע שרק בבל היתה נקיה מכל

הפסולים ולא שאר הארצות.), אבל חכמים אומרים כל הארצות בחזקת כשרות הם עומדות.

אמימר התיר לרב הונא בר נתן לשאת אשה ממחוזא (רש"י: למרות שמחוזא אינה בתוך גבול בבל). אמר לו רב אשי [לאמימר]: מה דעתך [להתיר זאת, אם משום] שאמר רב יהודה אמר שמואל; זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים כל ארצות בחזקת כשרות הן עומדות [והלכה כחכמים]. הרי בבית מדרשו של רב כהנא לא שנו כך [בשם שמואל], וכן בבית מדרשו של רב פפא לא שנו כך [בשם שמואל], וכן בבית מדרשו של רב זביד לא שנו כך [בשם שמואל]!! אפילו הכי לא קיבל ממנו [אמימר], משום ששמע מרב זביד של נהרדעא [שלדעת שמואל המשנה כרבי מאיר, אבל חכמים סוברים שישראל שבשאר הארצות בחזקת מיוחסים].

ועוד שנינו שם (עו.) משנה: הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה, אמה ואם אמה, ואם אבי אמה ואמה, ואם אביה ואמה, ואם אבי אביה ואמה. לוי וישראלית - מוסיפין עליהן עוד אחת.

ואמרו בגמרא שם (עו.); אמר רב יהודה אמר רב: זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים כל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות.

שואלת הגמרא: [איך רב יהודה אמר כך בשם רב] הרי רב חמא בר גוריא בשם רב: משנתנו [מדברת] כשקורא עליו ערער. (רש"י: שקראו עליה שני עדים שמץ של פסול ולא שמעידים עדות גמורה אלא יציאת קול. וכיון שקרא עליה ערער למה שחכמים יחלקו בזה שאין צריך בדיקה!)? מתרצת הגמרא: מי ששנה זאת לא שנה זאת (ומחלוקת בדעת רב בין רב יהודה לרב חמא בר גוריא).

לישנא ב'; אמר רב יהודה בשם רב: זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים כל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות. אמר רב חמא בר גוריא בשם רב: [על אף שלפי חכמים כל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות, מ"מ] אם קרא עליו ערער – צריך לבדוק אחריה [אפילו לדעת חכמים] (נמצא שאין מחלוקת אמוראים בדעת רב).

כתב הרא"ש (קידושין פ"ד ס"י ד): למרות שאמימר עשה מעשה לקולא – אין הלכה כמותו, משום שרב אשי שהוא אחרון חולק עליו. וכן פירש רש"י בכתובות (כד.): שמשום מעלה של יוחסין כל הבא לישא אשה צריך לבדוק אחריה.

[שכן שנינו בכתובות (כד.) תנו רבנן; אני כהן וחברי כהן – נאמן על חברו להאכילו תרומה ואינו נאמן להשיאו אשה, אלא צריך שני עדים. משמע שצריך לבדוק ביוחסין.

וביאר רש"י (שם ד"ה נאמן) שאינו נאמן לומר על חברו שהוא כהן כדי להשיאו אשה מיוחסת, משום מעלה שביוחסין, ולכן צריך שני עדים. וכתב עוד שם (כה: ד"ה להשיאו): שאין האב נאמן לומר שבנו כהן כדי להשיאו אשה, משום שחוששים שמה הוא ממזר.

משמע מדברי רש"י שאין הלכה כאמימר שכל המשפחות בחזקת כשרות, אלא כרב אשי שצריך לבדוק אחר המשפחה.]

והקשה עליו **רבינו תם** (בספר הישר סי' ל) שדוקא כהן בודק את אשתו שהיא כשרה, אבל כהנת כשרה אינה צריכה לבדוק אותו משום שלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולין. [נע"כ מהרא"ש]

לכן כתב הרמ"ה [הובא בטור ובב"ח אה"ע סי' ב סעי' ב] לבאר דעת רש"י אחרת: שאף לפי חכמים שאמרו כל המשפחות עומדות בחזקת כשרות ואין צריכים בדיקה, מדובר כשיש להם חזקת כשרות כגון שהמשפחה ידועה, וזוה אמרו שאין צריך לבדוק אחריה, אבל כשאין להם חזקת כשרות כגון שהמשפחה אינה ידועה, צריך ראה ליוחסין ואין עד אחד נאמן אלא צריכים שני עדים. ומה שאמרו שלא הוזהרו הכשרות מלישא פסולים היינו פסולי כהונה, אבל פסולי קהל הוזהרו מלישא ולכן צריכים שני עדים כדי להכשירו. נמצא שלפי הסברו של הרמ"ה ברש"י הלכה כחכמים וכדעת אמימר.

כתבו ה**תוספות** בקידושין (עו. ד"ה צריך) בשם **רבינו תם** בספר הישר (סי' ל): שמה שאמרו שצריך לבדוק את האשה מארבע אמהות בכל צד, היינו דוקא כדי להכשיר את בניהם או את עצמו לעבודת בית המקדש.

לפיכך כתבו התוספות בכתובות (כד. ד"ה אבל) בשם ר"ת: שמה שאמרו שם שעד אחד אינו נאמן להשיאו אשה, היינו להשיאו אשה שבדוקה מארבע אמהות, אלא א"כ יעידו שני עדים שכהן כשר הוא. והטעם שצריך בדיקה משום שאין ישראל מכירים חללים שביניהם ולכן צריך לחשוש (כדאיתא בכתובות יד.), מה שאין כן בפסול ממזרות שמכירים ולכן אין צריך לחשוש. ומדובר שאין הכהן בחזקת כשרות ולכן צריך ב' עדים שיעידו עליו כדי להכשירו לעבודת המקדש. וכן הסכים הר"ן (כתובות י: ד"ה גרסי') כדברי ר"ת.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פ"כ ה"א וה"ב) וז"ל: כל כהנים בזמן הזה בחזקה הם כהנים, ואין אוכלין אלא בקדשי הגבול, והוא שתהיה תרומה של דבריהם, אבל תרומה של תורה וחלה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס.

אי זהו כהן מיוחס כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן ופלוני בן פלוני הכהן עד איש שאינו צריך בדיקה והוא הכהן ששימש על גבי המזבח שאילו לא בדקו בית דין הגדול אחריו לא היו מניחין אותו לעבוד. עכ"ל.

משמע שדעתו כדעת רבינו תם שצריך בדיקת ייחוס ככהן משום עבודת המזבח בבית המקדש.

וכן כתבו ה**טור** וה**בית יוסף** (סי' ב סעי' ב) שדעת הרמב"ם כדעת רבינו תם.

והסבירו ה**טור** וה**בית יוסף** (שם) בדעת ר"ת והרמב"ם: שגם אם אינו חושש אם ישמש בנו על המזבח – צריך בדיקה ככהן כדי לבדוק שאין בה חשש חללות.

ואילו ה**ב"ח** (שם) **וערוך השולחן** (שם סעי' י) וה**יש"ש** (קידושין פ"ד סי' ה וסי' יב) כתבו להסביר דעת ר"ת והרמב"ם: שמשום חשש חללות בלבד – אין הכהן צריך לבדוק אותה כדי לישא אשה.

כתב הרמב"ם (שם פ"ט הי"ז): כל המשפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהן לכתחילה. משמע שפסק כחכמים וכדעת אמימר. וכן כתב הגר"א בביאורו (שם וסי' ב סעי"ק ח-ט): דאע"ג שרב אשי לא סובר כן, מ"מ כיון שאמימר עשה מעשה להתיר ולא קיבל דברי רב אשי הלכה כמותו, ועוד מהסוגיא שם בהמשך (עו): משמע כאמימר.

הרמב"ן (בקידושין עו. ובכתובות כד.) כתב: שלרבי מאיר; כל המשפחות צריכים בדיקה אפילו ישראלים משום פסול קהל (לדוגמא ממזרות), אלא שהכהן מוסיף לבדוק גם משום פסולי כהונה (לדוגמא חללות).

ואילו חכמים סוברים; שאין המשפחות צריכים בדיקה משום פסול ממזרות, לפי שמכירים ישראל ממזרים שביניהם. אבל הכהן צריך לבדוק משום פסול חללות, לפי שאין מכירים חללים שביניהם.

ולכן אמרו בכתובות; שעד אחד אינו נאמן להשיאו אשה - משום שצריך בדיקה שמא פסול חללות יש בו, ולכן צריכים שיעידו שני עדים שהוא כהן כשר.

יוצא מכאן לסיכום – ג' דעות;

לדעת רש"י: צריכים בדיקה משום חשש ממזרות, או משום שהלכה כרב אשי כמו שהסביר הרא"ש, או משום שהלכה כחכמים וכדעת אמימר כמו שהסביר הרמ"ה – שדוקא משפחה שאינה ידועה צריכה בדיקה, אבל משפחה ידועה נשאת בחזקת כשרות.

ולדעת רבינו תם והר"ן והרמב"ם: ישראלים ולויים אינם צריכים בדיקה משום שהם בחזקת כשרות, ורק כהן שבא לישא אשה צריך לבדוק משום חשש חללות - כדי להכשיר עצמו ובניו לעבודת המזבח בבית המקדש. ואם אינו חושש אם ישמש בנו בעבודת המזבח בבית המקדש – לטור והבית יוסף: עדיין צריך לבדוק משום חשש חללות. ואילו לב"ח והיש"ש וערוך השולחן: אין צריך לבדוק.

ולדעת הרמב"ן: הכהנים צריכים לבדוק את האשה משום חשש פסול חללות, ואילו משום חשש פסול ממזרים אפילו הישראלים והלויים – לרבי מאיר צריכים בדיקה, ולחכמים אין צריכים בדיקה.

כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פ"כ ה"ה) וז"ל: כהן מיוחס שאמר בני זה כהן הוא – אין מעלין אותו ליוחסין על פיו עד שיביא עדים שהוא בנו.

וכתב הרב המגיד (שם): ששאלו המפרשים; הלא קיימא לן כל המשפחות בחזקת כשרות הן, א"כ למה צריך עדות לייחוסו כדי להשיאו אשה? ותירץ בשני אופנים;

א. שמה שאמרו כל המשפחות בחזקת כשרות - היינו במי שיש לו חזקה במשפחה זו שמיוחסת. (כמו שכתב הרמ"ה להסביר דברי רש"י כנ"ל).

ב. דוקא לענין שיהיה כשר הכהן לשמש על גבי המזבח בבית המקדש – צריך בדיקה. (כמו שכתבו התוספות בשם רבינו תם והר"ן כנ"ל).

והובאו דברי הרב המגיד בבית יוסף ובב"ח (סוף סי' ג). וכתב הב"ח (שם): ששני הפירושים שהביא הרב המגיד הם להלכה.

ופסק מרן בשו"ע כלשון הרמב"ם. ואפשר שדעתו של מרן השו"ע להלכה כשני הפירושים שהביא הרב המגיד על הרמב"ם, כמו שהביאו מרן בבית יוסף ללא שינוי. וכן כתב הבית שמואל (סי' ב סע"ק ג) בדעת מרן השו"ע: שמי שאין משפחתו ידועה לנו חוששים שמא ממזר הוא. ולכן כתב שיש להחמיר בזה.

אולם השער המלך (הלכות איסורי ביאה פ"כ ה"ה) כתב בדעת מרן השו"ע שפוסק כדעת התוספות והר"ן לקולא. והובאו דבריו בפתחי תשובה (סע"ק ב).

וכן כתב הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ז אה"ז סי' א אות ט) כשער המלך בדעת מרן השו"ע, והביא אחרונים רבים שסוברים כמותו להלכה עיי"ש, ולכן העלה: העולים מרוסיה ומצהירים שהם יהודים - נאמנים הם, ומכל מקום אם יש רגלים לדבר שהצהרתם אינה נכונה, צריך לחקור ולדרוש היטב. עכ"ד.

וכן נראה לענ"ד עיקר: שכן הרמב"ם והשו"ע סתמו שכל המשפחות בחזקת כשרות, ואם היו סוברים כדברי הרמ"ה היה להם לפרש. ועוד שמי יכול לבוא ולהעיד על משפחתו שהיא כשרה, הרי גם אם יביא עדים על כך, העדים עצמם מניין לנו שהם עצמם ממשפחה כשרה אם לא ממה שהחזקנו אותם ככשרה בלי לחקור אותם!

(ד) שנינו בקידושין (עא:); אמר רבי יהושע בן לוי: אם ראית שתי משפחות המתגרות זו בזו שמץ פסול יש באחת מהן ואין מניחין אותה לידבק בחברתה. ופירש רש"י: ואין מניחין אותו - מן השמים לידבק בחבירו לכך הטילו מן השמים מריבה ביניהן.

ושנינו עוד שם (ע:); אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבע מאות עבדים, ואמרי לה ארבעת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אימר, וכולם נטמעו בכהונה, וכל כהן שיש בו

עזות פנים אינו אלא מהם. אמר אביי: כל אלו יושבים בחומה שבנהרדעא. וחולק על רבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: אם ראית כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו, שנאמר "ועמד כמריבי כהן" (הושע ד).

כתב **הבית יוסף** (סי' ב סעי' ב): אפשר שנחלקו רק לגבי כהן, אבל לגבי מי שאינו כהן שיש בו עזות מצח מהרהרין אחריו. ואילו ה**דרישה** (שם סעי' טו) כתב: שאם הוא בעל מריבה תמיד ועז פנים ביותר – אין חילוק בין ישראל לכהן.

ושנינו **ביבמות** (ע"ה); ג' סימנים יש באומה זו: רחמנים ביישנים גומלי חסדים, כל שיש בו ג' סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו. וכתב **הבית שמואל** (סי' ב סעי' ה): צריך לומר שאין לו ג' סימנים אלו כלל, אבל אם יש לו אחד מסימנים אלו – ראוי לידבק בו. והגבעונים היה ניכר בהם שאין להם שום סימן.

וכן כתב **הרמב"ם** (הלכות איסורי ביאה פ"ט ה"יז) בזה"ל: כל משפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהן לכתחלה, ואף על פי כן אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו תמיד או ראית משפחה שהיא בעלת מצה ומריבה תמיד, או ראית איש שהוא מרבה מריבה עם הכל ועז פנים ביותר חוששין להן וראוי להתרחק מהן שאלו סימני פסלות הם, וכן הפוסל את אחרים תמיד, כגון שנותן שמץ במשפחות או ביחידים ואומר עליהן שהן ממזרים חוששין לו שמא ממזר הוא, ואם אמר להן שהם עבדים חוששין לו שמא עבד הוא שכל הפוסל במומו פוסל, וכן כל מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, שסימני ישראל האומה הקדושה: ביישנין רחמנים וגומלי חסדים, ובגבעונים הוא אומר "והגבעונים לא מבני ישראל המה" לפי שהעיזו פניהם ולא נתפייסו ולא רחמו על בני שאול ולא גמלו לישראל חסד למחול לבני מלכם, והם עשו עמהם חסד והחיום בתחלה. עכ"ל.

וכן כתבו להלכה **הטור והשו"ע** (אה"ע סי' ב סעי' ב).

ג. משפחה שערערו עליה על ידי שני עדים שנתערב בה ממזר או חלל – הרי לא ישא ממנה אשה משום ספק עד שיבדוק אחריה. אם היא ממשפחת כהנים יבדוק אחר - ארבע אמהות מצד אמה: אמה ואם אמה, אם אבי אמה ואמה. וארבע אמהות מצד אביה: אם אביה ואמה, אם אבי אביה ואמה. נמצא בודק שמונה אמהות. ואם היא ממשפחת לויים או ישראלים מוסיף לבדוק עוד אחד והוא מצד אמה: אם אם אמה. ומצד אביה: אם אם אביה. נמצא בודק עשר אמהות (ה). **במה דברים אמורים:** באיש שבודק את האשה שבאה ממשפחה שיצא עליה ערער, אבל אשה שרוצה לישא איש ויצא על משפחתו ערער – אינה צריכה לבדוק אחריו, משום שלא הוזהרו הנשים מלינשא לפסולים. ויש מחמירים גם בזה (ו).

מקור הלכה

(ה) **קידושין** (עו): משפחה שקרא עליה ערער - הרי זה ספק, וצריך לבדוק אחריה; **לרש"י** (קידושין עו): שקראו שנים שמץ פסול ולא מעידים. **לרמב"ם** (הלכות איסורי ביאה פ"ט הי"ח): שהעידו שנים שנתערב בהם ממזר או חלל. [בית שמואל סי' ב סע"ק ו] ופסקו להלכה **הטור והשו"ע** (סי' ב סע' ג) **כהרמב"ם**.

קידושין (עו): משנה: ואם היא ממשפחת כהנים; לא ישא ממנה אשה עד שיבדוק עליה ד' אמהות מכל צד שהן ח' אמהות, דהיינו אם אמה מכל צד (*). ואם היא משפחה של לויים או ישראלים מוסיף לבדוק עליהם עוד אחת ונמצא בודק י' אמהות (*).

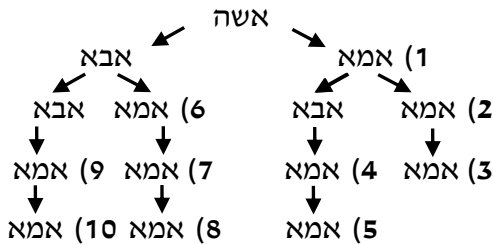
מקשה **המגיד משנה**: אם מוסיף עוד אחת לכל צד יוצא יב' אמהות? ונשאר בצ"ע.

נשאלת השאלה: איפה מוסיף עוד אחת מכל צד, האם מצד האם או מצד האב?

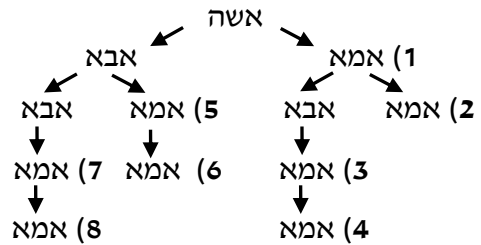
נראה **לענ"ד** שהוא מצד האם, מפני שמצד האב זה רחוק מאוד גם מצד המציאות! לאחר מכן הראו לי שכן כתב להקשות ולתרץ **הפרישה** (שם סע"ק יח) עי"ש.

*** טבלת סיכום:**

משפחת לויים וישראלים – 10 אמהות

משפחת כהנים – 8 אמהות

וסימנך : אם אמה מכל צד.

והטעם שבדקים את האמהות ולא את האבות – עונה הגמרא בקידושין (עו.): נשים כשהן רבות אומרות אחת לשניה דברי עריות שעשו, ולא דברי פסול שבהם, ולכן אין קול עליהם אם יש בהם פסול. אבל הגברים כאשר הם רבים ביניהם דברי פסול יוחסין אומרים אחד על השני, ולכן יש להם קול. וכן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פי"ט ה"כ).

(ו) שנינו בקידושין (עו.); אמר רב יהודה אמר רב: לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים. ופירש רש"י: לא הוזהרו כשרות כהנות לינשא לפסולין כגון חללים גרים ועבד משוחרר, וכיון דלא הקפידה תורה עליהם ליוחסין, חכמים גם לא הצריכו אותן לבדוק, ואפילו מחמת ממזרות ושתיקות, דדוקא כי איתחזק איסור בו, אבל לחשוש ולבדוק לא הצריכו אותם. וכן פסקו להלכה: הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פי"ט הכ"א) הטור והשו"ע (סי' ב סעי' ג).

מ"מ כתבו החלקת מחוקק (שם סעי"ק ה) והבית שמואל (שם סעי"ק ט): שכל זה לפי ביאור הרמב"ם שמשפחה שיצא עליה ערער היינו שיעידו שניים עדות גמורה שנתערב בהם ממזר, אבל לפי פירוש רש"י שקראו שנים שמץ פסול ולא מעידים, אם יעידו שניים עדות גמורה שנתערב בהם ממזר – צריכה היא לבדוק במשפחתו של האיש שרוצה לינשא לו. וכן כתבו בעל המאור והרמב"ן במלחמות ה': שמה שאמרו שלא הוזהרו הכשרות לינשא לפסולים היינו פסולי כהונה, אבל פסולי קהל הוזהרו. וכן כתב הרב המגיד לבאר כן דעת הרמב"ם. ולכן כתבו שיש להחמיר בזה.

ד. לא הצריכו לבדוק יחוטה של אשה הבאה ממשפחה שנתערב בה ממזר או שאר פסולי יוחסין אלא כשידוע לרבים, אבל אם נתערב בה ממזר או שאר פסולי יוחסין ואינו ידוע לרבים – היודע פסולה אינו רשאי לגלותה, אלא יניחנה בחזקת כשרות, לפי שכל המשפחות הפסולות שנתערבו בישראל כשרים לעתיד לבוא.

מכל מקום ראוי לגלות לבניו ותלמידיו, כדי שלא ידבקו בהם, משום שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות המיוחסות.

במה דברים אמורים: משפחה שנתערב בה פסול יוחסין ואינו יודע מיהו, אבל אם עדיין לא נתערב הפסול במשפחה וידוע מיהו הפסול – מכריזין עליהם כדי שיפרשו מההם הכשרים (ז).

מקור הלכה

(ז) שנינו בקידושין (עא ריש ע"א); אמר רבי חמא בר חנינא: כשהקב"ה מטהר שבטים, שבטו של לוי מטהר תחילה, שנאמר "וישב מצרף ומטהר כסף וטיהר את בני לוי וזיקק אותם כזהב וכסף והיו לה' מגישי מנחה בצדקה" (מלכי ג,ג).

אמר רבי יהושע בן לוי: כסף מטהר ממזרים (רש"י: הכסף של ממזרים עשירים שגרם למשפחות ישראל להתחתן עמם ולערבם ביניהם, הוא גורם להכשיר ממזרים, משום שלעתיד לבוא אין הקב"ה מפריש את הפסולים שנתערבו בכשרים) שנאמר "וישב מצרף ומטהר כסף" (רש"י: יטהר אותם פסולים שנתערבו בישראל מחמת עושרם). מאי "מגישי מנחה בצדקה"? אמר רבי יצחק: צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שמשפחה שנטמעה (משפחה פסולה שנתערבה בכשרים שבישראל) – נטמעה (רש"י: תשאר מעורבת ותוכשר, ולומד זאת מהפסוק שאמר "מטהר" דהיינו מכשירים ולא אמר מבדיל פסוליהן).

ועוד שנינו שם (עא.): אמר רבי יוחנן [נשבע אני] בהיכלו של מקום שבידינו היא [לגלות משפחות הפסולות שבארץ ישראל (רש"י)], אבל מה אעשה שהרי גדולי הדור נטמעו (נתערבו) בה.

מבאר הגמרא: [שרבי יוחנן] סבר כרבי יצחק, דאמר רבי יצחק משפחה שנטמעה נטמעה (רש"י ד"ה תנינא: תשאר מעורבת, ואין לגלות פסוליהם, אלא יניחום כד בספק והם כשרים לעתיד לבוא).

אביי אמר: אף אנו גם שנינו כך (במשנה בעדיות פ"ח מ"ז): משפחה בית הצריפה היתה בעבר הירדן (משפחה כשרה) וריחקה בן ציון (אדם חשוב) בזרוע (בכח הזרוע הכריז עליה שהיא פסולה), ועוד אחרת היתה שם (משפחה פסולה) וקירבה בן ציון בזרוע (הכריז עליה בכח הזרוע שהיא כשרה). כגון אלו [לעתיד לבוא] אליהו [הנביא] בא לטמא ולטהר, לרחק [את הפסולה]

ולקרב [את הכשירה]. [מבואר במשנה שם שדוקא] כגון אלו דידעין (שמחזיקים אותם לפסולים ונתקרבו בכח הזרוע) אבל משפחה שנטמעה (רש"י: שנתערבה מחמת שלא נודע פסולה) נטמעה (יניחנה אליהו הנביא בכשרותם).

כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (מסכת עדויות פ"ה מ"ז) וז"ל: התבונן על התרחקות החכמים מלשון הרע, כי אע"פ שהם יודעין את שתי המשפחות הזכירו את זו שנעשה לה העוול בשמה, ואותה שהיתה פסולה באמת ועשאה בן ציון כשרה לא פרסמה אלא אמרו "ועוד אחרת היתה שם"!

ועוד שנינו שם (עב.); תנו רבנן: ממזרים ונתינים - טהורים לעתיד לבוא דברי רבי יוסי, רבי מאיר אומר: אין טהורים [לעתיד לבוא]. אמר לו ר' יוסי, והלא כבר נאמר (יחזקאל לו) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם"! אמר לו ר' מאיר: כשהוא אומר (שם) "מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם" [הרי זה בא ללמד שבא לטהר רק מטומאת הגוף וטומאת עבודה זרה] - ולא מן הממזרות. אמר לו ר' יוסי: כשהוא אומר (שם) "אטהר אתכם", הוי אומר: אף מן הממזרות... אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי. אמר רב יוסף: אילולא שאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי, היה בא אליהו [הנביא לעתיד לבוא] ומוציא מאיתנו חבורות חבורות [של פסולי ממזרות שנתערבו בנ].

וכתב הר"ן (שם ל): שכן אנו רואים שרבי יהושע בן לוי ורבי יצחק ורבי יוחנן ואבבי הלכו בשיטת רבי יוסי, שמשפחה שנטמעה נטמעה ואין לך רשות לגלותה, וכך נוקטים להלכה.

ופירש הר"ן (שם): שכל מחלוקתם של רבי מאיר ורבי יוסי היא במשפחה שנתערב בה פסול ואינו ידוע לרבים, והלכה כרבי יוסי שכיון שנתערבה נתערבה ונשארת בכשרותה, כמו שאליהו הנביא לעתיד לבוא לא יגלה משפחות אלו, אע"פ שיהיו גלויות לפניו, אף אנו איננו רשאים לגלות אותן אלא יניחוה בחזקת כשרות. וכן מצא שפירש כן מחלוקתם רבי יונתן הכהן בפירושו (שם ע.). ואילו הממזרים הוודאים אינם עתידים ליטהר וכדברי אבבי כנ"ל.

אבל הרמב"ן (שם עא.) פירש: שנחלקו לגבי ממזרים ודאים, והלכה כרבי יוסי שגם הם עתידים ליטהר, ואילו במשפחות שנתערבה בהם ממזרים ואינו ידוע לרבים – לכל הדעות ישארו בכשרותם (גם לפי רבי מאיר). ומה שאמר אבבי ללמוד מהמשנה, כגון אלו אליהו הנביא בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב, היינו פסולי עבדות וחללות, עבדות לפי שאינם מכלל ישראל, וחללות לפי שמטהר שבט לוי ואינם נדחים מקהל ישראל. אבל פסולי ממזרות עתידין ליטהר כרבי יוסי.

תמהו עליו הר"ן (שם ל.) **ותוספות הרא"ש** (שם עב.): שמפשט הגמרא אינו משמע כן, שהא אמר רב יוסף אלמלא הלכה כרבי יוסי אליהו הנביא מוציא מאיתנו חבורות חבורות של פסולים, ואם תאמר שרבי יוסי דיבר בממזרים ודאים, מה בא רב יוסף להשמיענו?! אלא ודאי שדיברו במשפחות שאינם ידועים לנו. ע"כ.
 וכן כתב הרא"ש בפסקיו (שם פ"ד סי' א): שהלכה כרבי יוסי ובפסול מדומע שאינו ידוע מדובר, כדאמרינן משפחה שנטמעה נטמעה.
 וכתב הבית יוסף (סי' ב סע' ה) שגם הטור מפרש כן.

וכן כתב הגהות מרדכי (יבמות סוף פרק א') בשם האור זרוע (ח"א סי' תרח) לפרש כך את מחלוקתם של רבי יוסי ורבי מאיר, אלא שכתב: שמדברי הגמרא **ביבמות** (יז.) אמר רבא; והיא (עיר ששמה הרפניא שהיו בה פסולי קהל כמו ממזרים) עמוקה (גרועה) משאול (מגינהם) שנאמר "מיד שאול אפדם ממות אגאלם" (הושע יג,ד), פירש רש"י: שלירדי גיהנם יש תקנה שבמשך הזמן הם נגאלים משם. ואילו לפסול שלהם (של אנשי הרפניא) אין להם תקנה.

משמע משם שרבא סבר שאין הממזרים מטוהרים לעתיד לבוא, ולכן אין להם תקנה לעולם, וזה אינו כשמואל שאמר הלכה כרבי יוסי, נמצא שרבא חולק עליו וסובר שהלכה כרבי מאיר, לפי זה יש להתרחק ממשפחות שאינן ידועות. עכ"ד.

כתב על כך מרן הבית יוסף (סי' ב סע' ה): שאין לדחות דברי כל אותם הראשונים הנ"ל [הר"ן, רבי יונתן הכהן, הרא"ש והטור, וכן לפי הרמב"ן] שפסקו הלכה כרבי יוסי מפני האור זרוע, ועוד שכיון שהתלמוד בקידושין סתם בשם שמואל שהלכה כרבי יוסי, ולא הביא מי שחולק עליו, משמע שסברא הגמרא שכך היא ההלכה. ומה שאמר רבא ביבמות יש לפרשו באופן שלא יסתרו לדברי שמואל. עכ"ד.

ונראה לענ"ד לפרש דברי רבא ביבמות באופן שלא יסתרו לדברי שמואל: שרבא דיבר בעיר של הרפניא שהיו בה ממזרים ודאים שידועים ברבים כמו שמוכח מהסוגיא שם, ולכן אין להם תקנה עולמית, וכמו שהסבירו הר"ן והרא"ש כנ"ל שכל מחלוקתם של רבי יוסי ורבי מאיר היא במשפחות שנתערבה בהם ממזרים ואינו ידוע לרבים, אבל במשפחות ידועות שהם ממזרים גם רבי יוסי מודה לרבי מאיר שאין אליהו הנביא עתיד לטהרם, וכמו שאמר אביי שכגון אלו משפחות שידועות בציבור בפסולם ישארו בפסולם גם לעתיד לבוא, ורק משפחות שאינם ידועות בפסולם ישאירם אליהו הנביא בחזקת כשרותם.

הרמ"א בדרכי משה (שם סע"ק ב) כתב: שאין דברי הראשונים הנ"ל סותרים דברי האור זרוע, משום שמה שאמרו הראשונים; שאין להתרחק מהם היינו שאין לגלות פסולם, אבל לישא אשה שידוע פסולה אסור לו, אלא שאין לחקור עליה אם אין פסולה ידוע. וכן הוא ביאור דברי הטור שכתב כאן; שאין להתרחק מהם.

וכן כתב השלטי הגיבורים (קידושין ל: אות ב) שכתב הרי"ז בזה הלשון: ונראה בעיני שבזמן הזה לאורך הימים נתערבו הפסולין עם הכשרים ברוב המקומות, שאף במקומות המיוחסים שבבבל היו שם פסולין ידועין בימי חכמי התלמוד והיו נוהרין מהן, ולאורך הימים נתערבו, ואמרו חכמים כל משפחה שנטמעה נטמעה, והרי היא בחזקת כשרה הואיל ולא נתערבו מדעת, ואין אנו מגלין משפחות המטומעות, אבל מגלין הפסולין ומכריזין עליהן כדי שיזהרו הכשרים מהם, לפיכך אין לו לאדם ליהרהר בזמן הזה אלא מן הפסולין הידועים לו בימיו. עכ"ל.

וכן כתב הרמ"א בהג"ה (סי' ב סע"ה) על דברי השו"ע שכתב: שאם נתערב בה ספק ממזר או ממזר ודאי - כל אשה מהם אסורה עד שיבדוק. ע"כ. וכל זה דוקא למי שידוע בדבר, אבל משפחה שנתערב בה פסול ואינו ידוע לרבים - כיון שנתערבה נתערבה. והיודע פסולה אינו רשאי לגלותה, אלא יניחנה בחזקת כשרות, לפי שכל המשפחות שנתערבו בישראל כשרים לעתיד לבוא. ודוקא משפחה שנטמעה ונתערבה, אבל כל זמן שלא נתערבה מגלין הפסולים ומכריזין עליהם, כדי שיפרישו מהם הכשרים.

כתב הר"ן (קידושין ל:): אע"ג שלהלכה משפחה שנטמעה נטמעה ואינו רשאי לגלות פסולה, מ"מ אפשר שראוי לגלות לצנועים כדי שלא ידבקו בהם, מפני שאין הזרע מוכן לקדושה וטהרה, שאין הקב"ה משרה שכונתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל (כדאמרינן בקידושין ע:), לכן ראוי לגלותו לצנועין.

וכן שנינו בקידושין (עא.). אחרי שהביאה דברי אב"י בשם המשנה: "עוד אחרת היתה" ולא רצו חכמים לגלותה, אבל חכמים מוסרין לבניהם ולתלמידיהן פעם אחת בשבוע. ונראה שהוא מן הטעם האמור. עכ"ד.

וכן כתב הרמ"א להלכה בהג"ה (שם) כדברי הר"ן.

ה. ספק חלל - כגון: אשה שיש ספק בגירושיה ומת בעלה, הרי היא ספק גרושה ספק אלמנה, ולאחר מכן נשאת לכהן והוליד ממנה בן, הבן הזה הוא ספק חלל. אם נתערב הספק חלל הזה במשפחה ואין ידוע מיהו. אלמנת כל אחד מבני המשפחה הזו נקראת "אלמנת עיסה" ואסורה היא להינשא לכהן לכתחילה, ובדיעבד אם נשאת לכהן לא תצא, מפני שיש בה שתי ספיקות (ספק אם היא אלמנתו של אותו ספק חלל, ואפילו אם תרצה לומר שהיא אלמנתו של אותו ספק חלל שמא הוא אינו חלל כלל) (ח).

ואילו הבת של אלמנת עיסה - דעת הבית יוסף: שאפילו בדיעבד לא התירו, משום שאין לה חזקת כשרות, ולכן אם נשאת לכהן תצא. מכל מקום נקטו האחרונים: שלא תצא, כיון שבסופו של דבר יש כאן שתי ספיקות לקולא (כנ"ל באלמנת עיסה) (ט).

מקור הלכה

(ח) בדין אלמנת עיסה;

שנינו בכתובות (יג.) משנה; ראוה מדברת (מתייחדת) עם אחד, ואמרו לה: מה טיבו של איש זה? [ואומרת:] איש פלוני וכהן [כשר] הוא, רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים: נאמנת. ורבי יהושע אומר: לא מפיה אנו חייין, אלא הרי זו בחזקת בעולה לנתין או לממזר, עד שתביא ראיה לדבריה.

ואמרו בגמרא שם (יד.); שאל אביי את רבה: ומי אמר רבי יהושע שאינה נאמנת, והלא שנינו במשנה בעדויות (פ"ח מ"ג): העיד רבי יהושע ורבי יהודה בן בתירא, על אלמנת עיסה (רש"י): אלמנה של כהן ספק חלל, כגון: אשה שזרק לה בעלה גט, ספק קרוב לו ספק קרוב לה ומת, ונמצאת זו ספק גרושה ספק אלמנה, לאחר מכן נשאה כהן והוליד ממנה בן, הבן הזה הוא ספק חלל, נשא הספק חלל אשה ומת, הרי היא אלמנת עיסה. רש"י ד"ה תרי: נקראת "עיסה" – משום שכמו שהעיסה בלולה ומעורבת ממינים שונים, כך היא מעורבת מספיקות). שהיא כשרה לכהונה! שהעיסה כשרה לטמא ולטהר, לרחק ולקרב.

אמר להם רבן גמליאל: קבלנו עדותכם, אבל מה נעשה שהרי גזר רבן יוחנן בן זכאי שלא להושיב בית דין על כך (להתיר אלמנת עיסה לכהונה), [לפיכך] שהכהנים שומעין לכם לרחק [את הספק פסולה לכהונה ולאוסרה] אבל לא לקרב [להם אותה ולהתירה, שבזה הכהנים לא ישמעו לכם בזה]!

יוצא מכאן קושיא על רבי יהושע שאמר אלמנת עיסה נאמנת, ואילו במשנתנו אמר שאינה נאמנת? וכן קושיא על רבן גמליאל שאמר אלמנת עיסה אינה נאמנת, ואילו במשנתנו אמר שהיא נאמנת?

עונה רבא: שלרבן גמליאל לא קשה – משום שבמשנתינו מדובר שברי (ודאי) לה שכשר הוא. ואילו באלמנת עיסה הרי היא מסופקת בעצמה אם הוא חלל או לאו. וכן לרבי יהושע לא קשה – משום שבמשנתינו מדובר שיש לנו רק ספק אחד אם הוא כשר או לא, ולכן אינה נאמנת להכשירה לכהונה. ואילו באלמנת עיסה יש לנו שתי ספיקות, ולכן היא נאמנת וכשרה לכהונה.

מסבירים הראשונים מהו השתי ספיקות שיש באלמנת עיסה;

א. רש"י (שם ד"ה תרי ספיקי): כיון שאימן של הספק חלל לא נאסרה לבוא בכהן אלא מספק (שמא גרושה היא שמא אלמנה), והיא האלמנה שבאה מחמת הבן שהוא ספק חלל, לכן נקראת ספק ספיקא (למרות שהכל בא מספק א' שמא אמו גרושה שמא אלמנה).

ב. ר' יוסף טוב עלם (מובא ברש"י שם): אשה שהיה בעלה בעצמו ספק ספיקא, כגון: אשה שזרק לה בעלה גט, ספק קרוב לו ספק קרוב לה ומת, הרי היא ספק גרושה ספק אלמנה, ובתוך ג' חודשים למות בעלה הראשון נישאת לכהן, ובשבעה חודשים לנישואיה ילדה בן, הבן הזה ספק שייך לבעלה השני והולידה אותו לשבעה חודשים וספק חלל הוא, ספק שייך לבעלה הראשון והולידה אותו לתשעה חודשים וכשר הוא לגמרי כיון שנתעברה לפני הגט. נמצא שהבן הזה הוא ספק ספיקא, שמא אינו בנו של הכהן (שהוא בעלה השני) וכשר, ואף אם תרצה לומר שהוא בנו של הכהן – שמא אינו חלל (שאפשר שהיתה אמו אלמנה ולא גרושה). והבן הזה נשא אשה ומת. נמצאת אשתו אלמנה של ספק ספיקא, ולכן נקראת אלמנת עיסה – שיש בה עירוב ספיקות הרבה, כעיסה שבלולה ממינים שונים. ומה שאמרו: כל שנטמע בה ספק חלל, פירושו: שנתערבו בה ספק עירובי חלל.

ג. התוספות (שם ד"ה אלמנת עיסה): מקשים על שני הפירושים הנ"ל המובאים ברש"י, דהא אמרה הגמרא שם בהמשך (י"ד); איזו היא אלמנת עיסה – כל שנטמע (שנתערב) בה ספק חלל, ולפי שני הפירושים הנ"ל מה שייך התערב בה במה שנישאת לאדם שהוא ספק חלל, הרי לשון התערב מורה על משפחה שנתערב בה. וכן אין לשון עיסה מורה על אדם אחד, כמו ששינו בקידושין (ס"ט): כל הארצות עיסה לארץ ישראל וארץ ישראל עיסה לבבל!?

לכן פירשו ר"י וריב"א: שעיסה היא משפחה שנתערב בה ספק חלל ואין ידוע מיהו, ולכן אלמנתו של כל אחד מבני המשפחה נקראת "אלמנת עיסה", ויש בה ספק ספיקא, ספק שמא אינה אלמנתו של אותו ספק חלל שנתערב במשפחה הזו, ואפילו אם תרצה לומר שהיא אלמנתו של אותו ספק חלל, שמא הוא אינו חלל כלל.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פ"ט הכ"ג) כפירוש התוספות, והעלה להלכה כדברי רבן גמליאל: שאסורה היא להינשא לכהן לכתחילה, אבל אם נשאת לא תצא מפני שהן שתי ספקות וכפירוש התוספות הנ"ל.

והסבירו הר"ן (כתובות ה.) והרב המגיד (שם): שלהרמב"ם מודה רבן גמליאל שמעיקר הדין אלמנת עיסה מותרת להינשא לכהן, כיון שישנם שתי ספקות והוא לקולא בכל מקום, אלא שהכהנים נהגו להחמיר בזה לכתחילה

פסק מרן בשו"ע (אה"ע סי' ב סע"ה) כדברי הרמב"ם וכפירוש התוספות הנ"ל.

למרות שהרמב"ם והשו"ע פסקו להלכה כרבן גמליאל, מ"מ לגבי האומרת ברי לי שבעלי כשר, אע"פ שרבן גמליאל אמר שנאמנת, כתב הבית שמואל (שם סע"ק יג): שלא קיימא לן כמותו בזה, מאחר שבסימן ו' (סע' יז-יח) מבואר שאינה נאמנת בטענת ברי אפילו ברוב כשרים עד שיהיה שתי רוב כשרים עיי"ש. ולכן הרמב"ם והשו"ע כאן סתמו לאסור בלא חילוק.

(ט) בדין בת אלמנת עיסה;

שנינו בקידושין (ע"ה); לחכמים: כל פסול הבא על בת ישראל – פוסלה להינשא לכהן. לרבי יוסי: כל שזרעו פסול פוסל [אותה להינשא לכהן]. אמר רבי יוחנן: ההבדל ביניהם – במצרי שני הבא עליה (שלחכמים כיון שאסור הוא עדיין בקהל פוסל, ולרבי יוסי כיון שזרעו הוא מצרי שלישי ומותר בקהל אינו פוסל). לרבן שמעון בן גמליאל: כל שאתה נושא בתו אתה נושא אלמנתו, וכל שאי אתה נושא בתו אי אתה נושא אלמנתו. אמר עולא: ההבדל בין רבי יוסי לרבן שמעון בן גמליאל – בגר עמוני ומואבי הבא עליה (ש"לרבי יוסי פוסל, כיון שיש מזרעו שאסורים לעולם. ולרבן שמעון בן גמליאל אינו פוסל, כיון שבנותיהם כשרות לבוא בקהל). אמר רב חסדא: כל התנאים האמורים לעיל מודים באלמנת עיסה שפסולה לכהונה, שהרי מי מיקל מבין התנאים? רבן שמעון בן גמליאל ואמר כל שאתה נושא בתו אתה נושא אלמנתו, וכל שאי אתה נושא בתו אי אתה נושא אלמנתו. מה בא [הכלל הזה] למעט? למעט אלמנת עיסה שפסולה לכהונה (רש"י: כיון שאסור לכהן לשאת בתו של ספק חלל, כן אסור לכהן לשאת אלמנתו של ספק חלל). וזה לא כרבי יהושע ורבי יהודה בן בתירא המובאים במשנה בעדויות (פ"ח מ"ג) שהכשירו אלמנת עיסה לכהונה. ואומרת הגמרא: שטעמם משום שיש כאן ספק ספיקא לקולא.

כתבו ה**תוספות** בכתובות (יד. ד"ה אלמנת עיסה): שמשמע מהגמרא בקידושין שאפילו מי שמכשיר אלמנת עיסה לכהן, מודה בבתה שפסולה לכהן, והטעם ביארו התוספות: משום שלבת העיסה אין חזקת כשרות, ואילו לאלמנת עיסה יש חזקת כשרות, ואע"ג שבספק ספיקא מקילין ולכן יש להתיר גם את בת העיסה, מ"מ מעלה עשו ביוחסין ופסולה.

ואילו **רבינו תם** (הובא בתוספות בכתובות שם ד"ה תנו רבנן) סובר: שגם הבת כשרה לדעת המתירים (רבי יהושע) אלמנת עיסה, ולכן גורס בגמרא שם (כתובות יד.) "איזוהי עיסה" ולא "איזוהי אלמנת עיסה" ומדובר שם בהכשר הבת.

וכתב ה**בית יוסף** (סוף סי' ז) לדייק מדברי הרמב"ם (איסורי ביאה פ"ט הכ"ג) שכתב: משפחה שנתערב בה ספק חלל, כל "אלמנה" מאותה משפחה אסורה לכהן לכתחלה, ואם נשאת לא תצא. ואילו בסוף כתב: שאם נתערב בה חלל ודאי, כל "אשה" מהן אסורה לכהן עד שיבדוק ואם נשאת תצא. הרי שכלל בזה גם את הבת. משמע שהרמב"ם סובר כדברי ה**תוספות** שרק באלמנה התירו בדיעבד כרבי יהושע שאם נישאת לא תצא משום ספק ספיקא, אבל בבת אסרו אף בדיעבד שאם נישאת תצא. וכן כתב הר"ן (בכתובות ה.) שהעיקר כפירוש ה**תוספות**. [עד כאן מהבית יוסף שם]

מִרְן ב**שו"ע** (סי' ב סעי' ה) לא גילה דעתו בזה, והרמב"ם בהג"ה (שם) הביא את שתי הדעות האלו, ונראה שדעתו להלכה כדעת ה**מקילין** שלא תצא - כיון שהביאה בסוף. מ"מ כיון שמרן בשו"ע פסק כלשון הרמב"ם, ובבית יוסף דייק מדבריו שמפרש הרמב"ם כפירוש התוספות שדוקא אלמנה יש לה חזקת כשרות ואם נישאת לא תצא, אבל בתה אפילו נישאת תצא משום מעלה שעשו ביוחסין. לכן נראה שדעת מרן השו"ע כפירוש ה**תוספות** ולא כרבינו תם.

אבל ה**חלקת מחוקק** (סי' ב סעי"ק ח) כתב: שאינו כדאי לבנות על הדקדוק שדיקדק הבית יוסף בדברי הרמב"ם ולחדש דין זה, שאם נישאת הבת תצא, ואף שיש חילוק בין הבת לאלמנה היינו בלכתחילה, אבל בדיעבד אם נישאת לא מצינו מבואר שתצא. וכן כתב ה**בית שמואל** (שם סעי"ק יד) למסקנה: שמשום ספק ספיקא אם נישאת הבת לא תצא. והוסיף: שמהתוספות יש לדייק ההיפך ממה שכתב הבית יוסף לדייק ברמב"ם ובתוספות, שהרי התוספות כתבו לתרץ הטעם שיש חילוק בין הבת לאלמנה, דהא גם בבת יש ספק ספיקא, משום מעלה עשו ביוחסין כמו שהצריכו שתי רוב כדי להכשיר אע"פ שמצד הדין מספיק רוב אחד. וקיימא לן שאם נישאת ברוב אחד אע"פ שמעלה עשו ביוחסין לא תצא! וכן כתב ה**באר היטב** (שם סעי"ק יא) שדעת ה**אחרונים** כדעת **רבינו תם** שהובא ברמב"ם בסוף: שאין חילוק בין האלמנה לבתה.

ו. **ספק ממזר** שנתערב במשפחה דינו כספק חלל כמו שנתבאר בסעיף הקודם – שלכתחילה לא ישא אשה ממשפחה זו, ובדיעבד אם נשא לא תצא. **ויש אומרים**: שדוקא כהן לא ישא אשה משם לכתחילה, אבל ישראל מותר לו לשאת משם אפילו לכתחילה, משום ספק ספיקא לקולא. **וממזר ודאי** שנתערב במשפחה – הרי זה ספק אחד לחומרא ואפילו בדיעבד אם נישאת תצא (י).

מקור הלכה

(י) בדין משפחה שנתערב בה ספק ממזר;

שנינו ב**כתובות** (יד); תנו רבנן: איזוהי אלמנת עיסה? כל שאין בה לא משום ממזרות וכו'.

ומסקנת הגמרא (יד): אמר רבי יוחנן כך צריך לומר: איזוהי אלמנת עיסה? כל שאין בה לא שתוק ממזרות, ולא שתוק נתינות, ולא שתוק עבדי מלכים, ולא שתוק חלל (שלא כינו את בעלה "ממזר" או "נתין" או "עבד" או "חלל" ושתק, אלא שידוע לנו שהוא ספק חלל, ומעמידים את אלמנתו בחזקת כשרות וכשרה). אמר רבי מאיר: שמעתי, כל שאין בה אחד מכל אלו - משיאין לכהונה, כלומר; דוקא כשכינו אותו בממזרות או נתינות או עבדות ושתק שתיקתו כהודאה, משום שבזה פוסלים אותו מלבוא בקהל, אבל שתוק חלל – כשר (ואין שתיקתו כהודאה), וזה ששתק משום שלא איכפת לו (ולא משום שמודה בזה, שהרי חלל אינו פסול בקהל ויכול לישא אשה); ר"ש בן אלעזר אומר משום רבי מאיר, וכן היה ר"ש בן מנסיא אומר כדבריו: איזוהי אלמנת עיסה? כל שנשמע בה ספק חלל (בלא שתיקה, דאילו בשתיקה כגון שמכנים אותו "חלל" ושותק שתיקתו כהודאה, ובזה מודה רבי מאיר לחכמים, ומה שמכשיר רבי מאיר בשתיקה הוא כאשר מכנים אותו "ממזר" ושותק - אין שתיקתו כהודאה), [משום ש]מכירין ישראל ממזרים שביניהם (כיון שיש קול למי שהוא ממזר, ולכן כיון שכולם יודעים שאינו ממזר - אינו חושש להשיב למי שמכנה אותו "ממזר"), (מה שאין כן בחלל) ואין מכירין חללין שביניהם (ולכן כיון שאין ידוע עליו אם הוא חלל או לא – היה לו להשיב כאשר מכנים אותו "חלל" וכיון ששתק הרי שתיקתו כהודאה).

כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פי"ט הכ"ג): אם נתערב בה חלל ודאי - כל אשה מהן אסורה לכהן עד שיבדוק, ואם נשאת תצא. והוא הדין אם נתערב בה ספק ממזר או ממזר ודאי, שאשת ממזר ואשת חלל לכהונה איסור אחד הוא. עכ"ל. והסביר מרן בכסף משנה (שם) ובבית יוסף (סוף סי' ז) דברי הרמב"ם: שאם נתערב במשפחה ספק ממזר - אסור לישראל לישא אשה מאותה משפחה לכתחילה, ואם

נישאת לא תצא, מפני שהם שני ספקות כמו באלמנת ספק חלל. ואם נתערב במשפחה ממזר ודאי – אפילו בדיעבד אם נישאת תצא.

ואילו **הראב"ד** פירש במסכת עדיות [הובא בכסף משנה ובבית יוסף שם]: שלא אמרו אלמנת עיסה כשרה אלא כשנתערב בה ספק חלל שאינו מפסולי קהל, אבל אם נתערב בה אחד מספק פסולי קהל כגון ספק ממזר, אותה העיסה אינה כשרה אע"פ שהיא ספק ספיקא. כמו שאמרו בכתובות (יד) איזו היא אלמנת עיסה? כל שאין בה לא משום ממזרות וכו'.

מכל מקום כתב מרן **בכסף משנה** ובבית יוסף (שם): שאין משם ראייה, משום שמסקנת הגמרא שם; איזו היא אלמנת עיסה? כל שאין בה לא שיתוק ממזרת... ולא שיתוק חלל. (דהיינו שמדובר שם שלא כינו את בעלה "ממזר" או "חלל" ושחק, אלא שידוע לנו שהוא ספק פסול, ומעמידים את אלמנתו בחזקת כשרות וכשרה.) ולכן אפשר שיהיה באלמנת עיסה ספק ממזר ודינה כמו ספק חלל, שבדיעבד אנו אומרים ספק ספיקא לקולא.

הבית שמואל (סי' ב סע"ק טז) כתב: שצריך לומר שהבית יוסף מדבר בבת ממשפחת הספק ממזר, שהרי אלמנת ממזר מותרת לישראל. ואע"ג שהבית יוסף כתב שבת אלמנת עיסה אסורה לכהן ואם נישאת תצא, וכתב שאין הבדל בין אלמנת עיסה חלל לאלמנת עיסה ממזר, ולפי זה הוא הדין לבת ממשפחת ספק ממזר אם נישאת תצא, ולא כמו שכתב שאם נישאת לא תצא?

צריך לומר שמה שכתב הבית יוסף שאם נישאת בת אלמנת עיסה תצא, היינו דוקא אם נישאת לכהן, אבל אם נישאת לישראל לא תצא.

אבל **הבית שמואל** (שם) כתב לפרש דברי הרמב"ם אחרת, ושכן כתבו **הדרישה** ו**המהרש"ל** וה"ט"ז: שכל דבריו נאמרו על כהן בלבד, ולכן דוקא כהן לא ישא לכתחילה ממשפחה שנתערב בה ספק ממזר, ואם נשא לא יוציא. אבל ישראל נושא לכתחילה ממשפחה שנתערב בה ספק ממזר. ומה שאסר רבן גמליאל ספק ספיקא לכתחילה הוא דוקא בכהנים, אבל לישראל מותר לכתחילה משום ספק ספיקא.

יוצא מכאן מחלוקת בהבנת הרמב"ם;

לבית יוסף: משפחה שנתערב בה ספק פסולי קהל דינו כספק חלל, ולכן לכתחילה לא ישא משם, ובדיעבד אם נשא לא יוציא.

לבית שמואל (והט"ז ודרישה ומהרש"ל): דוקא כהן לכתחילה לא ישא משם, אבל ישראל מותר לו לשאת אשה משם אפילו לכתחילה.

ז. מי שכינו אותו "ממזר" או "חלל" ושותק – לדעת הרמב"ם והשו"ע: חוששין לו ולמשפחתו, ואין נושאים מהן אלא א"כ בודקין אותם כמו שנתבאר לעיל בסעיף ג' במשפחה שערערו עליה.

ולדעת הרמ"א: חוששין לו רק כשקורין לו "ממזר" או "חלל" שלא בשעת מריבה (הראב"ד), ובמשפחה שנתערב בה פסול או ספק פסול (הרמב"ן והרשב"א ור"י), ודוקא כשקורין לו "ממזר" שותק וכשקורין לו "חלל" צווח (הר"ן), והוא שמכנים אותו ולא את זרעו (המהר"ם פאדו"ה) (יא).

בזמנינו מצוי הרבה שקורין לאחד שהוא ערמומי "ממזר", וכולם יודעים שאין כוונתם בזו האמירה לפסול יוחסין, באופן כזה פשוט שגם הרמב"ם והשו"ע יודו שאם שתק כשקראו לו כך - אין חוששין לו ולמשפחתו.

מקור הלכה

(יא) המכונה על ידי חבריו לממזר או חלל ושותק – אם חוששין לו;

שנינו בכתובות (יד:) רבי יוחנן מבאר מחלוקת תנאים;

לתנא קמא: כינו אותו "ממזר" או "חלל" ושותק – שתיקתו כהודאה ופסול.

לרבי מאיר: דוקא כשכינו אותו "ממזר" ושותק – שתיקתו כהודאה ופסול, משום שבוה פוסלים אותו מלבוא בקהל ולא יוכל לישא אשה מישראל, אבל אם כינו אותו "חלל" – אין שתיקתו כהודאה וכשר, וזה ששתק משום שלא איכפת לו ולא משום שמודה בזה, כיון שחלל אינו פסול בקהל ויכול לישא אשה מישראל.

לרבי מאיר לפי רבי שמעון בן אלעזר - ההיפך: כשכינו אותו "ממזר" ושותק – אין שתיקתו כהודאה וכשר, משום שמכירין ישראל ממזרים שביניהם, ויש קול למי שהוא ממזר, לכן כיון שכולם יודעים שאינו ממזר - אינו חושש להשיב למי שמכנה אותו "ממזר". אבל אם כינו אותו "חלל" – שתיקתו כהודאה ופסול, משום שאין מכירין חללין שביניהם, ולכן כיון שאין ידוע עליו אם הוא חלל או לא – היה לו להשיב כאשר מכנים אותו "חלל".

(א) פסק רמב"ם (הלכות איסורי ביאה פי"ט הכ"ב) כדעת תכמים וז"ל: כל שקורין לו "ממזר" ושותק... או "חלל" ושותק... חוששין לו ולמשפחתו ואין נושאים מהן, אלא א"כ בודקין כמו שביארנו. עכ"ל.

וכתב **הרב המגיד** (שם): שמפרש הרמב"ם שדינו כמו משפחה שקרו עליה ערער שמספיק לה בדיקה, משום שלא יהיה השותק יותר מעדים שהעידו שנתערב במשפחה זו פסול שמועיל בדיקה.

(ב) כתב **הראב"ד** (שם) וז"ל: כל אלו שאמרו על שתיקתן שהם פסולים, לא אמרו אלא בדורות הראשונים שהיו בית דין נזקקין לחרפות שאדם מחרף את חבריו, כגון הקורא לחבירו עבד - יהא בנדוי, ממזר - סופג את הארבעים, וזה ששתק ולא צווח לבית דין כבר הודה. אבל עכשיו השותק על המריבה הרי הוא משובח אלא אי"כ קורין לו שלא בשעת מריבה. עכ"ל.

(ג) ואילו **הרמב"ן** (כתובות שם) ו**הרשב"א** (שם) כתבו חילוק אחר: שלא נאמרו דברים הללו בפסול שתיקה אלא במי שנסתפק בפיסול, כגון משפחה שנתערב בה פיסול או ספק פיסול, אבל משפחה שבחזקת כשירה עומדת, כל ששותק מיוחס יותר. [הובא ברב המגיד שם ובבית יוסף אה"ע סי' ב סע' ד]
וכתב עליהם **הרב המגיד** (שם): שאין לדבריהם של הרמב"ן והרשב"א ושל הראב"ד הכרח בגמרא.

(ד) ו**הר"ן** (כתובות ה.) כתב דבריהם של הרמב"ם ושל הראב"ד ושל הרמב"ן והרשב"א ולא הכריע ביניהם. והביא **שיטה נוספת**: שדוקא כשאומרים לו ממזר - צווח, וכשאומרים לו חלל - שותק, לחכמים שתיקתו כהודאה, כיון שצווח בממזר ושותק בחלל - מוכח שמשום שזה אמת שותק. אבל אם שותק תמיד - אין שתיקתו כהודאה. [ע"כ הובא בבית יוסף אה"ע סי' ב סע' ד]

(ה) ו**הרמ"א בדרכי משה** (שם סע"ק ג) כתב בשם **המהר"ם פאדו"ה** (סי' יד) חילוק נוסף: אומרים שתיקה כהודאה דוקא כשהפסול נוגע עליו, אבל אם רוצים לפסול את זרעו והוא שותק - אין שתיקתו כהודאה.

הטור (אה"ע סי' ב סע' ד) הביא דברי הרמב"ם ופירוש ר"י שהוא כדברי הרמב"ן והרשב"א. ונראה שדעתו כדעת ר"י וסייעתו משום שהביאו בסוף.

ומרן **בשו"ע** (שם) פסק **כהרמב"ם**, ללא חילוקם של שאר הראשונים הנ"ל.

ו**הרמ"א** בהג"ה (שם) הביא להלכה את חילוקם של **הרמב"ן** ו**הראב"ד** ו**הר"ן** ו**המהר"ם פאדו"ה**. וסיים הרמ"א: השומע חרפתו בשאר דברים ושותק - סימן הוא שהוא מיוחס.

לפי חילוקו של הרמב"ן וסייעתו: כל שנתערב במשפחה ממזר וקוראים לו ממזר ושותק – שתיקתו כהודאה עד שיבדק.

מקשים הב"ח והבית שמואל (סע"ק יב): והלא גם בלי שתיקתו צריכה משפחה זו בדיקה, כיון שנתערב בה ממזר?

מתרץ החלקת מחוקק (סע"ק ו): שבמשפחה שנתערב בה ממזר – כל המשפחה צריכה בדיקה, אבל אם קוראים לו ממזר ושותק, רק הוא צריך בדיקה ושאר בני המשפחה אינם צריכים בדיקה, כל זמן שלא נבדק הוא.

אך הבית שמואל (שם) דחה תירוצו: משום שאין שתיקתו פוטרת שאר בני משפחתו מבדיקה, שכן כתבו הרמב"ם ומרן השו"ע; שאם שותק "חוששין לו ולמשפחתו" משמע משפחתו במקומו עומד.

והב"ח מתרץ: כשיש עדים שנתערב ממזר במשפחה זו – צריכה בדיקת ד' אמהות שהן ח' אמהות כנ"ל, וכאן מדובר שאין עדים אלא חשש בעלמא שנתערב במשפחה זו ממזר, ולכן שתיקתו היא המצריכה בו בדיקה.

והבית שמואל מתרץ:

א. אם נתערב ספק ממזר – מותר לישראל לישא אשה מן המשפחה הזו, אבל אם קראו לה ממזרת ושתקה – מחזיקים אותה לממזרת עד שתיבדק.

ב. אם נתערב ספק חלל – אז אלמנה ממשפחה זו אם נשאת לא תצא (כדלקמן בסעי' ה), אבל אם שותקת תצא.

ח. לעולם ישתדל אדם לישא בת תלמיד חכם ולהשיא בתו לתלמיד חכם שיש בו מידות טובות ויראת שמים. לא מצא בת תלמיד חכם ישא בת של אנשי מעשה צדיקים המוכתרים במידות טובות. ואם לא מצא ישא בת ראשי כנסיות. לא מצא בת ראשי כנסיות, ישא בת גבאי צדקה. לא מצא בת גבאי צדקה, ישא בת מלמדי תינוקות ואל ישיא בתו לעם הארץ שאינו מדקדק במצוות. ואם בת עם הארץ חכמה ומבינה שהעוסק בתורה מועיל לו בעולם הזה ובעולם הבא – אין בזה מניעה (יב).

מקור הלכה

(יב) בדין להשיא בתו לתלמיד חכם ולא לעם הארץ;

שנינו בפסחים (מט:) תנו רבנן: לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, לא מצא בת תלמיד חכם - ישא בת גדולי הדור (רש"י: אנשי מעשי וצדיקים. מאירי: המפורסמים במעלה ומוכתרים במידות טובות), לא מצא בת גדולי הדור - ישא בת ראשי כנסיות, לא מצא בת ראשי כנסיות - ישא בת גבאי צדקה (רש"י: משום שאין ממנין אלא א"כ טובים ונאמנין), לא מצא בת גבאי צדקה - ישא בת מלמדי תינוקות (משמע מכאן שגבאי צדקה עדיף ממלמד תינוקות). ולא ישא בת עמי הארץ, מפני שהן שקץ, ונשותיהן שרץ (רש"י: שאינן נוהרות במצוות. וכתב הט"ז סי' ב סע"ק ד: הטעם שנקראים שרץ, משום ששורצים ומולידים באיסור, כיון שאינם שומרים ענייני נידה כהלכה), ועל בנותיהן הוא אומר (דברים כז, כא) "ארור שוכב עם כל בהמה" (רש"י: דומות לבהמה משום שאין להן לב להבין שהתורה היא חיך ואורך ימיד" דברים ל, ב).

תניא היה רבי מאיר אומר: כל המשאי בתו לעם הארץ - כאילו כופתה ומניחה לפני ארי. מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים - אף עם הארץ מכה ובוועל ואין לו בושת פנים.

ועוד שנינו שם: אמר רבי אלעזר: עם הארץ מותר לנוחרו (רש"י בחולין יז. ד"ה והנוחר: לקורעו מנחיריו ועד החזה) ביום הכיפורים שחל להיות בשבת. אמרו לו תלמידיו: רבי, אמור לשוחט! אמר להן: זה טעון ברכה, וזה אינו טעון ברכה. וכתב הרא"ש (שם פ"ג סי' י) שפירש ר"י: שמדובר בעם הארץ שמכיר וכופר כדי להכעיס, והוא רע לשמים ורע לבריות, דהוי הריגתו פיקוח נפש, כי הוא ליסטים וחשוד על שפיכות דמים, והריגתו בכל עת מצוה היא והצלת נפשות כיון שהוא רגיל בכך.

לפי זה כתב הטור (סי' ב סע' ו): שעם הארץ שאמרו שאל ישיא את בתו אליו, הוא מי שחשוד לעבור להכעיס.

ואילו **הבית יוסף** כתב (שם): שאפילו אם אינו עובר להכעיס אלא לתאבון, או שאינו בקי בדקדוק מצות - אמרו חז"ל שהם שקץ ונשותיהם שרץ, וכמו שפירש רש"י: שנשותיהן שרץ משום שאינן זהירות במצות. ואף הרא"ש שכתב בשם ר"י לא אמרן אלא לגבי מה שאמר רבי אלעזר שמותר לנוחרו כנ"ל.

הדרישה (שם סע"ק כח) כתב לחזק דברי הטור, שכן משמע ומוכח מדברי הרא"ש שם שמדובר בעם הארץ אחד שהוא מכיר וכופר.

ואילו **הב"ח** כתב לפרש דברי הטור: שבא לומר שעובר ביודעין על דבר שהוא אסור במזיד, אפילו שעושה זאת לתיאבון נחשב כעובר להכעיס, אלא שבא להוציא מי שעובר על המצוה בטעות שאינו בקי במצוות אבל הוחזק שעוסק במצוות, אע"פ שהוא עם הארץ חשיב כתלמיד חכם גם לענין נישואין.

מרן **בשו"ע** (סי' ב סע"ו ו) הביא דברי הגמרא הנ"ל: לעולם ישתדל אדם לישא בת תלמיד חכם ולהשיא בתו לתלמיד חכם וכו' ואל ישיא בתו לעם הארץ. ולא פירש באיזה עם הארץ מדובר.

והרמ"א בהג"ה (שם) הביא דברי הבית יוסף: שכל זה אמור בעם הארץ שאינו מדקדק במצוות.

וכן כתב **הבית שמואל** (שם סע"ק כ) כדברי הבית יוסף והב"ח: שאם עובר על מצוות ויודע המצוות, נאמר עליו הם שקץ ובנותיהם שקץ.

כתב **הפתחי תשובה** (סי' ב סע"ק ה) בשם **הברכי יוסף** (סי' ב סע"ק ב): שאף לדעת הפוסקים הסוברים שדין תלמיד חכם שאמרו חז"ל אין בזמן הזה, מ"מ לענין לישא בת תלמיד חכם נראה שנוהג בזמן הזה, ולא המדרש עיקר אלא המעשה, שהתלמיד חכם יהיה רשום ביראת חטא והכל לשם שמים.

כתב **הט"ז** (שם סע"ק ג) לדקדק מרש"י (פסחים מט: ד"ה עם): שאם בת העם הארץ חכמה ומבינה שהעוסק בתורה מועיל לו בעולם הזה ובעולם הבא, אין בזה איסור מצד שאביה עם הארץ.

ט. מצות חכמים שישא אדם בת אחותו, והוא הדין לבת אחיו שנאמר (ישעיה נחז, ו) "ומבשרך לא תתעלם" (יג). ואין לחוש לדברי הרופאים בזמנינו שמזהירים שלא להינשא משום סיכון לפגמים בילדים הנולדים מהם. מכל מקום מאחר שבזמנינו לצערנו הרב רבו הגירושים בישראל, אינו מומלץ שינשאו קרובי משפחה, משום שאם ח"ו יתגרשו יכול לבוא חורבן לכל המשפחה ועלולים להתפלג לשארית ימיהם (יד).

מקור הלכה

(יג) בדין לשאת בת אחותו או בת אחיו;

שנינו **ביבמות** (סב:) **ובסנהדרין** (עו:): האוהב את שכיניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר (ישעיה נח, ט) "אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני". (רש"י: וכתוב לפני כן פסוק ז': "ומבשרך לא תתעלם" – הוא הנושא בת אחותו. וכן כתוב "הלוא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערום וכיסיתו" – הוא העוזר לעני בשעת דחקו)

כתבו ה**תוספות** (שם ד"ה והנושא): פירש **רשב"ם**; דהוא הדין בת אחיו, ואחותו נקט לפי שמשדלתו בדברים ושכיח שנושא בתה. **ורבינו תם** אומר; דדוקא נקט בת אחותו, לפי שהיא בת מזלו כדאמרינן רוב בנים דומין לאחי האם.

ומפירוש **רש"י** (שם ד"ה והנושא): הנושא בת אחותו - גיעגועי אדם רבין על אחותו יותר מן אחיו, ומתוך כך נמצא מחבב את אשתו. עכ"ל. משמע שדעתו כדעת **רבינו תם** שבדוקא בת אחותו אמרו.

ואילו ה**רמב"ם** (איסורי ביאה פ"ב הי"ד) פסק כ**הרשב"ם** וז"ל: מצות חכמים שישא אדם בת אחותו, והוא הדין לבת אחיו שנאמר "ומבשרך לא תתעלם".
וכן פסק ה**רמ"א** בהג"ה (אה"ע סי' ב סע' ו וסי' טו סע' כה) כדעת **הרשב"ם** וה**רמב"ם**.

(יד) הנה בזמנינו הזהירו הרופאים מנישואין עם בת אחותו או בת דודתו משום סיכון לפגמים בקרב ילדים הנולדים מהם, אולם אין לחשוש לדבריהם מכמה טעמים: ראשית משום שאם התורה התירה נישואין כאלו מי יעזי פניו נגד בוראו לומר לא! ובמיוחד שחכמים שיבחו נישואין כאלו יותר משאר נישואין! ומי יכול לחלוק עליהם, הלא כבר אמרו רבותינו ז"ל (שבת קיב:): אם ראשונים [נחשבים בעינינו] כבני אדם [שיכולים לטעות אז] אנו כחמורים. ועוד שכבר הוכח עשרות פעמים שאין בדבריהם ממש, שכן

י. לא ישא אדם אשה לא ממשפחת מצורעין ולא ממשפחת נכפין, והוא שהוחזק שלושה פעמים שיבואו בניהם לידי כך, אבל אם לא הוחזקו אלא ב' פעמים מותר (טו).

יא. עם הארץ לא ישא כהנת, ואם נשא אין זיווגם עולה יפה שימות הוא או היא מהרה, או תקלה תבוא ביניהם. אבל תלמיד חכם שנושא כוהנת, הרי זה נאה ומשובח, תורה וכהונה במקום אחד (טז). ועם הארץ שאמרו היינו שאינו שומר תורה ומצוות, וכל שכן מחלל שבת בפרהסיא. ותלמיד חכם שאמרו לאו דוקא אלא כל שהוא שומר תורה ומצוות וקובע עיתים לתורה, וכל שכן אם הוא לומד בישיבה באופן קבוע אע"פ שעדיין אינו בגדר תלמיד חכם. [שו"ת יחווה דעת ח"ה סי' סא]

מקור הלכה

הכרתי מקרוב הרבה משפחות כאלו שבניהם ובנותיהם בריאים וחכמים, ואף אני בן להורים בני דודים, ולמרות שהרופאים הפחידו את הוריי בזה ואף בזמן הלידה אמרו להם שיתכוננו לזה שיתכן שייצא להם פגם בנן – והקב"ה הראה להם מי שולט בבריאה, וברוך ה' נולדתי בריא ושלם כשאר הנולדים הרגילים. ועוד גם אם היו מקרים לא נעימים שאיני מכיר, הלא בהתאם יש גם מקרים לא נעימים בהורים שאינם קרובי משפחה כלל, וכאלו הכרתי לצערי הרב.

מכל מקום מסיבה אחרת איני ממליץ על נישואין כאלו בזמנינו, משום שלצערנו הרב רבו הגירושין בישראל בצורה מפחידה מה שלא היה מצוי בדורות הקודמים, ומי יודע כיום אם הזוג הזה ישאר נשוי, ואם ח"ו יתגרשו הקרובי משפחה האלו יכול לבוא חורבן לכל המשפחה ועלולים להתפלג לשארית ימיהם. ולצערי הרב אני מכיר מקרוב מקרה כזה אשר לא יאומן כי יסופר לאן הגיעו עם זה.

(טו) **יבמות** (סד): מימרא דרבא, **טור שו"ע** (אה"ע סי' ב סעי' ז).

(טז) **רמב"ם** (איסורי ביאה פכ"א הל"א) **טור שו"ע** (אה"ע סי' ב סעי' ח), על פי הגמרא **בפסחים** (מט.). תניא רבי שמעון אומר: כל סעודה שאינה של מצוה - אין תלמיד חכם רשאי להנות ממנה. כגון מה? אמר רבי יוחנן: כגון בת כהן לישראל, ובת תלמיד חכם לעם הארץ. דאמר רבי יוחנן: בת כהן לישראל - אין זיווג עולה יפה. מאי היא? אמר רב חסדא: או אלמנה או גרושה או זרע אין לה. במתניתא תנא: קוברת או קוברתו, או מביאתו לידי עניות. וכי כן הוא? והא אמר רבי יוחנן: הרוצה שיתעשר

יב. לא ישא עקרה או זקנה שאינה ראויה לילד (יז). לא ישא בחור זקנה, ולא זקן ילדה, שדבר זה גורם לזנות (יח) שהיא תזנה תחתיו, ועל זה הזהירה התורה (ויקרא יט, כט) "אל תחלל את בתך להזנותה" ואמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין עו.) זה המשיא בתו לזקן. [ערוך השולחן סי' ב סעי' ו] אולם אם היא חפצה בו באמת - מותר (יט).

מקור הלכה

- ידבק בזרעו של אהרן, כל שכן שתורה וכהונה מעשרתו? לא קשה: הא - בתלמיד חכם, הא - בעם הארץ.
[הגמרא מספרת שם: רבי יהושע נשא כוהנת - חלש. אמר: לא נוח לו לאהרן שאדבק בזרעו, שיהיה לו חתן כמוני.
רב אידי בר אבין נשא כוהנת - יצאו ממנו שתי בנים בעלי סמיכה - רב ששת בריה דרב אידי ורבי יהושע בריה דרב אידי.
אמר רב פפא: אם לא התחתנתי עם כוהנת לא נעשיתי עשיר.
אמר רב כהנא: אם לא התחתנתי עם כוהנת - לא גליתי. אמרו לו: והא למקום תורה גלית! לא גליתי כמו שגולים אנשים.]

(יז) **רמב"ם** (הלכות איסורי ביאה פכ"א הכ"ו).

(יח) **רמב"ם** (שם), **טור שו"ע** (אה"ע סי' ב סעי' ט).

(יט) כן כתב בספר **חסידיים** (סי' שעט): שמה שאמרו שלא תשיאנה לזקן - זהו דוקא כשהיא אינה חפצה בזקן, אבל אם היא חפצה בזקן מפני שהוא אדם טוב וכדומה - אז מצוה להשיא לה אותו. **ומעשה** שהיו רוצים לתת לזקן בתולה ולא רצה הזקן פן יגרום לה חטא (שתזנה תחתיו), אמרו לו והלא היא חפצה בך, והלך הזקן לפני הבתולה והסיר כובעו ואמר לה ראי שאני זקן וראשי מלא שיבה ושאר דברים מן הזקנה כדי שלא תאמר לא הייתי יודעת, והיא אמרה אפילו לרחוץ רגלי אדוני די לי, רק שיקרא שמך עלי - ויצאו מהם תלמידי חכמים. עכ"ד.

והובאו דבריו להלכה **בחלקת מחוקק** (סי' ב סעי' ק"א) וב**בית שמואל** (שם סעי' ק"א) ו**בערוך השולחן** (שם סעי' ו). וכן נראה **לענ"ד** להביא ראיה לכך **מרות המואביה** שהיתה מוכנה להינשא לבועז למרות שהיה זקן ממנה בהרבה שנים וזכתה שיצא ממנה "דוד המלך".
וכן מצינו **בכלב בן יפונה** שנשא את מרים הנביאה שהיתה גדולה ממנו לפחות ב-47 שנים ויצא מהם "בצלאל". כמו שכתבתי כבר בהרחבה בספר **מאורות הפרד"ס** על התורה (פרשת שלח לך מאור הסוד) והבאנו שם מקורות לכך ועשינו שם את החשבון עיי"ש.

יג. אם יש התאמה בין בני הזוג עם כל המעלות הדרושות, והאשה מבוגרת יותר מהאיש בשנתיים – אין להקפיד על כך ולא לדחות את השידוך **(כ)**. והוא הדין כשהיא מבוגרת ממנו יותר בשלוש שנים **(כא)**.

יד. אסור לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה, שנאמר "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח איתך" (משלי ג, כט), ואם הודיעה בתחילה שהוא נושא אותה לימים – מותר **(כב)**.

מקור הלכה

וכתב **ערוך השולחן** (שם סעי' ו): אמנם אם רצונה הוא רק מפני שהוא עשיר, אינו מהראוי לעשות, דסוף סוף כשתתרגל לעושר תקוץ נפשה בו ותבקש תפקידה.

(כ) **החופה והנישואין** (סי' ב סעי' כב) להגר"א זכאי שליט"א בשם ה**נישואין כהלכתם** (פ"ב הערה 98) שכתב כן בשם ה**אדמו"ר מבעלז** זצ"ל וה**אדמו"ר בעל אמרי חיים** מויז'ניץ זצ"ל.

(כא) כן אמר לי מו"ר עט"ר ראש הישיבה הגה"צ **הרב מסעוד בן שמעון** שליט"א ששמע זאת מה**סטייפלר** זצ"ל שהורה: בחורה שיש לה יראת שמים ומידות טובות יש להשתדך עמה אפילו אם היא מבוגרת מהבחור בשלוש שנים.

(כב) **רמב"ם** (הלכות איסורי ביאה פכ"א הכ"ח) **טור שו"ע** (אה"ע סי' ב סעי' י) על פי הגמרא **ביבמות** (לו:): תנא רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא ישא אדם אשתו ודעתו לגרשה, משום שנאמר (משלי ג, כט) "אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח איתך".

מספרת הגמרא: שרב כאשר היה הולך לעיר דרדשיר, היה מכריז ואומר: מי מוכנה להינשא לי לימים שאתעכב כאן (ותצא בגט לאחר מכן. רש"י יומא יח: ד"ה מאן)? וכן רב נחמן כאשר היה הולך לעיר שכנציב, היה מכריז ואומר: מי מוכנה להינשא לי לימים שאתעכב כאן (ותצא בגט לאחר מכן)?

כתב ה**מאירי** ביומא יח: שטעמם היה כדי להיזהר מהרהורי עבירה, כיון שנשותיהם לא היו באות עימם לשם.

טו. לא ישא אדם אשה במדינה זו ואשה במדינה אחרת, שמא יאריכו הימים ונמצא אח נושא אחותו ואינו ידוע, ואם היה אדם גדול ששמו ידוע והרי זרעו מפורסמין וידועין - הרי זה מותר (בג).

מקור הלכה

(בג) רמב"ם (הלכות איסורי ביאה פכ"א הכ"ט) **טור שו"ע** (אה"ע סי' ב סעי' יא) על פי הגמרא **ביבמות** (לז): אמר רבי אליעזר בן יעקב: לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת, שמא יזדווגו זה לזה, ונמצא אח נושא את אחותו. שואלת הגמרא: וכי כך הוא הדין? והלא רב כאשר היה הולך לעיר דרדשיר, היה מכריז ואומר: מי מוכנה להינשא לי לימים שאתעכב כאן (ותצא בגט לאחר מכן. רש"י יומא יח: ד"ה מאן)? וכן רב נחמן כאשר היה הולך לעיר שכנציב, היה מכריז ואומר: מי מוכנה להינשא לי לימים שאתעכב כאן (ותצא בגט לאחר מכן)? עונה גמרא: שונה הדין בחכמים ששמם מפורסם (רש"י: משום שקוראין לבתו על שמו, ואם יבא בנו ממקום אחר ישמע שהיא בת אביו ויפרוש ממנה).

פרק ג'

פסולי חיתון

[אבן העזר סימן ד']

א. ממזרים ונתינים (גבעונים) בין זכרים בין נקבות - אסורין לבוא בקהל ישראל לעולם, הם ובניהם ובנותיהם עד סוף כל הדורות (א).

 מקור הלכה

(א) איסור חיתון עם ממזר;

כתוב בתורה (דברים כג, ג) "לא יבוא ממזר בקהל ה'".

ושנינו **ביבמות** (עח:): משנה: ממזרין ונתינין אסורין, ואיסורן איסור עולם אחד זכרים ואחד נקבות.

ואמרו בגמרא: שהתנא של המשנה לומד זאת מגזירה שוה "עשירי עשירי" מאמוני ומואבי, שנאמר באמוני ומואבי "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה', גם דור עשירי לא יבוא בקהל ה' עד עולם" (דברים כג, ד), ונאמר בממזר "לא יבוא ממזר בקהל ה', גם דור עשירי לא יבוא לו בקהל ה'" (דברים כג, ג), כמו ש"דור עשירי" האמור בעמוני ומואבי - איסורו איסור עולם שנאמר בהם "עד עולם", כך גם "דור עשירי" האמור בממזר איסורו איסור עולם. ודבר אחד לומדים מגזירה שווה ולא הכל, ולכן אף שעמוני ומואבי נאסרו רק בזכרים, דאילו בנקבות הותרו מיד (לאחר גיור), אין כן הדין בממזר אלא שנאסרו בין זכרים בין נקבות.

ואילו ריש לקיש סובר כדעת התנא שחולק על המשנה, שבגזירה שווה לומדים הכל, וכמו שלומדים מעמוני ומואבי שאיסור ממזר איסורו איסור עולם, כן לומדים לגבי ממזרות נקבות שמותרות מיד כמו עמונית ומואבית, אלא בממזר אמרה התורה שאסור עד עשרה דורות, ובכלל ממזר נקבה, שכן לשון ממזר הוא מוס זר, ואף נקבה בכלל מוס זר (רש"י ד"ה מעשירי ע"פ הגמרא שם בדף עו ע"ב). ולכן ממזרת רק לאחר עשרה דורות מותרת לבוא בקהל.

ופסקו הראשונים ומרן השו"ע (אה"סי"ד סעי' א) כמשנתינו.

איסור חיתון עם נתינין:

שנינו **ביבמות** (עח: עט.) אמר רב חנא בר אדא: נתינים (שהם הגבעונים) - דוד גזר עליהם, שנאמר (שמואל-ב כא) "ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם והגבעונים לא מבני ישראל המה וגו'". מה הטעם שגזר עליהם? דכתיב (שמואל-ב' כא) "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה", שנה ראשונה - אמר להם [דוד לישראל]: שמא עובדי עבודה זרה יש בכם? דכתיב (דברים י"א) "ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם... ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו'". בדקו ולא מצאו. בשנה שניה - אמר להם: שמא עוברי עבירה יש בכם? דכתיב (ירמיהו ג') "וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו'". (הרי שבעוון זנות נעצרים הגשמים!) בדקו ולא מצאו. בשנה שלישית - אמר להם: שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם ואין נותנין? דכתיב (משלי כ"ה) "נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר". בדקו ולא מצאו. אמר [דוד]: אין הדבר תלוי אלא בי, מיד "ויבקש דוד את פני ה'". מה היא? אמר ריש לקיש: ששאל באורים ותומים... [והשיבו לו באורים ותומים] "ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית הגבעונים", אל שאול - שלא נספד כהלכה, ואל בית הדמים - על אשר המית הגבעונים. וכי היכן מצינו בשאול שהמית הגבעונים? אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן... אמר דוד: [מיתתו של] שאול עברו כבר שנים עשר חודשי שנה, ואין דרך [כבוד] להספיד [לאחר שנה ממיתתו, ולכן את החטא שלא נספד כהלכה אי אפשר לתקן], אבל נתינים (גבעונים) נקרא להם ונפייס אותם [כדי שימחלו על מה שעשה להם שאול] "ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם... מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו את נחלת ה', ויאמרו לו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו ואין לנו איש וגו' יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום (נתלה אותם) לה' וגו' (שמואל ב' כ"א). [כיון ששמע דוד את בקשתם] רציתי לפייסם [בממון] והם אינם רוצים להתפייס [בכך אלא אם יתנו להם שבעה אנשים מבניו של שאול להמיתם] אמר דוד: שלשה סימנים יש באומה זו - הרחמנים, והביישנים, וגומלי חסדים... כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו. [והגבעונים כיון שלא רצו לרחם על שאול ולמחול לו אפילו לא בממון, אינם ראויים לידבק בישראל, ולכן גזר עליהם דוד (רש"י: איסור חתנות) כמו שנאמר "וגבעונים לא מבני ישראל המה".]

שואלת הגמרא: וכי דוד גזר עליהם, והלא יהושע גזר עליהם, דכתיב (יהושע ט') "ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה'!!". עונה הגמרא: יהושע גזר בזמן שבית המקדש קיים, דוד גזר בזמן שאין בית המקדש קיים.

ושנינו שם (עו.) אמר רבא: הטעם שאמרו בברייתא פצוע דכא ישראל (שנפצעו ביצים שלו ואפילו אחת מהן ואפילו ניקבו ביציו ואפילו נימוחו מחמת מכה והוקטנו ואפילו חסרו ביציו כל שהוא, כדשנינו שם לעיל עה. ואמרה התורה "לא יבוא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל ה'" דברים כג,ב) מותר בנתינה (שהיא משבעה האומות), משום שהאיסור להתחתן עם אחד משבעה האומות הוא מהחשש שמא מוליד בן [ממנה ותטה את הבן לעבודה זרה] וילך [הבן] ויעבוד עבודה זרה.

במה דברים אמורים: בהיותן גויים, אבל כאשר מתגיירים מותרים בישראל [מהתורה] ורבנן (היינו דוד המלך ובית דינו) הוא דגזרו בהם (שלא יתחתנו עם הנתינים, כיון שטבועה בהם מידת אכזריות ואינם ראויים שידבקו בהם ישראל).

וכשחכמים גזרו [על החיתון עם נתינים שהתגיירו, גזרו רק] באותם שיכולים להוליד (משום שחוששים שהולד מהם ילך לעבודה זרה), אבל פצוע דכא שאינו יכול להוליד לא גזרו בו חכמים [ולכן מותר לו לשאת נתינה].

לבסוף אומרת הגמרא שם: שרבא חזר בו ממה שאמר, ואמר [מה שאמרת] אינו נכון, [משום שאי אפשר להעמיד את האיסור של "ולא תתחתן בס" בעודן גויים, שהרי] בהיותן גויים לא שייך בהם חתנות (משום שאין קידושין תופסים בהם) [ורק] כשנתגיירו שייך בהם חתנות (שאו קידושין תופסים בהם) [ולכן צריך לומר שהכתוב "ולא תתחתן בס" נאמר בשבעה אומות לאחר שנתגיירו, והטעם שפצוע דכא ישראל מותר בנתינה, כדעת רב ששת שאמר פצוע דכא יוצא מקדושת ישראל, ולכן מותר לו להתחתן עם נתינה (רש"י)]

יוצא מכאן: שלרבא נתין שהתגייר אסור לישראלית להתחתן איתו מהתורה ולא מגזירת דוד המלך ע"ה.

לפיכך נחלקו הראשונים מה דוד המלך גזר על הנתינים;

לרש"י (עח. ד"ה דוד): מהתורה נתינים בגירותם מותרים בחיתון עם ישראל, אלא שדוד המלך גזר בהם איסור חתנות עם ישראל אפילו בגירותם. (ורב חנא בר אדא חולק על רבא שאמר שאסורים מהתורה. ומה שאמר רבא שאי אפשר להעמיד את האיסור "ולא תתחתן בס" בעודן גויים, משום שלא שייך בגויים חתנות, יש לומר אדרבא מהאיסור "ולא תתחתן בס" למדו חכמים שלא תופסים קידושין בגויים כדאמרינן בקידושין סח:)

וכן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פ"ב הלכה כב-כד) וז"ל: מי שנתגייר משבעה עממין אינן אסורין מן התורה לבוא בקהל, והדבר ידוע שלא נתגיירו מהן אלא הגבעונים ויהושע גזר עליהם שיהיו אסורים לבא בקהל אחד זכרים ואחד נקבות, ולא אסר אותם אלא בזמן שיש מקדש שנאמר "וחוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהי", תלה הרחקתם במקדש.

והם הנקראים נתינים לפי שנתנם לעבודת המקדש, בא דוד וגזר עליהם שלא יכנסו בקהל לעולם ואפילו בזמן שאין מקדש, וכן מפורש בעזרא "ומן הנתינים שנתן דוד והשרים לעבודת הלויים", הא למדת שלא תלה אותם במקדש.

ולמה גזר עליהם הוא ובית דינו? לפי שראה עזות ואכזריות שהיתה בהם בעת שבקשו שבעת בני שאול בחירי ה' לתלותם והרגום ולא רחמו עליהם. עכ"ל.

וכתב הרב המגיד (שס): שהרמב"ם סובר שרב חנא בר אדא חולק על רבא ואין הלכה כרבא.

לרבינו תם (שם עט. תוספות ד"ה ונתינים): אין מחלוקת בין רב חנא בר אדא לרבא, אלא שמהתורה אסורים הם, ודוד המלך גזר עליהם שיעבוד דהיינו שלא יהיו בני חורין.

לרמב"ן והרשב"א (שם): אין מחלוקת ביניהם, והנתינים אסורים מהתורה דוקא כשהם בגירותם, אבל זרעם שנולד להם לאחר שנתגיירו מותרים בישראל, ודוד גזר לאסור גם את בניהם בישראל.
וכן כתב **הריטב"א** (שם עח): במסקנת דבריו כדעת רבו הרמב"ן.

הר"ן (כתובות יג.) כתב: שאין מחלוקת ביניהם, ודוד גזר או כפירוש רבינו תם, או כפירוש הרמב"ן.

הטור והשו"ע (סי' ד סעי' א) כתבו בסתם: שהנתינים אסורים איסור עולם בין זכרים בין נקבות.

ולא גילו דעתם אם איסורם הוא מהתורה או מדרבנן.

כתב **החלקת מחוקק** (שם סעי' א) שטעמם משום שהכל מודים שמדרבנן אסורים לעולם.

ויש להוסיף: שהרי לקמן בסעיף י' יתבאר שבזמנינו אין נפקא מינה.

ב. עמוני ומואבי אסורים לבוא בקהל ישראל לעולם (עיין סעיף י'), אבל עמונית ומואבית מותרות לבוא בקהל ישראל מיד לאחר גירותן (ב).

ג. מצרי ואדומי בין זכרים בין נקבות אחר שנתגיירו הם ובניהם אסורים לבוא בקהל ישראל, אבל בן בניהם (דור שלישי) מותרים לבוא בקהל (ג).

מקור הלכה

(ב) איסור חיתון עם עמוני או מואבי;

כתוב בתורה (דברים כג, ד): "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה', גם דור עשירי לא יבוא להם בקהל ה' עד עולם".

ושנינו ביבמות (עו): משנה: עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם, אבל נקבותיהם מותרות מיד.

וכן פסקו הטור והשו"ע (אה"ע סי' ד סעי' ב).

וכתב הרמב"ם (איסורי ביאה פי"ב הי"ח) שההיתר לישא עמונית או מואבית שנתגיירה היא הלכה למשה מסיני.

(ג) איסור חיתון עם מצרי או אדומי;

כתוב בתורה (דברים כג, ח-ט): "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבוא להם בקהל ה'".

ושנינו ביבמות (עו): משנה: מצרי ואדומי אינם אסורים אלא עד שלושה דורות, אחד זכרים ואחד נקבות. רבי שמעון מתיר את הנקבות מיד.

ופסקו הטור והשו"ע (סי' ד סעי' ג) להלכה כחכמים - שגם הנקבות אסורות עד ג' דורות.

ושנינו שם (עח). בגמרא; "בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבוא להם בקהל ה'" – תנו רבנן: אם נאמר בנים למה נאמר דורות? ואם נאמר דורות למה נאמר בנים? אם נאמר בנים ולא נאמר דורות - הייתי אומר: [שאם נולדו למצרי שהתגייר שלושה בנים] בן ראשון ושני אסור, שלישי מותר, לכך נאמר "דורות". ואם נאמר דורות ולא נאמר בנים - הייתי אומר: [אסרה התורה] לאותן העומדים על הר סיני (דהיינו שלושה דורות של ישראלים מנתינת התורה אסורים במצרי ואדומי, מכאן והילך מותרים), לכך נאמר "בנים". "להם" - מהם מנה (רש"י: הוא ראשון, בנו שני, ובן בנו שלישי).

ד. מצרית מעוברת שהתגיירה בנה נחשב מצרי שני (ד).

ה. כל מקום שאין קידושין תופסים בה - הולד הולך אחר האם, לכן ישראל הבא על גויה - הולד גוי, וכן גוי הבא על בת ישראל - הולד כשר אבל פסול לכהונה, ולכן אם כהן נשא אותה מוציאין מידו והולד חלל. **ויש אומרים:** שבדיעבד אם נשאה אין מוציאין מידו ואין הולד חלל. ועל פי זה **יש מתירים** לזוג שרוצה להינשא והוא כהן והיא אביה גוי ואמה יהודיה ואי אפשר להפרידם, וקיים חשש שאם נאסור עליהם את הנישואין ישארו יחד בעבירה בלא נישואים, נחשב הדבר כדיעבד שמותר לחתן אותם. **ויש אוסרים** וכן עיקר (ה).

מקור הלכה

וכן פסקו ה**טור** וה**שו"ע** (סי' ד סעי' ג): מצרי ואדומי אחר שהתגייר הוא ובנו שנולד לו – אסורים בישראלית, ובן בנו מותר בישראלית.

(ד) שנינו בגמרא **ביבמות** (עח:): "**בנים אשר יולדו להם** דור שלישי יבוא להם בקהל ה'" – הטעם שכתבה התורה "אשר יולדו" וכתבה גם "להם", משום שאם הייתה כותבת רק "אשר יולדו" - הייתי אומר מבניהם מנה (שיחשב ראשון), לכן כתבה התורה "להם" (שמהם בעצמם שהתגייירו נחשבים ראשון). ואם הייתה כותבת רק "להם" - הייתי אומר מצרית מעוברת שנתגיירה - היא ובנה נחשבים לדור ראשון, לכן כתבה התורה "אשר יולדו" (שבנה נחשב לדור שני).

וכן פסקו ה**טור** וה**שו"ע** (סי' ד סעי' ד): מצרית מעוברת שהתגיירה בנה נחשב מצרי שני.

(ה) בדין ולד הבא מגוי ובת ישראל:

א) שנינו בקידושין (סו:): **משנה**: כל מקום שאין עליה קידושין הולד הולך כמותה. כגון: ישראל הבא על גויה - הולד גוי.

וכן הדין להיפך כמו ששנינו **ביבמות** (מה:): הלכתא גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, בין בפנויה בין באשת איש.

וכן כתבו ה**רמב"ם** (איסורי ביאה פט"ו הלכה ג-ד) **טור שו"ע** (סי' ד סעי' ה וסעי' יט) והוסיפו מאותו טעם: גוי ועבד הבאים על הממזרת - הולד ממזר.

ואמרו בגמרא בקידושין (סח): : הבא על שפחה ונכרית ולדה כמוה - מנלן? דכתיב (דברים כא,טו) "כי תהיינה לאיש שתי נשים... וילדו לו" - כל מקום שאנו קוראים בו "כי תהיינה" (שהקידושין תופסים בה) אנו קוראים בו "וילדו לו" (שהולדות מתייחסים אחר האב), וכל מקום שאין אנו קוראים בו "כי תהיינה" (שאינן הקידושין תופסים בה) אנו קוראים בו "וילדו לו" (שאינן הולדות מתייחסים אחר האב, ולכן גוי ושפחה שאין קידושין תופסים בהם - אין הולד היוצא מהם מתייחס אחר האב אלא אחר האם).

(ב) שנינו ביבמות (מה): הלכתא: גוי ועבד הבא על בת ישראל - הולד כשר.

אבל לגבי כהונה נחלקו הראשונים;

לדעת הרמב"ן (יבמות מה): : הוי ספק, ולכן אם נשאה אין מוציאין מידו, והולד ספק חלל.

לדעת הרמב"ם (איסורי ביאה פט"ו ה"ג): משמע שכשר אף לכהונה ואינו פגום.

[לדעת הרי"ף (יבמות טו): : כתבו הבית יוסף והבית שמואל והחלקת מחוקק (סי' ד סע' ה) - שדעתו כדעת הרמב"ן שהוא ספק פסול לכהונה, ואם נשאת אין מוציאין אותו והולד ספק חלל. וכן נראה פשוט דברי הרי"ף שכתב "ואנן מספקא לן אי הוי פגום אי לא". ואילו הנימוקי יוסף (יבמות טו. ד"ה שלחו) כתב - שדעת הרי"ף כדעת הרמב"ם שהולד כשר אף כהונה. וכתב שם בחידושי אנשי שם (אות א') לתמוה על הנימוקי יוסף - שהרי מפורש ברי"ף שמסתפק בזה, ואיך החליט בוודאות שדעת הרי"ף שכשר לכהונה ללא ספק, ונשאר בצ"ע].

לדעת הרא"ש (יבמות פ"ד סי' ל) והטור: פסול לכהונה, ואם נשאה מוציאין מידו והולד חלל. כיון שבגמרא (יבמות מה.) אמרו שלכל האמוראים שהכשירו את הולד מודים שפסול לכהונה.

פסק מרן בשו"ע (סי' ד סע' ה וסע' יט): שפסול לכהונה. נראה שפסק כדעת הרא"ש והטור, ולכן אם נשאה מוציאין מידו והולד חלל. כן כתבו בדעתו: באר הגולה (שם סע"ק ט-ג) וחלקת מחוקק (שם סע"ק ג).

ואילו הבית שמואל (שם סע"ק ב) כתב: דכיון שלהרמב"ם כשר, ולהרי"ף והרמב"ן הוי ספק - לכן בדיעבד אין מוציאין מידו. עכ"ד. וכן נראה דעת החלקת מחוקק (שם סע"ק ג).

כתבו הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן (אה"ע סי' נד-נה) והגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"י אה"ע סי' יד): שכאשר באים זוג שרוצים להינשא והוא כהן והיא אביה גוי ואימה יהודיה, וקיים חשש שאם נאסור עליהם להינשא יעזבו את הדת לגמרי, כיון שהם מאורסים מבחינתם ואוהבים זה את זה ואי אפשר להפרידם נחשב הדבר

כדיעבד, ולכן מתירים להם להינשא כדת משה וישראל. בצרוף הטעם שאין האם נאמנת לומר שהבת היא של הגוי ולפגום אותה לכהונה כשאין עדים על אמיתות דבריה, והוי ספק ספיקא לקולא אף נגד השו"ע - שמא אינה מגוי באה, ואם תאמר מגוי שמא הלכה כהרמב"ם שכשרה לכהונה. ועוד שמדובר כאן באיסור דרבנן, כמו שכתב בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' קכד) שמעיקר הדין גוי הבא על בת ישראל הולד כשר אפילו לכהונה, ורק מדרבנן הולד פגום.

ולעני"ד נראה שאין להתיר להם להינשא, כיון שדעת מרן השו"ע להלכה כהרא"ש שאף כדיעבד אם נישאת לכהן תצא, ולא שייך לומר בזה ספק ספיקא נגד מרן ;
א. כי אם היה שייך לומר את הספק הראשון, שמא אין היא מגוי באה כיון שאין האם נאמנת לפסול אותה לכהונה, אי"כ למה נחלקו הראשונים בדין זה, הלא לעולם אינה נאמנת האם לפסול אותה לכהונה, ואף אם נאמר משום ספק שמא אכן היא מגוי, הרי זה ספק דרבנן לקולא. **ב.** גם אם נאמר בזה ספק ספיקא, הלא מרן לא חש לבי' הספיקות האלו יחד ופסק כהרא"ש ולא כהרמב"ם. וכמו שכתב בנו הרב יצחק יוסף שליט"א **בעין יצחק** (ח"י עמ' צו) אף לדעת אביו היביע אומר: שבמקום שב' הספיקות נצטרפו יחד, ובכל זאת מרן פסק להחמיר נגד הספק ספיקא ולא התחשב בו, פשוט שבמקרה כזה אין אומרים ספק ספיקא להקל. וכן כתב כעין זה בשו"ת **אור לציון** (ח"יב פתיחה ענף ב' אות ד-ה) עיי"ש.

ועוד שיש לצרף בזה את דברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת **אגרות משה** (חאה"ע סי' ה) שכתב: כהן שרוצה לישא אשה שהיא בת ישראלית מגוי ולהינשא עימה כדת משה וישראל. שאין להזדקק להם לסידור קידושין, כי לא ירויחו כלום, כי אדרבה הלא דעת הרמב"ם (איסורי ביאה פי"ז ה"ב): "כהן שנשא גרושה או זונה או חללה בקידושין ובעל חייב מלקות, שנאמר "לא יקחו". אבל אם בא עליה בלא קידושין אלא כדרך זנות אינו לוקה משום לאו זה". וא"כ אדרבה עדיף יותר שלא לסדר להם קידושין, שאם הוא יושב עמה כך בלא קידושין, הוא יעבור רק על איסור פנויה שאין בה מלקות, וכשהיא מיוחדת לו, הוי כפילגש שלדעת הראב"ד והרמב"ן אין איסור. עיי"ש.

ג) כתב **הפתחי תשובה** (סע"ק א): כתב **היערות דבש** (ח"א דרוש יז); שידוע מה שאמרו בגמרא ביבמות (מה). שגוי הבא על בת ישראל – יש אומרים שהולד ישראל ממזר, ויש אומרים שהולד כשר הולד נכרי, אבל לאומרים שהולד ממזר אי"כ דריוש בן אסתר היה ישראל וממזר, ונקרא ישראל כי בזה הולכים אחר אס. עכ"ד.
 ותמה עליו הפתחי תשובה; דהא מי שאומר שהולד ממזר לא נפסק להלכה אלא מי שאומר שהולד כשר [כמו שפסקה הגמרא שם מה:]. ומה שכתב שהולד הכשר הוא גוי אינו כן מסתימת כל הפוסקים שנראה שהוא ישראל גמור, וכן מוכח מדברי הראשונים שדנו אם הבת שנולדה מהם היא פגומה לכהן, ואם היתה צריכה גרות ודאי שפגומה לכהן ומה יש לדון בזה, וכן מבואר בפשיטות מדברי **הרא"ם** ו**הרמב"ן** ו**הכמי** **הצרפתים** וגדולי האחרונים **הבית שמואל** (סע"ק ב) ו**הט"ז** ו**הש"ך** (יו"ד סי' רסח סע"ק ז) ותשובת **הנודע ביהודה** (תניינא סי' קן) ועוד. עכ"ד.

ו. אשת איש שעזבה דת יהודית ונישאת לערבי והיה לה בנים ממנו ואחרי כן חזרה לדת ישראל - הבנים שלה כשרים, כיון שאין ממזרות בגויים, ואין לחוש שזינתה גם עם ישראל (ו).

ז. כל מקום שיש קידושין ויש עבירה - הולד הולך אחר הפגום. לכן גר עמוני שנישא לישראלית ונולד להם בן - הבן עמוני ואסור בקהל לעולם. וכן גר מצרי ראשון שנישא לישראלית ונולד להם בן - הבן מצרי שני ולא יכול לבוא בקהל עד דור שלישי. **במה דברים אמורים:** כשהם שני עמים שונים כמו ישראל שנישא גיורת מצרית או גר עמוני שנישא גיורת מצרית, אבל כששניהם מעם אחד כגון: גר מצרי שנישא גיורת מצרית - הולכים אחר האם. לכן מצרי שני שנישא מצרית ראשונה - הולד שני, וכן מצרי ראשון שנישא מצרית שניה - הולד שלישי ומותר לבוא בקהל, אלא שראוי לכתחילה לחוש לדעת הרמב"ם ולהחשיבו למצרי שני (ז).

מקור הלכה

נראה לענ"ד לומר: שאף היערות דבש מודה שלאותם האומרים שהולד כשר הוא ישראל גמור ולא גוי, ומה שכתב שהולד נכרי היינו כדי לשלול שאינו ממזר גם אם היא אשת איש משום שבא מהגוי, ואין ממזרות בגוי. וחייבים לומר שזוהי כוונתו, דהא גברא רבה הוא היערות דבש, ולא שיך שיטעה בדברים המפורשים ופשוטים כאלו.

(ו) כתב הפתחי תשובה (בסעי' יט סעי"ק כג) בשם תשובת בשמים ראש (סי' ה) שנסאל על אשת איש שעזבה דת יהודית ונישאת לישמעאלי והיה לה בנים ממנו, ואחרי כן חזרה לדת ישראל. מהו דין הבנים? האם אומרים שכמו שהפקירה עצמה לזנות עם ישמעאל כן הפקירה עצמה לזנות עם ישראל, וא"כ הרי הבנים שלה ספק ממזרים? והשיב: שהבנים כשרים (כיון שאין ממזרות בגויים) ואין לחוש שזינתה עם ישראל - משום שאם היא הוחזקה שמזנה כל ישראל לא הוחזקו בזה, ועוד כיון שהתגוררה בין הישמעאלים אפילו שיש סוחרים ישראלים שם מ"מ רובם ישמעאלים, ואף אם ידוע לנו שישראלים החשודים הולכים לביתה מ"מ בעלה הישמעאלי משמרה ורוב בעילות אחר הבעל.

(ז) שנינו בקידושין (סו:): משנה: כל מקום שיש קידושין ויש עבירה - הולד הולך אחר הפגום.

על כן כתבו ה**טור** וה**שו"ע** (סי' ד סעי' ו): גיורת מאחת העמים שלא יכולה לבא בקהל שנישאת לישראל או להיפך (גר מאחד העמים שלא יכול לבא בקהל שנישא לישראל) – הולד הולך אחר הפסול.

לפיכך גר עמוני שנישא לישראלית ונולד להם בן – הבן עמוני ואסור בקהל לעולם. וכן גר מצרי ראשון שנישא לישראלית ונולד להם בן – הבן מצרי שני ולא יכול לבא בקהל עד דור שלישי.

אבל גר עמוני או מצרי שני שנישא לישראלית ונולד להם בת – הבת כשרה ויכולה לבוא בקהל אפילו לכהונה, משום שבין אם נאמר שהיא עמונית, קיימ"ל ביבמות (עו: עמוני ולא עמונית, ובין אם נאמר שהיא מצרית, הרי היא מצרית שלישית שבאה ממצרי שני ויכולה לבא בקהל.

כתבו רש"י ותוס' בקידושין (סז. ד"ה בנה שלישי): במה דברים אמורים שהולכים אחר הפגום; כשהם שני עמים שונים כמו ישראל שנשא גיורת מצרית או גר עמוני שנשא גיורת מצרית, אבל כששניהם מעם אחד כגון: גר מצרי שנשא גיורת מצרית – אין אומרים הולכים אחר הפגום. עכ"ד.

אלא הולכים אחר האב או האם – כדשנינן **ביבמות** (עח.) מחלוקת אמוראים בדעת ר' יוחנן;

רבה בר בר חנה אמר בשם ר' יוחנן: הולכים אחר האב.

רב דימי אמר בשם ר' יוחנן: הולכים אחר האם.

וטעמו של רב דימי מפרשת הגמרא: משום דכתיב "אשר יולדו" (דברים כג, ט) הכתוב תלאו בלידה. ופירש רש"י: בלידה הלך אחר האם.

פסקו ה**ראשונים** [רמב"ם (הלכות איסורי ביאה פ"ב ה"כ), רמב"ן (יבמות עח. ד"ה הא דאמר), רא"ש (יבמות פ"ח סו"ס ד), טור (סי' ד סעי' ו)]: כדעת רב דימי שהולכים אחר האם.

אך כתב ה**רמב"ם** (שם): דמצרי ראשון שנשא מצרית שניה הולד שני, שנאמר "אשר יולדו" הכתוב תלאו בלידה.

והסביר ה**מגיד משנה** (שם): שהרמב"ם מפרש דברי הגמרא "הכתוב תלאו בלידה" דאי אפשר ללידה בלא אב ואם, ולכן צריך שיהיה מצרי שלישי מאב ואם, וכל שאינו שלישי לאב ואם אינו מותר לבא בקהל.

ופסק מרן ב**שו"ע** (סי' ד סעי' ו): מצרי ראשון שנשא מצרית שניה – יש אומרים הולד שלישי, ולהרמב"ם הולד שני.

ע"פ כללי ההוראה המובאים **בכנסת הגדולה** ו**ביד מלאכי**: הלכה כדעת היש אומרים שהם רבים נגד יחיד, אע"פ שהביא את דעת היחיד בסוף.

וכן ראיתי שכתב כן **בעין יצחק** (ח"ג עמ' תנו סעי' לט) ע"פ דברי אביו בשו"ת **יחוו דעת** (ח"ו סי' נב) שכן משמע מה**שדי חמד** (ח"ו כללי הפוסקים סי' יג אות כ' והלאה).

ח. **בנשואי גויים** הולד הולך אחר האב, לכן עמוני שנשא מצרית - הולד עמוני, ומצרי שנשא עמונית - הולד מצרי.
 ובנשואי גרים הולד הולך אחר הפגום, לכן גר עמוני שנשא גיורת מצרית וילדה בן – דינו כעמוני להיות אסור לעולם, ואם ילדה בת דינה כמצרית ליאסר שני דורות.
 והוא הדין אם אחד מהם גוי שהולכים אחר הפגום, לכן גר מצרי שנשא גויה עמונית – הבן הוא עמוני, והבת היא מצרית. **ויש אומרים**: שהולכים בזה אחר האם, ולכן הבת היא עמונית ואם תתגייר היא מותרת בקהל (ח).

מקור הלכה

(ח) בדין הולד אצל הגויים והגרים;

שנינו במשנה **ביבמות** (עח:) **ובקידושין** (סז:): רבין (עיין רש"י ביבמות שכך צריך לומר) אמר בשם רבי יוחנן; באומות הלך אחר הזכר, נתגיירו הלך אחר הפגום.

וכן כתבו ה**טור** וה**שו"ע** (סי' ד סע' ז) להלכה: עמוני שנשא מצרית הולד עמוני, ומצרי שנשא עמונית הולד מצרי, שבאומות הלך אחר הזכרים.
 גר עמוני שנשא גיורת מצרית וילדה בן – דינו כעמוני להיות אסור לעולם, ואם ילדה בת דינה כמצרית ליאסר שני דורות, שבנתגיירו הלך אחר הפגום.

מה שכתב ה**טור**: גר מצרי שנשא גיורת עמונית וילדה בן – דינו כעמוני להיות אסור לעולם.
 כתב מרן **בבדק הבית**: שהוא טעות סופר, וצריך לכתוב דינו כמצרי, משום שאם היא גיורת עמונית הרי דינה כבת ישראל, שכן קיימ"ל עמוני ולא עמונית, ולא שייך שיהיה דינו כעמוני אלא או כישאל או כמצרי, וכיון שמצרי הוא יותר פגום, לכן דינו כמצרי.
 וכן פסק מרן ב**שו"ע** (סי' ד סע' ח).

ואילו הרמ"א בהג"ה גרס אחרת בטור: גר מצרי שנשא כותית עמונית – הבן הוא עמוני והבת היא מצרית (כן הוא לגירסת ה**דרישה** סע"ק יא' והב"ח והט"ז בדברי הרמ"א וכן עיקר).
 נמצא שלפי גירסת הרמ"א בטור מתורצת קושיית מרן בבדק הבית כנזכר, דכיון שהיא עמונית גויה על כן הבן הוא עמוני שאסור לעולם, והוא יותר פגום ממצרי שמותר לבוא בקהל רק בעוד דור אחד נוסף.

וכתב ה**יד אהרן** (הגהת הטור שם אות א'): שכן כתב מהריק"ש: שאם אחד נתגייר והשני בגיורתו - הולד הולך אחר הפגום, כיון שיש עבירה.

וכן נראה מדברי מרן **בבדק הבית** שכתב: גר מצרי שנשא גיורת עמונית שדינה כבת ישראל – הבן דינו כמצרי, משום שהולכים אחר הפגום אפילו אם רק אחד מהם גר והשניה בת ישראל. ודו"ק.

ט. שאר כל האומות לאחר שנתגיירו, הרי הם כישראל מיד (ט).

י. בזמן הזה כל גוי שנתגייר מותר בקהל ישראל, משום שסנחריב מלך אשור בלבד כל האומות ועירבם זה בזה והגלה אותם ממקומם, והואיל ונתערבו האומות האסורים בקהל בשאר אומות העולם, לכן כל גוי הפורש מהן להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב, ומותר לבוא בקהל מיד. מלבד מצרי, משום נבואת יחזקאל (כט,יג) שלאחר ארבעים שנה ישובו המצריים לאדמתם, ולכן נשאר המצרי באיסורו שאינו יכול לבוא בקהל עד דור שלישי. ולדעת הרמב"ם: גם המצרי מותר לבוא בקהל מיד (י).

מקור הלכה

ואילו החלקת מחוקק (שם סעי' ד) והביאור הגר"א (שם סעי' טו) כתבו: שצריך לגרוס ברמ"א – והבת היא מותרת. משום שסברו שכיון שהאב גר מצרי אפילו שעדיין אינו יכול לבוא בקהל ה' מ"מ דינו כישראל ולא כגוי, ולכן דינו כמו ישראל שבא על גויה עמונית שדין הולד כמותה.

(ט) רמב"ם (איסורי ביאה פי"ב הי"ז) טור שו"ע (סי' ד סעי' ט). וכתב מרן הבית יוסף (שם) שדין זה פשוט הוא.

(י) בדין ארבע אומות (עמוני, מואבי, אדומי, מצרי) האסורים לבוא בקהל בזמן הזה;

שנינו במשנה במסכת ידים (פ"ד מ"ד): בו ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה להיות נשיא, בא יהודה גר עמוני ועמד לפניו בבית המדרש, אמר להם: מה אני לבוא בקהל? אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה [לבוא בקהל]. אמר לו רבי יהושע: מותר אתה [לבוא בקהל]. אמר לו רבן גמליאל: הכתוב אומר "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי". אמר לו רבי יהושע: וכי עמונים ומואבים במקומן הן [יושבים], [הלא] כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, כמבואר בישעיה (י, ג). אמר לו רבן גמליאל: [הלא] הכתוב אומר (ירמיה מט, ו) "ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון", וכבר חזרו [למקומם, וחזר איסורם לבוא בקהל]. אמר לו רבי יהושע: [הלא] הכתוב אומר (עמוס ט, יד) "ושבתי את שבות עמי ישראל", ועדיין לא שבו [וכשם שעם ישראל עדיין לא שבו, כך גם בני עמון עדיין לא שבו]. התירוהו לבוא בקהל [כרבי יהושע]. ע"כ.

וכן פסק הרמב"ם (איסורי ביאה פ"ב הכ"ה) כרבי יהושע וז"ל: כשעלה סנחריב מלך אשור בלבב כל האומות ועירבם זה בזה והגלה אותם ממקומם, ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים הם. וכן האדומים שבשדה אדום. והואיל ונתערבו ד' אומות האסורים בכל אומות העולם שהן מותרים הותר הכל, שכל הפורש מהן להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב, לפיכך כשיתגייר הגר בזמן הזה בכל מקום בין אדומי בין מצרי בין עמוני בין מואבי בין כושי בין שאר האומות אחד הזכרים ואחד הנקבות - מותרין לבא בקהל מיד. עכ"ל.

וכן כתב הרא"ש (יבמות פ"ח ס"ד ד) כרבי יהושע, אלא שלגבי מצרי כתב שגם בזמן הזה אסור לבוא בקהל עד דור שלישי, והביא ראיה מהתוספתא **בידים** (פ"ב ה"ח) שלאחר שהוכיח רבי יהושע שגר עמוני יכול לבוא בקהל, שאלו רבן גמליאל: [לפי דבריך] אף מצרי יכול לבוא בקהל? אמר לו רבי יהושע: למצרים נתן להם הכתוב קצבה, שנאמר (יחזקאל כט, יג) "מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפוצו שמה" וישבו על אדמתם. ע"כ. מוכח מהתוספתא שלדעת רבי יהושע שהלכה כמותו, כל העמים יכולים לבוא בקהל חוץ מהמצרים.

וכתב הרב המגיד (איסורי ביאה פ"ב הכ"ה): שכן דעת הרמב"ן (יבמות עו:).

ופסק מרן בשו"ע (סי' ד סע' י) כרבי יהושע: כל האומות מותרים לבוא בקהל מיד, דכל דפריש מרובה פריש, ואנו תולין שהוא מרוב אומות שהן מותרים מיד. ולגבי המצרי כתב מרן: להרמב"ם הוא הדין שמותר לבוא בקהל מיד. ולהרא"ש המצרי באיסורו עומד שאינו יכול לבוא בקהל עד דור שלישי.

ע"פ כללי הפסיקה במרן השו"ע המובאים בכנסת הגדולה וביד מלאכי: כשמרן נוקט בשו"ע בלשון כזו דינו כיש אומרים ויש אומרים הלכה כיש אומרים בתרא (וכן כשנוקט בלשון: יש מי שאומר ויש מי שאומר הלכה כיש מי שאומר בתרא). וכן כתב העין יצחק (ח"ג עמ' קמה סע' לב).

לפי זה יוצא לענייננו שהלכה כדעת הרא"ש, במיוחד שבנידון הזה הרמב"ן סובר כדעת הרא"ש והוי רבים כנגד יחיד שהלכה כדעת רבים.

יא. ישראל אסור בשפחה בין אם היא שלו בין אם היא של אחר, עבד [כנעני] שהוטבל לשם עבדות - אסור בישראלית (יא), אלא אם כן שחררו אדונו לחירות - שאז מותר בלוייה וישראלית (יב). וכן שפחתו אינה מותרת לו אלא א"כ שחררה לחירות (יג).

מקור הלכה

(יא) **טור שו"ע** (אה"ע ס"ד סעי' יא). וכתב **הבית יוסף**: שדין זה פשוט הוא.

האם איסור בעילת עבד ושפחה היא מהתורה או מדרבנן?

כתוב בתורה "לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל" (דברים כג, יח), וכלל ה**תרגום אונקלוס** בפסוק שם בעילת עבד ושפחה, יוצא שהוא איסור מהתורה.

לעומת זאת כתב ה**רמב"ם** (הלכות איסורי ביאה פ"ב הי"א) וז"ל: השפחה אסורה לבן חורין, אחד שפחתו ואחד שפחת חבירו, והבא על השפחה מכין אותו מכת מרדות מדברי סופרים. שהרי מפורש בתורה שהאדון נותן שפחה כנענית לעבדו העברי והיא מותרת לו שנאמר "אם אדונו יתן לו אשה". עכ"ל.

ומה שאסרה התורה "לא תהיה קדשה מבנות ישראל", מסביר ה**רמב"ם** שאינו אלא בבא על הפנויה ישראלית (הרב המגיד שם). וכן פסק מרן ב**שו"ע** (אה"ע ס"ד סעי' ג-ד), והסבירו דבריו **הבית שמואל** וה**אבני מילואים** (שם).

נמצא שלדעת ה**אונקלוס**: בעילת עבד ושפחה אסור מהתורה.

ואילו לדעת ה**רמב"ם** וה**שו"ע**: מותר מהתורה ואסור מדרבנן.

(יב) משנה בקידושין (סט. פ"ד מ"א), **רמב"ם** (איסורי ביאה פ"ב הי"ז) **טור שו"ע** (אה"ע ס"ד סעי' ב-ג).

בדין עבד שנשא אשה בפני רבו:

שנינו בגיטין (לט: - מ.); אמר ר' זירא אמר ר' חנינא אמר רב אשי אמר רבי: עבד [כנעני] שנשא את בת חורין בפני רבו יצא לחירות. [גירסת הרי"ף (שם כא.) והרא"ש (שם פ"ד ס"י כה) והרמב"ם (הלכות עבדים פ"ח הי"ז): ולא עוד אלא שכופים את רבו וכותב לו שטר שחרור.] אמר לו רבי יוחנן: [חידוש] כל כך יש בידך [בשם רב] ואני שונה [ברייתא]; הכותב שטר אירוסין לשפחתו [כדי לקדשה לעצמו] - רבי מאיר אומר: מקודשת [שבדאי שחררה לפני כן כדי לא לשאת אותה לאשה באיסור]. וחכמים אומרים: אינה מקודשת [כיון שלא ראינו ששחררה

- הרי היא מוחזקת כשפחה ואין קידושין תופסים בה, נמצא שלחכמים אין מזה ראייה שרבו שחררו, וא"כ רבי חולק על חכמים!

מעמידה הגמרא: שמדובר שם שרבו השיאו אשה. (ובזה לא מסתבר שרבו יהיה מכשילו באיסור, ולכן צריך לומר ששיחרר את עבדו לחירות. אבל אם העבד נשא בת חורין בפני רבו מעצמו, ורבו ראה ושתק אין אנו אומרים שרבו שחררו לחירות.)

שואלת הגמרא: וכי יש דבר כזה שלעבדו אין רבו נחשד להכשילו באיסור (ולכן ברור לנו שבדאי שחררו), ואילו הוא (לעצמו) נחשד שעובר איסור (כדי לישא שפחתו מבלי לשחררה)? מתרצת הגמרא: אמר רב נחמן בר יצחק; מחלוקת רבי מאיר וחכמים עוסקת כשאמר לה [בשעה שנתן לה את שטר האירוסין] צאי בו [לחירות] והתקדשי בו. רבי מאיר סבר: יש בלשון הזה לשון שחרור [ולכן מקודשת]. וחכמים סוברים: שאין בלשון הזה לשון שחרור [ולכן אינה מקודשת].

יוצא מכאן: שהגמרא מסיקה שאין הוא חשוד לשאת את השפחה באיסור אלא כוונתו היתה לשחררה, רק שלחכמים אין לשונו שאמר לה לשון שחרור ולכן אינה מקודשת, ואילו רבי דיבר באופן שרבו השיאו אשה ובדאי שחררו לפני כן, שכן לא מסתבר שיהיה רבו מכשילו באיסור [שהרי אמרו בקידושין (סג): אין אדם חוטא ולא לו – אין אדם עובר איסור אלא א"כ יש לו הנאה מזה, אבל אם אין לו הנאה מזה אינו חוטא]. וכופין אותו לכתוב שטר שחרור.

וכן פסקו הרי"ף (גיטין כא.) **הרא"ש** (שם פ"ד סי' כה) ו**הרמב"ם** (הלכות עבדים פ"ח הי"ז).

וכתב **הרא"ש** (שם): שמעיקר הדין אין צורך בשטר שחרור, כיון שאין אנו מסופקים אם שחררו או לאו, דאם כן היתה הגמרא אומרת שהעבד אסור באשתו עד שיכתוב לו רבו שטר שחרור. אלא שהטעם שכופין את רבו לכתוב לו שטר שחרור כדי שרבו לא יוציא עליו לעז שמעולם לא שחררו ועבדו הוא.

ואילו ה**רמ"ה** (הובא בטור יו"ד סי' רסז) כתב: שהאשה מקודשת מספק, ולכן כופין את רבו לכתוב לו גט שחרור, וצריך לקדשה שנית שמא כשקידש בראשונה עדיין היה עבד ואין קידושיו תופסים.

ופסק מרן ב**שו"ע** (אה"ע סי' ד סעי' יב) כדעת ה**רמ"ה** וז"ל: השיאו רבו ישראלית - אינו מותר בבת ישראל עד שיכתוב לו גט שחרור, ואע"פ כן חוששין לקדושו.

ומה שכתב ה**טור** (שם): שאפילו אם העבד נשא בת חורין מעצמו תופסין הקידושין, דודאי שחררו כיון שהניחו לישא ישראלית. כבר תמה עליו מרן בבית יוסף שהרי משמע מהגמרא הנ"ל דדוקא בשרבו השיאו אשה יצא לחירות ותופסין הקידושין, אבל נשא אשה בפניו לא יצא לחירות ואין תופסין הקידושין. וכן כתב ה**טור** בעצמו ביו"ד (סי' רסז

סעי' ע) וז"ל: עבד שנשא בת חורין לפני רבו לא יצא, אבל אם השיאו רבו יצא לחירות וצריך גט שחרור, ואין צריך לומר אם נושא שפחתו שהיא בת חורין שאנו אומרים אם לא ששחררה לא היה עושה איסור. עכ"ל. ונשאר בצ"ע.

מ"מ הביאו מרן בשו"ע (סי' ד סעי' יב) בשם "יש מי שאומר", אך סתם להלכה שדוקא כשהשיאו רבו אישה יצא לחירות ותופסין הקידושין. והכלל בזה: סתם ויש הלכה כסתם, שאם נשא העבד בפני רבו – לא יצא לחירות ולכן אין קידושיו תופסים, אלא א"כ השיאו רבו.

וכן סתם מרן ביו"ד (סי' רסז סעי' ע): עבד שהשיאו רבו בת חורין... יצא לחירות, וכופין את רבו לכתוב לו גט שחרור, אבל אם נשא בת חורין לפניו ולא מיחה בו – לא יצא לחירות.

ועוד שנינו בגיטין (מ). אמר רבי יהושע בן לוי: עבד שהניח תפילין בפני רבו (ושתק) יצא לחירות (דכיון שעבד פטור מהנחת תפילין משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, שלילה לא זמן תפילין הוא. רש"י. לכן היה לרבו למחות בו, ומאחר ששתק משמע שנוח לו בכך ושחרר אותו).

מקשה הגמרא מברייתא: לוח הימנו רבו או שעשאו רבו אפטרופוס או שהניח תפילין בפני רבו (ושתק) או שקרא שלושה פסוקים בבית הכנסת בפני רבו (ושתק) – הרי זה לא יצא לחירות?

מתרצת הגמרא: אמר רבה בר רב שילא; שמדובר שרבו הניח לו תפילין [ולכן נחשב לראיה ששחררו].

ועוד שנינו שם (לח): במפקיר עבדו יצא לחירות.

וכן פסקו הרי"ף (גיטין כא.) הרא"ש (שם פ"ד סי' כו) והרמב"ם (הלכות עבדים פ"ח הי"ז).

וכתב הרא"ש (שם): לפי זה הוא הדין אם רבו שליח ציבור וקראו בתורה – יצא לחירות. וכן פסקו להלכה הטור והשו"ע (אה"ע סי' ד סעי' יב).

(יג) אמרו רבותינו ז"ל במכילתא (משפטים ב') על הפסוק: "אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה" (שמות כא, ד) - רבי נתן אומר שבא הפסוק לרבות את הרב שבא על שפחתו שילדה עבדים.

ואמרו רבותינו ז"ל בספרא (בהר ו') על הפסוק: "ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים" (ויקרא כה, מד) – בא ללמד שישראל הבא על שפחתו וילדה ממנו בן, מותר אתה לשעבדו בעבד.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות עבדים פ"ט ה"א) וז"ל: ישראל שבא [בסתם] על שפחה כנענית אע"פ שהיא "שפחתו", הרי זה הולד כנעני לכל דבר, ונמכר ונקנה ומשתמשים בו לעולם כשאר העבדים. עכ"ל.

ורק אם משמע ממעשיו שבא עליה לשם אישות הולד בן חורין, שודאי היה דעתו לשחררה, שכן לא היה בא עליה לשם איסור כשאפשר לבא בהיתר. [ש"ך (יו"ד סי' רסז סעי' ק פח) ושכן משמע בהרב המגיד (הלכות נחלות פ"ד ה"ו)]

ואילו הרי"ף (יבמות ה.) כתב: שאם בא [בסתם] על "שפחתו" הולד בן חורין לכל הדברים, שכן מן הסתם בא עליה לשם אישות, שהרי אמרו חכמים (גיטין פא:) אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, על כן צריך לומר שכוונתו לשחררה, שכן לא היה עושה באיסור.

ופסק מרן בשו"ע (יו"ד סי' רסז סעי' ט) : כדעת הרמב"ם בסתם ויש אומרים הלכה כסתם.

נמצאנו למדים;

אסור מדרבנן לבוא על שפחתו, ואם בא על שפחתו בסתם הולד שיולד הוא עבד, ואם בא עליה לשם אישות הרי שחררה לחירות והולד בן חורין. ואם השיאה לבן חורין בסתם הרי שחררה לחירות.

יב. ישראל שבא על השפחה הולד כמותה עבד, לכן ממזר יכול ליטוהר לכתחילה על ידי שישא שפחה נגויה שתקבל עליה מצוות שהיא חייבת בהן ותטבול לשם עבדות] והולד כמותה עבד, וישחרר אותו ונמצא הבן בן חורין שמותר בלוייה וישראלית (כנ"ל בסעיף הקודם) (יד). והוא הדין ספק ממזר בשפחה (טו). אבל ממזרת אסורה להינשא לעבד, כיון שלא יתוקן זרעה על ידו אלא יחשב בנה כמוה – ממזר. **ויש מתירים** לה להינשא לעבד (טז).

מקור הלכה

(יד) בדין ממזר בשפחה;

שנינו בקידושין (סו): משנה: כל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קידושין - הולד כמותה, ואיזה זה? זה ולד שפחה ונכרית.
נמצאנו למדים: שישראל הבא על הגויה או על השפחה, וכן להיפך - הולד הולך אחר האם.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ג): ממזר הבא על הגויה - הולד גוי, נתגייר הרי הוא כשר כשאר גרים. וכן פסקו הטור והשו"ע (אה"ע סי' ד סעי' כ)

ועוד שנינו בקידושין (סט). משנה: רבי טרפון אומר; יכולין ממזרין ליטוהר, כיצד? ממזר שנשא שפחה הולד (כמותה) עבד, שיחררו נמצא הבן בן חורין. רבי אליעזר אומר; הרי זה עבד ממזר.
ומסיקה שם הגמרא: שדברי רבי טרפון הם לכתחילה, ואמר רב יהודה אמר שמואל; הלכה כרבי טרפון.

וכן פסקו הפוסקים להלכה כרבי טרפון [הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ד) הטור והשו"ע (אה"ע סי' ד סעי' כ)]: ממזר הבא על שפחה הולד (כמותה) עבד, נשתחרר הרי הוא בן חורין. לפיכך ממזר נושא שפחה לכתחילה להתיר בניו שישתחררו ויהיו מותרים בישראלית.

כתב רבינו ירוחם (נתיב כ"ג ח"ד דף קצז ע"ד): שפחה זו שהתיר ר' טרפון לישא אותה הממזר צריכה שתקבל עליה המצוות שהיא חייבת בהן ותטבול לשם עבדות, שאם לא כן גויה היא ולא היה מתיר רבי טרפון לממזר לנושאה.
וכן פסק מרן בשו"ע (אה"ע סי' ד סעי' כ).

הקשה הר"ן (קידושין ל. ד"ה גמ' לכתחילה): מדוע מותר הממזר בשפחה, והרי הממזר מחוייב בכל הלאוין שבתורה, וכן בכל לאוין של חיתון שאסרה התורה?

ועונה ע"פ תירוצו של ר"ת (תוסי' גיטין מא. ד"ה לישא שפחה): דלאו דשפחה שונה, דלא אמרה התורה 'לא תיקח שפחה' אלא 'לא יהיה קדש', משמע שאין ממזר בכלל, כיון שיצירתו בעבירה הרי הוא קדש ועומד.

משמע מדבריהם שסוברים **כאונקלוס** הנ"ל, שהאיסור לבא על שפחה הוא מהתורה.

אבל **הרמב"ם** (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ד) כתב טעם אחר לשיטתו: דלא גזרו על השפחה מפני תקנת הבנים. עכ"ל.

וכן כתב **הבית שמואל** (אה"ע סי' ד סע"ק לא): דמשמע מהרמב"ם הנ"ל שבא לתרץ בזה קושיית הר"ן, דכיון שאינו אסור מהתורה אלא מדרבנן, הם אמרו והם אמרו משום תקנת הולד התיירו.

ואילו לר"ת שסובר שאסור מהתורה (כאונקלוס), לכן היה צריך ליתן טעם כנ"ל.

והנה למרות שמרן **בבית יוסף** (אה"ע סי' ד סע' כ) הביא את שני הטעמים של **הרמב"ם** ור"ת, מ"מ דעתו להלכה **כהרמב"ם** שאינו אסור אלא מדרבנן, וכמו שכתב לקמן בס"י טז סע' ג, וכן כתב בדעתו **הבית שמואל** (שם סע"ק ה).

(טו) בדין ספק ממזר בשפחה;

הביא **הפתחי תשובה** (סי' ד סע"ק כד) שכתב **הרדב"ז** שספק ממזר מותר בשפחה. ותמה עליו **הברכי יוסף** (סי' ד סע"ק יב) שבסעי' יז מבואר שחצי עבד שבא על אשת איש הולד הוא ספק ממזר ואסור בשפחה. עכ"ד.

ולענ"ד אינו קשה על הרדב"ז: דהא שם מבואר שהוא "חצי ממזר ודאי" ולא "ספק ממזר", ואילו כאן מדובר שהוא ספק ממזר, וכיון שכל האיסור לישראל לבוא על השפחה להלכה על פי הרמב"ם והשו"ע הוא מדרבנן - הוי ספק דרבנן לקולא.

ורבי שלמה בן עזרא כתב לתקן זרעו ע"י שישא שפחה ששיחרר אותה אדונה על תנאי שתנשא לכשר, וממה נפשך תהיה מותרת, אם הוא כשר אז השפחה משוחררת ומותר לשאת אותה, ואם הוא ממזר אז השפחה אינה משוחררת (כיון שלא התקיים התנאי) ומותרת בממזר.

(טז) כתבו **הרי"ף** (קידושין ל.) **והרא"ש** (שם פ"ג סי' יח): שכל ההיתר הוא בממזר שישא שפחה, כיון שהולד כמותה, אבל ממזרת אסורה להינשא לעבד כיון שלא יתוקן זרעה על ידו אלא יחשב בנה כמוה - ממזר.

וכתבו **החלקת מחוקק** (סי' ד סע"ק כ) **והבית שמואל** (שם סע"ק לב): שגם **הרמב"ם** מודה בזה, כיון שלטעמו כל ההיתר הוא משום תקנת הבנים. ואילו לפי טעמו של **רבינו תם** **והאונקלוס** שהיא מכל מקום קדשה - מותרת להינשא לעבד.

יג. איזהו ממזר? כל שבא על אחת מכל העריות שחייבים עליהם כרת בידי שמים, וכל שכן אם חייבים עליהם מיתת בית דין, חוץ מהבא על הנידה שאע"פ שחייב עליו כרת – אין הולד ממזר אפילו מדרבנן ואינו פגום לכהונה, אלא שראוי להתרחק ממנו (יז) משום שהוא פגום בגוף (מה שאין כן הבא על שאר העריות שחייבים עליהם כרת שהוא פגום בנפש ולכן הולד ממזר) (יח). מכל מקום **בזמנינו** כתבו **האחרונים**: אין להימנע מלהתחתן עם בנים או בנות בעלי מידות טובות ויראת שמים שהוריהם לא שמרו על טהרת המשפחה, כיון שהם מתעוררים ומקדשים עצמם במצוות ויעלה בידם להטהר מטומאתם, ופעמים רבות מזדככים יותר ממי שנולד בקדושה וטינף עצמו בחטאים ועוונות (יט). ולכן אם השדכן יודע שהבחור הוא בן נידה – אינו מחוייב לגלות לצד השני (כ).

מקור הלכה

(יז) איזהו ממזר:

שנינו **ביבמות** (טז). משנה; איזהו ממזר? כל שאר (קירבת) בשר שהוא בלא יבוא (רש"י): כגון הנושא חלוצתו שאינו בכרת ואסור בלאו) דברי רבי עקיבא. שמעון התימני אומר: כל שחייבים עליו כרת בידי שמים והלכה כמותו. ורבי יהושע אומר: כל שחייבים עליו מיתת בית דין.

ואמרו בגמרא (שם) אמר אב"י: הכל מודים בבא על הנידה (רש"י: אע"פ שהוא בכרת) ועל [אשתו] הסוטה שאין הולד ממזר. והטעם משום שתופסים בה קידושין, שנאמר "ותהי נדתה עליו", בא לומר שאפילו בשעת נדתה תופסין בה קדושין. (ואין הולד ממזר אלא מאיסור שאין קידושין תופסים בו)

וכן גם הסוטה משום שתופסים בה קידושין (רש"י: כלומר שאף לאחר שזינתה ונהיית סוטה לא פקעו ממנה הקידושין הראשונים).

וכן יש ברייתא מפורשת כדברי אב"י: שהכל מודים בבא על הנידה ועל [אשתו] הסוטה שאין הולד ממזר.

וכן כתבו להלכה כשמעון התימני וכאב"י - **הרמב"ם** (איסורי ביאה פט"ו ה"א) **הטור** וה**שו"ע** (אה"ע ס"ד סע' ג): איזהו ממזר? זה הבא על אחת מכל העריות בין מחייבי מיתות בית דין בין מחייבי כריתות, חוץ מהבא על הנדה שאינו ממזר אפילו מדרבנן.

והוסיף **הרמב"ם** (שם): שאע"ג שהבא על הנידה אין הולד ממזר מ"מ פגום הוא.

וכן כתב מרן בשו"ע (שם).

וכתב הרמ"א **בדרכי משה** (שם סע"ק ב): דנראה שהרמב"ם לא אמר שהוא פגום כדי לאוסרו לכהונה, דהא במקום שאין האשה זונה אין הולד פגום לכהונה, אלא שבא לומר שפגום בזה שאין משפחתו מיוחסת וראוי להרחיקה ולא משום איסור. וכן משמע בתשובת הרא"ש (כלל לב סי' טו) ובתשובת הרשב"א (ח"א סי' אלף רי) שאינו פגום לכהונה. עכ"ד.

וכן כתב הרש"ל בתשובה (סי' ו) בדעת הרמב"ם.

וכן כתבו הב"ח והחלקת מחוקק (סע"ק ז) והבית שמואל (סע"ק טו) והכנסת גדולה (על הב"י אות ה'). דלא כהלבוש (אה"ע סי' ד סוף סעי' יג) שכתב שפגום הוא לכהונה.

(יח) ההבדל בין כרת שבנידה לכרת של שאר העריות הכתובות בתורה:

לכאורה דברי אביי הנ"ל צריכים ביאור, שהרי במשנה כתוב ששמעון התימני סובר שכל חייבי כריתות הבא עליהם הולד ממזר, ולא חילקה בין כרת של נדה לכרת של שאר העריות, ואמרו בתחילת מסכת **כריתות** (ב). במשנה הראשונה שישנם שלושים ושש כריתות בתורה, ומנתה ביניהם את הבא על הנידה? ועוד כיצד יתכן לומר שמשום סברא בלבד נאמר שכולם מודים שחוץ מהבא על הנדה, ולא נשען על ברייתא או משנה שמוכיחה כדבריו? ועוד שאם החילוק באם תופסים קידושין או לאו, היה צריך שמעון התימני לומר זאת, ולא לתלות באם יש בו כרת או לאו?

נראה לענ"ד בס"ד ליישב על פי המשנה בקידושין (סו:): כל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קידושין הולד ממזר, ואיזה זה? זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה. ע"כ. על כן נראה שלמד אביי מכאן, שכיון שתלתה המשנה במי שאין לה עליו קידושין וזה הבא על אחת מכל העריות שבתורה, ואילו הבא על הנידה יש בה קידושין, לכן כולם מודים בזה שהבא על הנידה אין הולד ממזר.

אך עדיין צריך ביאור, מה שונה הבא על הנידה שעונשו כרת וקידושין תופסים בו, לבין הבא על שאר העריות שעונשם כרת ואין קידושין תופסים בהם, בעוד שמשמע מהתורה שאין חילוק בין כרת של נידה לבין כרת של שאר העריות, שהרי הזכירה התורה איסור נדה בתוך פרשת העריות (ויקרא יח, ט): "ואל אשה בנידת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה". ולאחר שהזכירה את שאר איסורי העריות כתבה התורה (שם פסוק כט): "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם". משמע שנכלל הכרת של נידה בכרת של שאר העריות?

נראה לענ"ד בס"ד לבאר זאת על פי דברי הרמב"ן ורבינו בחיי (שם פסוק כט): דהנה בכריתות התורה ישנם שלושה סוגים. א' כרת בגוף, כמו שנאמר "ונכרת האיש ההוא" (שם ד, ט), ועונשו בעולם הזה שימות בחצי ימיו דהיינו שהוא כרת של שנים או ימים. ב' כרת בנפש, כמו שנאמר כאן בבא על אחת מהעריות "ונכרתו הנפשות

העושות", וכן הוא במי שאוכל חמץ בפסח או עושה מלאכה ביום הכיפורים, ועונשו רק בעולם הבא, ואילו בעולם הזה אינו נענש ויכול לחיות ימים ארוכים וחיי שלוה, כענין שנאמר בקהלת (ז) "ויש רשע מאריך ברעתו". (ג') כרת בגוף ובנפש, כמו שנאמר "הכרת תכרת הנפש ההיא" (במדבר טו, לא), ודרשו חז"ל במסכת שבעות (יג.): הכרת - בעולם הזה, תכרת - בעולם הבא. ונמצא בתורה רק בעובד עבודה זרה ומגדף. עכ"ד.

יוצא לפי דבריהם שהבא על אחת מהעריות הוא בכרת בנפש. וכיון שהבא על הנידה הוא בכלל העריות משמע שגם הוא בכרת בנפש! אך המעיין בתורה יראה שבהמשך בפרשת קדושים (ויקרא פרק כ') הביאה שנית את איסורי העריות ומנתה ביניהם את איסור הבא על הנידה בזה הלשון: "ואיש אשר ישכב את אשה דָּוָה וגילה את ערותה את מקורה הֶעֱרָה והיא גילתה את מקור דמה ונכרתו שניהם מקרב עם" (שם כ, יח). נראה שבאה התורה לומר, שאף שבשאר העריות הם בכרת הנפש כנ"ל, מ"מ כרת הנידה הוא שונה ואינו אלא בכרת הגוף. וכן כתב שם התרגום יונתן בן עוזיאל: ויכרתו שניהם במות מתוך עם. הרי מבואר שהכרת הוא במות בעולם הזה והוא נקרא כרת בגוף.

וכן מצינו במסכת שבת (יג ע"א וע"ב): תני דבי אליהו; מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו, והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרתם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואמרה להם: כתוב בתורה "כי הוא חיך ואורך ימיו", בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה, מפני מה מת בחצי ימיו? ולא היה אדם מחזירה דבר. [מספר אליהו הנביא]: פעם אחת נתארחתי אצלה, והיתה מסיחה כל אותו מאורע, ואמרתי לה: בתי בימי נדוּתך מה הוא אצלך? אמרה לי: חס ושלוש אפילו באצבע קטנה לא נגע בי. בימי לבוניך (בזמן שאת לובשת לבנים לבדיקה) מהו אצלך? אכל עמי ושתה עמי וישן עמי בקירוב בשר ולא עלתה דעתו על דבר אחר. ואמרתי לה: ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה, שהרי אמרה תורה "ואל אשה בנידת טומאתה לא תקרב". ע"כ. הרי מבואר שנענש במיתה בחצי ימיו שהוא כרת בגוף, בעבור שהיקל באיסור נידה.

לפי זה מתבאר: כיון שהכרת בנידה הוא בגוף, לכן אין הוולד ממזר אלא פגום, משום שאינו פגום בנפש של הוולד אלא בגוף ומקולקל. ואילו הכרת של הבא על שאר העריות הוא בנפש, לכן הוולד היוצא מהם הוא ממזר, משום שפגם בנפש של הוולד ולא בגוף. ודו"ק.

(יט) בזמנינו בן ובת שבאו מהורים שלא נזהרו מאיסור נידה;

כתב האגרות משה (יו"ד ח"ד סי' יז אות יט) ואה"ע ח"ד סי' יד): שכל מה שאמרו שהם פגומים וראוי להתרחק, משום שנולדו עם מדות רעות כמו עזות פנים וכדומה, אבל אם

חזרו בתשובה ויש להם יראת שמים ומידות טובות עם דרך ארץ – הרי שאין שום סיבה להימנע מלהתחתן עמם אף מצד המעלה.

וכן כתב הסטייפלר זצ"ל בספרו **קהילות יעקב** (לקוטים ח"ב סי' כג כמובא בשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' ריא-ריב) להורות היתר על פי האפי זוטרא אה"ע סי' ד אות ט"ו בשם המהרש"ל: שהפגם של בן גדה שהוא חצוף ומקולקל במידות עובר בירושה לכל הדורות. ע"כ. לפי זה רוב הציבור הם בכלל זה, כיון שקשה לעלות על הדעת שבמהלך כל הדורות למעלה לא היה אף אחד מהאבות והאמהות של החתן שלא היה בכלל הפגם הזה, ואף אילו יצוייר שהיו כאלה ללא פגם הם מן המיעוט. ומשום כך איננו רואים שינויים בין חתנים שבאו מהורים ששומרים טהרת המשפחה, לחתנים שבאו מהורים שלא שומרים טהרת המשפחה. עכ"ד.

ומה שכתב בשו"ת **משנה הלכות** (ח"ז סי' ריא) להרעיש מאוד איך אפשר להוציא לעז על כלל ישראל שרובן הם פגומים, ושלח במכתב לסטייפלר זצ"ל על כך.

הנה השיב לו **הסטייפלר** במכתב (כמובא בשו"ת משנה הלכות שם סי' ריב): הרי לדעת הרמב"ם והשו"ע באה"ע סימן כ"ג דהמשחית זרעו רח"ל הוא יושב בנדוי, ממילא היינו שכבר נדוהו חז"ל. והראשית חכמה בשער קדושה פי"ז כתב על דורו: שכמעט אין אדם בדורו שנמלט מעוון המר הזה, ואם בדור הראשית חכמה דור דעה של הבית יוסף והאר"י ז"ל וכו' מה היה בדורות לאחריו, וכל שכן בדורותינו יתמי דיתמי, ומבואר במסכת נדרים (כ:) שבני נדוי הם אחד מבני תשע מדות שהם מורדים ופושעים. נמצא שכל הדורות רובם ככולם הם בכלל מדות פגומים. ועוד שכבר אמרו חז"ל בסוף מסכת סוטה שבדור עיקבתא דמשיחא חוצפא יסגי, ויתכן משום הסיבות האלו. וכן הוכיח בנו **הגר"ח קנייבסקי שליט"א מהרמב"ם** (הלכות דעות פי"ה הי"ד וה"ה) שראוי לתלמיד חכם להנהיג עצמו שלא יהיו שניהם שיכורים ולא יאנוס אותה וכו' (שהם מבני תשע מדות של מורדים ופושעים כמבואר בנדריים שם) ולא כמנהג שאר העם. כלומר רוב הציבור. מבואר שקצת מהתשע מדות היה מנהג שאר העם. עכ"ד.

וכן כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת **תשובות והנהגות** (ח"ג סי' שפט): שאין להימנע מלהשתדך עם בת מחלל שבת בפרהסיא אם חזרה בתשובה ולמדה בבית חינוך חרדי ומצויינת ביראת שמים ומדות טובות, וכמו שאמר **החזון איש** שבת המתחנכת בבית חינוך על דרך התורה והיראה חשובה ל"בת תלמיד חכם". והגר"א **דסלר** זצ"ל אמר שהיא מכונה "בת תורה".

וכן כתב בספר **החופה והנישואין** (סי' ב סעי' ח) להגר"א זכאי שליט"א על פי דעת **החזון איש** כמובא בשו"ת רבבות אפרים ח"ה סי' תצב, ודעת **הקהלות יעקב** (יבמות סי' מט וסי' לח), **והישכיל עבדי** (ח"ז אה"ע סי' ג): שאין להימנע מלהתחתן עם בנים או בנות יראי שמים ובעלי מידות טובות שהוריהם לא שמרו על טהרת המשפחה.

יד. בעל שהשאיר את אשתו בביתו וטס לחו"ל למשך שנה ושבע, וכששב לביתו מצא את אשתו מעוברת ועומדת לילד: אם הבעל אומר שבא עליה בצניעא בתוך השנה הזו - הולד הזה כשר, ואם אומר שלא בא עליה בצניעא בתוך בשנה הזו אלא רק עכשיו שב לביתו - הולד הזה ממזר. ואם עדיין הבעל לא חזר לארץ או שנפטר הבעל ואיננו לפנינו כדי לשאול - הולד ספק ממזר, אפילו אם אשתו אומרת שבעלה בא עליה בצניעא בתוך השנה הזו וממנו נתעברה.

ואם ילדה עד יב' חודש וג' ימים ממתי שפרש ממנה בעלה - הולד כשר, משום שאנו תולין לומר שהשתהה העובר במעי אמו עד אז, אפילו אם עזב אותה בעלה כשהיא נדה. ודוקא כשאין עדים שראו בה דבר מכוער של פריצות, שאם ראו עדים בה דבר של פריצות אם ילדה עד י' חודש - הולד כשר, ומכאן ואילך אם ילדה - חוששין שהולד ממזר (**כא**).

מקור הלכה

(ב) כן כתב באורחות רבינו הגרי"י **קנייבסקי** זצ"ל ח"א עמ' רסח, הובא **בחופה והנישואין** (סי' ב הערה 12). וכן כתב **הבית חתנים** (פ"ב סעי' ז הערה ה') ושכן כתב בשו"ת **חלקת יעקב** (אה"ע סי' יא).

(כא) בדין בעל שטס לחו"ל למשך יותר משנה ואשתו ילדה לאחר שנה:

שנינו **ביבמות** (פ'): הורה רבא תוספאה הלכה למעשה, באשה שהלך בעלה למדינת הים והשתהה שם עד שנים עשר חודשי שנה [וילדה האשה] והכשיר אותו [רבא תוספאה שאינו ממזר], וסבר כרבי ורבן שמעון בן גמליאל שפעמים העובר משתהה במעי אימו לאחר כלו חודשי עיבורו.

וכן כתב **הרמב"ם** (איסורי ביאה פט"ו הי"ט): היה בעלה במדינת הים וילדה הרי זה בחזקת ממזר, שאין העובר משתהה במעי אימו יתר על שנים עשר חודש. ביאר **הבית יוסף** (סי' ד סעי' יד): כלומר אם שהה בעלה במדינת הים יותר מ-יב' חודש - אין הולד משתהה במעי אימו יותר מ-יב' חודש, לכן הרי זה בחזקת ממזר.

ואילו **ההלכות גדולות** (סוף הלכות גיטין) כתב: שאינו בחזקת ממזר, משום שאנו תולין לומר שמא בצניעא בא ובעל, כמו שמצינו באביו של שמואל שהלך לישראל ומצאה אותו אשה שהיתה יודעת בלשון של ציפורים, אמרה לו תבוא עלי ואני יתן לך כד וכך זוזים, משום שהיתה יודעת שיצא ממנו אדם גדול, ברח ממנה ואח"כ חזר לביתו באותו

הלילה ע"י שם ה', ובא על אשתו ואח"כ הלך, לבסוף נשמע הדבר שהתעברה והביאו אותה לבית דין והלקו אותה, ויצא ממנה שמואל.

הביאו **הרא"ש** (בקידושין פ"ד ס"י ז) והקשה עליו מהגמרא ביבמות כ"ל: שרבא תוספאה הכשיר את הולד - משום שאנו תולין שהשתהה במעי אימו עד שנים עשר חודש, ואילו לפי טעמו של בעל ההלכות גדולות היה רבא תוספאה צריך להכשירו - משום שיכול בעלה לבוא עליה בצנעא ולשמש עימה, ולא משום שיכול העובר לשהות במעי אימו עד שנים עשר חודש?! ותיירץ: שיש לומר שמדובר בגמרא שהבעל והאשה אומרים שלא בא עליה בצנעא. מ"מ אין דין זה ידוע כדי שנאמין לה שבא עליה בצנעא! ולכן כתב שאינו מקובל עליו טעמו של בעל הלכות גדולות.

וכתב **הבית יוסף** (ס"י ד סע"י יד) שמתוך דבריו של הרא"ש נראה שאין דברי בעל הלכות גדולות נראים לו.

ואילו ה**תוספות** (בנידה לח. ד"ה שיפורה גרים) כתבו: שאין הלכה כרבא תוספאה, משום שאין הולד משתהה במעי אימו יותר מ-רע"א (271) ימים היינו תשעה חודשים שלמים שכל חודש שלושים יום.

לעומת זאת כתב ה**מאירי** (ביבמות פ:): שאף בימיו אירע מעשה באשה ששהתה חמש עשרה חודשים וילדה, והיה עיבורה ניכר כל ימי העיבור שלא היה בה שום חשד, והיו כל בני המחוז תמהים עליה וסבורים שהיה חולי הקרוי ריחים, וילדה בן והיו שערו וצפרניו גדולים כאילו נולד ונתגדל. ונראה לדון בה למעשה.

פסק מרן ב**שו"ע** (ס"י ד סע"י יד) בסתם כדעת הרמב"ם והרא"ש: אשה שהיה בעלה במדינת הים ושהה שם יותר מ-יב' חודש וילדה אחר יב' חודש - הולד ממזר, שאין הולד שוהה במעי אימו יותר מ-יב' חודש.

והביא מרן בשם יש מי שאומר דעת הלכות גדולות: שאינו בחזקת ממזר.

וסיים מרן: כיון שיש מחלוקת בזה - הוי ספק ממזר.

מדברי **הרא"ש** הנ"ל שכתב לתרץ דברי הגמרא לבעל הלכות גדולות שמדובר כשהבעל והאשה אומרים שלא בא עליה בצנעא, משמע שבעל הלכות גדולות דיבר כשאין הבעל לפנינו לשאול.

וכן כתבו ה**אחרונים** [הבי"ח (סע"ק ו) והחלקת מחוקק (סע"ק ט) והבית שמואל (סע"ק טו) וערוך השולחן (סע"י כב)]: שכל מחלוקתם של הרמב"ם ובעל הלכות גדולות הוא כשאין הבעל לפנינו לשאול, אבל אם הבעל לפנינו ואומר שלא בא בצנעא עליה ועבר יב' חודש - הולד ממזר גם לבעל הלכות גדולות. ואם אומר הבעל שבא עליה בצנעא - גם הרמב"ם מודה שנאמן והולד כשר.

וכתבו **החלקת מחוקק** (סעי"ק ט) ו**הבית שמואל** (סעי"ק טז) : **שהבית יוסף** (אה"ע סוף סי' קעח) הביא תשובת **הרב דוראן** ; שאפשר שאין מחלוקת בין הרמב"ם לבעל הלכות גדולות, אלא שהרמב"ם דיבר כשהבעל לפנינו ומודה שלא בא עליה, ובעל הלכות גדולות דיבר כשאין הבעל לפנינו.

וערוך השולחן (סעי' כב) כתב : שאפשר לומר שהרמב"ם דיבר כשלא בדקנו אותה לראות מה אומרת, דאז תולין לומר שלאחר יב' חודש הוי ממזר, ואילו הבעל הלכות גדולות דיבר כשבדקנו אותה ואומרת שבעלה בא עליה בצנעא. ולכן גם לאחר יב' חודש אם היא אומרת שהולד כשר ואין הבעל לפנינו – אין הולד ספק ממזר, שגם יש לומר דהוי **ספק ספיקא**, שמא נתעברה מבעלה בצנעא, ואם תרצה לומר שאינו מבעלה שמא נתעברה מגוי והולד כשר (שהרי אין ממזרות בגוי). עכ"ד.

מ"מ נראה שאין כן דעת מרן **השו"ע**, שהרי כתב (סי' ד סעי' יד) שכיון שיש מחלוקת בלאחר יב' חודש – הוי הולד ספק ממזר. משמע שהבין מרן שיש מחלוקת בין הרמב"ם לבעל הלכות גדולות, וגם לא חשש לומר דהוי ספק ספיקא לקולא כדי להכשיר את הולד. וכן כתבו **הב"ח** (שם סעי"ק ו) ו**הט"ז** (שם סעי"ק ה) : שנחלקו הרמב"ם ובעל הלכות גדולות **כשאין הבעל לפנינו ואשתו אומרת שבא עליה בעלה בצנעא** וממנו הוא, לבעל הלכות גדולות נאמנת ולהרמב"ם אינה נאמנת - ולכן להלכה הוי הולד **ספק ממזר**.

ואם הבעל והאשה לפנינו, והוא אומר שבא עליה, והיא מכחשת – כתב **החלקת מחוקק** (סעי"ק ט) : שהוא נאמן וגם הרמב"ם מודה בזה. ואילו **הבית שמואל** (סעי"ק טז) כתב שלמעשה צ"ע.

מכל האמור יוצא: אם ילדה בתוך יב' חודש אין לחוש שהולד ממזר, אלא תולין לומר ששהה במעי אימו אחרי זמן חודשי עיבורו, ודלא כהתוספות הנ"ל. וכן כתב **הרמ"א** בהג"ה (שם).

כתב **הפתחי תשובה** (שם סעי"ק יא) בשם **ברכי יוסף** (שם סעי"ק ה) : שעד ג' ימים לאחר יב' חודש – הולד כשר, משום שיתכן שלא קלטה את הזרע עד היום שלישי.

כתב **הפתחי תשובה** (שם סעי"ק טו) בשם **ר' עקיבא איגר** בתשובה (סוף סי' צט) : שגם אם הניח בעלה את אשתו נידה כשיצא למדינת הים וקיים לנו שמעוברת מסולקת דמים, אפילו הכי אם ילדה בתוך יב' חודש ולדה כשר, משום שדוקא כשהוכר עוברת בהריונה היא מסולקת דמים ולא לפני כן.

כתב **התשובות מיימוני** (נשים סי' כה) ; אם יש עדים שראו בה דבר מכוער לא מכשרים עד י"ב חודש, דלא אומרים בזה שהשתהה במעי אימו עד י"ב חודש, ורבא תוספאה במקרה כזה ודאי לא הכשיר. וכן הביאו **הרמ"א** בדרכי משה (שם סעי"ק ג) ופסק אותו להלכה בהג"ה (שם).

טו. אשת איש שיצא עליה קול שהיתה זונה תחת בעלה והכל מרננין אחריה - אין חוששין לבניה שמא ממזרים הם, שרוב בעילות תולים אחר הבעל, ומותר לישא בתה לכתחלה, אבל היא עצמה חוששין לה משום זונה, פירוש: שכהן חושש לה מדין תורה, וישראל הרוצה להתרחק מהכיעור. ולכן אם היה בעלה כהן - חוששין לזרעה משום חללים ואסורים לכהונה, ולא אומרים בזה רוב בעילות אחר הבעל, משום שמספיק שפעם אחת נבעלה לאחר אפילו באונס נאסרה לבעלה הכהן מדין זונה. ואם היתה פרוצה ביותר אף לבניה חוששין שמא ממזרים הם, ודוקא כשאינה לפנינו לשאול, אבל אם היא לפנינו ואמרה שמבעלה נתעברה - נאמנת. **במה דברים אמורים:** כשמדוברת בפי כל שמזנה, ולכן אסורה לכהן. אבל אם יצא לה קול רק בשני עדים שראו בה דבר כיעור של פריצות ואין הכל מרננים אלריה בזה מותרת לכהן (כב).

מקור הלכה

ו**כתבו החלקת מחוקק** (שם סע"ק יא) **והבית שמואל** (שם סע"ק יח): שדוקא כשילדה בחודש יא' או יב', אבל אם ילדה בחודש עשירי אין חוששין שהולד ממזר, כיון שדרך העולם להוליד כיום בחודש עשירי. וכן כתב בתשובה שהביא **הבית יוסף** (אה"ע סוף סי' קעח): שדרך האשה ללדת לסוף חודש התשיעי ולפעמים שוהה עד העשירי.

ו**כתב בשו"ת מהר"י בן לב** (ח"ד סי' יט) **הובא בבאר היטב** (שם סע"ק יד): שאם יצא עליה קול שלא פוסק שהיא פרוצה ויש עד אחד של כיעור עליה - אם קול זה יצא עליה רק אחרי שנתשהה הולד במעיה, ודאי לא מרעין לה חזקתה וכשר הוא. אבל אם קול זה יצא עליה לפני שנתשהה הולד במעיה, יש להסתפק אם הולד ממזר אפילו שילדה בתוך יב' חודש.

(כב) שנינו **בסוטה** (כו ריש ע"א) אמר שמואל: ישא אדם דומה (רש"י: אשה שמדוברת בפי כל על ניאופיה). ואל ישא בת דומה, שזו (הפרוצה) באה מטיפה כשרה, וזו (הבת פרוצה) באה מטיפה פסולה (רש"י: שמא ממזר באה).

ור' יוחנן אמר: ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה, שזו (הבת פרוצה) עומדת בחזקת כשרות (משום שרוב בעילות אחר הבעל), וזו (הפרוצה) אינה עומדת בחזקת כשרות...

והלכתא: ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה, דתני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר' אבהו: אשה מזנה - בניה כשרין, [משום] רוב בעילות אחר הבעל.

הסתפק רב עמרם: היתה פרוצה ביותר מהו? (האם גם באשה כזאת אומרים רוב בעילות אחר הבעל ובניה כשרים, או שמא יש לחשוש שרוב בעילותיה בן מאחרים ובניה ממזרים)... תיקו (נשאר בספק).

וכן פסק הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"כ) כרב יוחנן וז"ל: אשת איש שיצא עליה קול שהיתה זונה תחת בעלה והכל מרננין אחריה - אין חוששין לבניה שמא ממזרים הם, שרוב בעילות אצל הבעל, ומותר לישא בתה לכתחלה, אבל היא עצמה חוששין לה משום זונה, ואם היתה פרוצה יותר מדאי אף לבניה חוששין. עכ"ל.
 וכתב הרב המגיד: שהרמב"ם פסק בספקו של רב עמרם לחומרא, ומה שכתב שחוששין לה משום זונה - פירושו שכהן חושש לה מדין תורה, וישראל הרוצה להתרחק מהכיעור.

וכן פסקו ה**טור** וה**שו"ע** (אה"ע סי' ד סע' טו) כדברי הרמב"ם. והוסיף מרן בשו"ע פירושו של הרב המגיד: שכהן חושש לה מדין תורה, וישראל הרוצה להתרחק מהכיעור.

והביא הרמ"א בדרכי משה (שם סע"ק ד) תשובת מהר"י ווייל (סימן כ"ד): דהואיל וחוששין לה משום זונה, א"כ אם היה בעלה כהן חוששין לזרעה משום חללים. וכן פסק אותו להלכה בהג"ה (שם).

וביאר הבית שמואל (סע"ק כד-כה) הטעם שאין אומרים בכהן רוב בעילות אחר הבעל, משום שמספיק שפעם אחת נבעלה לאחר אפילו באונס, נאסרת לבעלה הכהן מדין זונה, ולכן הילדים שנולדו להם אח"כ הם חללים ואסורים לכהונה.

עוד הביא הרמ"א בדרכי משה (שם סע"ק ה) תשובת מהר"ם פאדווה (סי' ל"ג): שאף אם היתה פרוצה ביותר נאמנת לומר שמבעלה נתעברה, ולא אמרו שחוששין לבניה אלא כשאינה לפנינו לשאול. וכן פסק אותו להלכה בהג"ה (שם).

הקשו האחרונים סתירה בדברי מרן השו"ע ממה שפסק לקמן (סי' ו סע' טז) וז"ל: יצא לה שם מזנה בעיר, אין חוששין לה. ואפילו הוציאה בעלה משום שעברה על דת יהודית או בעדי דבר מכוער, ומת קודם שנתן לה גט, הרי זו מותרת לכהן. עכ"ל ?

תירץ הב"ח (בסי' ד סע"ק ז): ששם מדובר בפנויה, ובכל מעשה פריצות שתעשה מוציאין עליה שם שמזנה כיון שפנויה היא, ולכן לא חוששין לאוסרה לכהן. מה שאין כן כאן שמדובר באשת איש, שאין מוציאין קול עליה בכל מעשה פריצות שתעשה (כיון שתולין בבעלה שמשמרה שלא תזנה) אלא אם כן ראו בה דבר מכוער, ולכן חוששין לאוסרה לכהן.
 כבר העיר עליו החלקת מחוקק (סי' ו סע"ק יד) שלפי מה שכתב מרן השו"ע (וואפילו הוציאה בעלה משום שעברה על דת יהודית או בעדי דבר מכוער) משמע שגם שם מדובר באשת איש.

טז. ממזר מדרבנן: אשה שטס בעלה לחו"ל ולא חזר ובא עד אחד להעיד שמת בעלה, וניסת לאחר ברשות בית דין כדי שלא תהא עגונה, ואח"כ חזר בעלה הראשון ונמצא נישואיה לשני היו בטעות – צריכה גט משניהם (משום שקנסו אותה חכמים - שהיה לה לחקור ולברר היטב אם בעלה אכן מת, וכיון שלא ביררה ונשאת לאחר - קנסו אותה שתצא משניהם בגט) ואין לה כתובה (כיון שחייבת לצאת ממנו). והולד מהבעל השני ממזר מהתורה ומותר בממזרת, והוא שהולידה אותו לפני שגירשה בעלה הראשון, אבל אם הולידה לאחר הגירושין מהראשון – אינו אלא ממזר מדרבנן. וכן אם בעלה הראשון בא עליה כשחזר לפני שגירשה השני – הרי הולד ממזר מדרבנן ואסור בממזרת מהתורה ומותר בממזרת דרבנן. ואם גירשו אותה בעלה הראשון והשני וזינתה לאחר מכן אם השני – הולד אינו ממזר אפילו מדרבנן (כג).

מקור הלכה

ולכן תירצו **החלקת מחוקק** (שם) ו**הבית שמואל** (סי' ד סע"ק כא וסי' ו סע"ק ל): ששם מדובר שיצא לה שם שמזנה בשני עדים שראו בא דבר כיעור של פריצות, אבל אין הכל מרננים אחריה בזה, מה שאין כן כאן שמדוברת היא בפי כל שמזנה, ולכן אסורה לכהן.

(כג) הלך בעלה לחו"ל ובא אחד והעיד שמת בעלה:

שנינו **ביבמות** (פז: ריש פרק יי) משנה: האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה (רש"י ע"פ הגמרא שם: בא עד אחד. והקשה הנימוקי יוסף שם כז. אי"כ מדוע אמרה המשנה בלשון רבים "ובאו ואמרו לה"? ומתוך: שכן דרך התנא לכתוב אמרו אף במקום שהכוונה לאחד): מת בעלך. וניסת (ברשות בית דין, כמו שאמרו במשנה בעדויות פ"ו מ"א ופ"ח מ"ה: משיאין אשה על פי עד אחד, כדי שלא תהא עגונה) ואח"כ בא בעלה (ונמצא נישואיה לשני היו בטעות) תצא מזה ומזה (מבעלה הראשון ומבעלה השני, משום שאסורה היא לשניהם מדין אשת איש שזינתה שאסורה היא לבעל ולבועל, כמבואר במשנה בסוטה פ"ה מ"א. ומפרש רש"י: אע"פ שהאמינו חכמים לעד אחד משום עיגון, והיו נישואיה בהיתר בית דין, מ"מ קנסו אותה חכמים כיון שסמכו עליה שלא תינשא עד שתחקור ותברר היטב את הדבר אם אכן מת בעלה, וכיון שלא ביררה ונישאה קנסוה חכמים שתצא מזה ומזה) צריכה גט מזה ומזה ואין לה כתובה (אומרת הגמרא שם פט. הטעם בזה: כיון שתקנו חכמים כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, וזו הרי חייבת לצאת ממנו) ולא פירות ולא מזונות... והולד ממזר מזה ומזה (רש"י: אם ילדה מהשני הוי ממזר מהתורה, ואם כשחזר הראשון בא עליה וילדה ממנו – הוי ממזר מדרבנן).

ואמרו בגמרא שם (פט:): שאל רב חסדא את רבה: הולד הנולד מהשני מובן שהוא ממזר [מהתורה, כיון שנבעלה לשני כשהיא אשת איש], אבל הולד שנולד מהראשון למה [אמרו שהוא

ממזר] הרי אשתו של הראשון היא, והולד הנוולד לה ממנו ישראל מעולה הוא [ואינו ממזר]?

[נמצא שע"י גזירת חכמים שאמרו שהוא ממזר] מתירים אותו בממזרת [ובכך עוקרים חכמים דין תורה, כיון שמהתורה ישראל הוא ואסור בממזרת]?
ענה לו רבה: כך אמר שמואל [שהולד מבעלה הראשון] אסור בממזרת, וכן כאשר בא רבין אמר בשם רבי יוחנן: אסור בממזרת. א"כ מדוע קראו לו [חכמים] ממזר? כדי לאוסרו בבת ישראל [כמו ממזר].

כתב הרמב"ם (איסור ביאה פט"ו הכ"ב): מותר לממזר מדרבנן לישא ממזרת מדרבנן.

כתבו התוספות (שם פז: ד"ה הולד ממזר מזה ומזה) אומר ר"י: אפילו [אם בא עליה השני] לאחר שנתן לה הראשון גט (ואינה אשת איש) [הולד הנוולד לה מהשני] הוי ממזר מן השני (מדרבנן), כמו שמצינו בראשון שהולד שנוולד לה ממנו ממזר (מדרבנן אע"פ שהיא אשתו, כיון שקנסו אותה חכמים שתצא גם מהראשון וגם מהשני).

כתב הרמב"ם (הלכות גירושין פ"י ה"ז): הולד מן השני ממזר, ואם בא עליה הראשון לפני שיגרש השני – הרי הולד ממזר מדבריהם. עכ"ד.
משמע מהרמב"ם שמה שאמרו שהולד מהראשון נחשב לממזר מדרבנן, זהו דוקא כשנתעברה מהראשון לפני שגירשה השני, אבל אם גירשה השני תחילה ואח"כ בא עליה הראשון הולד ממנו כשר.

וטעמו של הרמב"ם כתב הרב המגיד (שם): שכיון שגירשה השני אפילו שהראשון אסור לה מדין מחזיר גרושתו אחר שנישאת, קיים לנו שאין ממזר מחייבי לאוין ולא קנסו חכמים בהן, ורק אם לא גירשה השניה עשאוה חכמים כאשת איש מן השני.
ומטעם הזה נראה שאין מחלוקת בין הרמב"ם לתוספות הני"ל, שכיון שהשני נשוי לה מעשיה קיימים ולכן קנסו אותה חכמים שהולד מהראשון ממזר, וכן הולד מהשני ממזר אפילו שנתן לה הראשון גט לפני שבא עליה השני. ורק אם גירשה השני ובא עליה הראשון לאחר מכן הולד מהראשון כשר.

וכן כתב הבית שמואל (סע"ק כז) לפרש שאין מחלוקת בין התוספות להרמב"ם כנזכר, ודלא כהחלקת מחוקק (סע"ק יז) שכתב שהתוספות חולקים על הרמב"ם וסוברים שאפילו אם גירשה השני ובא עליה הראשון לאחר מכן הולד ממזר מדרבנן.
ועוד שקבלה בידינו שכשאפשר לפרש את הראשונים באופן שאין מחלוקת כך עדיף לנקוט.

וכן נראה דעת הטור והשו"ע (סי' ד סע' טז) שפסקו להלכה כדברי הרמב"ם הני"ל וז"ל: האשה שהלך בעלה למדינת הים ונשאת, והרי בעלה קיים, הולד מהשני ממזר גמור ומותר בממזרת. ואם הראשון חזר ובא עליה קודם שגרשה השני וילדה, הוא ממזר מדרבנן, ואסור בממזרת גמורה ומותר בממזרת מדרבנן כיוצא בו. עכ"ל.

יז. מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על אשת איש - אותו הבן אין לו תקנה, מפני שצד ממזרות וצד כשרות מעורבין בו, לפיכך אסור בשפחה ונמצאו בניו כמותו לעולם. אבל מותר לו לשאת גיורת ובניו ממזרים (כד).

מקור הלכה

ופסקו כדברי התוספות בסוף סיי יז (סעי' נו) וז"ל: האשה שהלך בעלה למדינה אחרת ובאו ואמרו לה: מת בעליך, ונשאת ואח"כ בא בעלה, לא שנא נשאת על פי עד אחד או על פי שני עדים, תצא מזה ומזה, וצריכה גט משניהם, ואין לה כתובה משניהם... והולד מהשני הוא ממזר מהתורה אם הולידו עד שלא גרש הראשון, אבל אם לא הולידו אלא אחר שמת ראשון או גירשה אין הולד משני אלא ממזר דרבנן. עכ"ל. וכן פסקו שם כדברי הרמב"ם וז"ל: ואם בא עליה הראשון קודם שיגרש השני, הולד שיוליד ממנה ממזר מדבריהם. עכ"ל. משמע שהבינו הטור והשו"ע שאין מחלוקת בין הרמב"ם לתוספות.

כתב הבית שמואל (סי' ד סעי"ק כו): אם גירשו אותה בעלה הראשון ובעלה השני וזינתה לאחר מכן אם השני – פשוט לכל הדעות שאינו ממזר מדרבנן, משום שבזה לא קנסה כלל.

(כד) שנינו ביבמות (מה): אמר רב יהודה: מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על בת ישראל, אותו ולד אין לו תקנה! דברי רב יהודה נאמרו כגון: שקידש בת ישראל, שנמצא צד עבדות שבו משתמש באשת איש. פירש רש"י: כיון שקידשה הוי מקודשת לצד חירות שבו אבל לא לצד עבדות שבו (כי אין קידושין תופסים בעבד), ונמצא צד עבד שבו משתמש באשת איש (דהיינו באשתו מצד החירות שבו) ולפיכך הולד ממזר. דאילו אם לא מקדשה ובא עליה - כיון שאינה אשת איש הוי הולד כשר.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ה) וז"ל: מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על אשת איש - אותו הבן אין לו תקנה, מפני שצד ממזרות וצד כשרות מעורבין בו, לפיכך אסור בשפחה ונמצאו בניו כמותו לעולם. וכן פסקו הטור והשו"ע (סי' ד סעי' יז) כדבריו. וכתב הבית יוסף (שם) שדין זה פשוט הוא.

לעומת זאת כתב הרמ"ע מפאנו בתשובה (סימן קכה) שלפי מה שפירש רש"י (שם) שאין לו תקנה בבת ישראל וממזר הוא, משמע שיש לו תקנה בממזרת ושפחה. ודברי רש"י יותר נראים ומוסכמים. והובאו דבריו בחלקת מחוקק (סי' ד סעי"ק יט).

יח. ישראל שנשא ממזרת או ממזר שנשא ישראלית – יש קידושין ויש עבירה ולכן הולד ממזר לעולם (כה).

יט. גוי שבא על אמו והוליד ממנה בן, ונתגייר אותו הבן (אע"פ שבמקרה כזה בישראל היה נחשב לממזר) – מותר לבוא בקהל. והטעם בזה: משום שאין ממזרות נוהג בגויים אלא בישראל, ועוד שגר שנתגייר כקטן שנולד מחדש (כו).

מקור הלכה

והקשה **הבית שמואל** (סי' ד סע"ק כח) על הרמב"ם: שהרי לרמב"ם האיסור לבוא על שפחה הוא מדרבנן, וחכמים התירו בממזר לישא שפחה כדי לתקן את זרעו, אי"כ הוא הדין כאן שיהיה מותר לו לישא שפחה כדי לתקן את זרעו.

מ"מ **הטור והשו"ע** פסקו להלכה כהרמב"ם שגם בשפחה אין לו תקנה ואסור. כתב **הבית שמואל** (סע"ק כט): אבל מותר לו לשאת גיורת [ממה נפשך] ובניו ממזרים כמו שיתבאר בסעי' כב שגר מותר בממזרת ובישראלית. (ולכן מצד הממזרות מותר בגיורת, וכן מצד הכשרות שבו מותר בגיורת.) ואם בא גר על ממזרת בניו ממזרים. (ואע"ג שיש כאן קידושין ואין כאן עבירה שהולכים בזה אחר האב, עיין מה שתירץ בזה הבית שמואל שם בסעי' כב)

(כה) שנינו **בקידושין** (סו:): משנה: כל מקום שיש קידושין ויש עבירה – הולד הולך אחר הפגום שבשניהם, ואיזה זה? זה אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתיין.

ושנינו **ביבמות** (עח:): משנה: ממזרין ונתינין אסורין, ואיסורן איסור עולם אחד זכרים ואחד נקבות.

וכן פסקו **הטור והשו"ע** (סי' ד סע' יח): ישראל שנשא ממזרת או ממזר שנשא ישראלית – הולד ממזר לעולם.

(כו) כן כתבו **האור זרוע** (ח"א סי' תרז) **והגהות מרדכי** (יבמות פ"ב סי' צח), וכן פסק מרן **בשו"ע** (סי' ד סע' כא).

כ. ממזר מותר לישא גיורת, וכן הממזרת מותרת לגר, משום שקהל גרים אינו קרוי קהל ה', והבנים שלהם ממזרים – משום שהולד הולך אחר הפגום. וגר מותר בממזרת עד עשרה דורות, מכאן ואילך אסור, משום שנשתקע שם גירות ממנו, ויאמרו: ישראל נושא ממזרת (כז).

מקור הלכה

(כז) שנינו בקידושין (עב:) תנו רבנן: גר נושא ממזרת דברי ר' יוסי, ר' יהודה אומר: גר לא ישא ממזרת. אחד גר, אחד עבד משוחרר וחלל - מותרים בכוהנת. והסיקה הגמרא שם (עג.) והלכתא: גר - מותר בכוהנת ומותר בממזרת. מותר בכוהנת - משום שלא הוזהרו כשירות להינשא לפסולים. ומותר בממזרת - כרבי יוסי. וטעמו של רבי יוסי: משום שקהל גרים לא נקרא קהל. [ונלמד מזה שהתורה כתבה חמש פעמים המילה "קהל" (דברים פרק כג) 2 בממזר 2 בעמוני ומואבי 1 בגר מצרי ואדומי, והיתה יכולה לכתוב את כולם באזהרה אחת: שלא יבואו כל אותם הפסולים הנ"ל בקהל ה'. ומאחר שכתבה חמש פעמים "קהל" באה לדרוש: שיש לאסור ממזרים - אחד לכהנים, אחד ללויים, אחד לישראלים. ולהתיר - אחד ממזר בשתוקי, ואחד שתוקי בישראל. נמצא שקהל גרים לא נקראים קהל שיהיו ממזרים אסורים בהם. ומה שכתוב "הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר" (במדבר טו, טו) שלכאורה יש כאן "קהל" מיותר כדי ללמד שגם הגר נקרא קהל? יש לומר ש"חוקה אחת" הפסיק הענין בין הקהל לגר כדי שלא נלמד מכאן שגרים נקראים קהל].

וכן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ז): ממזר מותר לישא גיורת, וכן הממזרת מותרת לגר, משום שקהל גרים אינו קרוי קהל ה', והבנים משניהם ממזרים - שהולד הולך אחר הפגום. וכן פסקו הטור והשו"ע (סי' ד סע' כב). מ"מ כתב הבית שמואל (שם סע"ק לה): אסור להרבות ממזרים כי בניו הם ממזרים, ושפחה אסורה לגר דהא הוא מוזהר על כל המצוות.

ושנינו בקידושין (עה.) תניא: גר עד עשרה דורות - מותר בממזרת, מכאן ואילך - אסור בממזרת (מדרבנן). ויש אומרים: עד שישתקע שם עבודה זרה ממנו (דהיינו עד שלא יהיה ידוע שמזרע גרים הוא). והטעם בזה שלאחר מכן אסור - משום שיאמרו ישראל נושא ממזרת.

ופסק הרא"ש (שם פ"ד סי' ה) כתנא קמא: שגר עד עשרה דורות מותר בממזרת מכאן ואילך אסור, משום דנשתקע שם גירות ממנו, ויאמרו: ישראל נושא ממזרת.

ואילו הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ח) כיש אומרים וז"ל: גיורת שנשאת לגר והולידו בן, אע"פ שהורתו ולידתו בקדושה הרי זה מותר בממזרת, וכן בן בן בנו עד שישתקע שם גירות ממנו ולא יודע שהוא גר ואח"כ יאסר בממזרת. ואחד הגרים ואחד העבדים משוחררין דין אחד לכולן.

כא. גר שנשא בת ישראל או ישראל שנשא גיורת - הולד ישראל לכל דבר ואסור בממזרת (כח).

מקור הלכה

הטור (סי' ד סעי' כב) סתם להלכה כדברי אביו הרא"ש. וכן מרן בשו"ע (שם) סתם להלכה כהרא"ש ואח"כ הביא שלהרמב"ם מותר הגר בממזרת עד שישתקע שם גירותו ממנו ולא יודע שהוא גר ואח"כ יאסר בממזרת. ואחד הגרים ואחד העבדים משוחררין דין אחד לכולן.

ולפי כללי הפסיקה סתם ויש אומרים הלכה כסתם. ולכן: אפילו היתה הורתו ולידתו בקדושה, כגון שהיה אביו גר ונשא גיורת, אפילו הכי מותר בממזרת, ודוקא עד עשרה דורות, אבל מכאן ואילך אסור, שכבר נשתקע ממנו שם גירות ויבואו לומר: ישראל נושא ממזרת.

(כח) לשון הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ט). וכתב הרב המגיד (שם ה"ח): זה פשוט שאם גר הוא שבא על בת ישראל לא גרע הבן מגוי שבא על בת ישראל שהולד כשר ואסור בממזרת, ואם ישראל שבא על הגיורת הרי יש קידושין ואין עבירה והולד הולך אחר הזכר. עכ"ל.

אבל הר"ן (בקידושין ל: ד"ה גר) הביא דברי הרמב"ם וכתב עליו: לא ידעתי מנין לו, דאע"ג דגוי הבא על בת ישראל הולד ישראל גמור ואסור בממזרת, משום שאי אפשר לו להתיחס אחר אביו, שהתורה כתבה דוקא בישראל (במדבר א, ב) "למשפחותם לבית אבותם" (ולא בגוין). אבל זה שאביו ישראל גמור למה לא יתיחס אחר אביו ויהיה נידון כגר שמותר בממזרת, והרי יש כאן קידושין ואין עבירה והולד הולך אחר הזכר וצ"ע. עכ"ד.

מ"מ פסק מרן השו"ע (סי' ד סעי' כג) כלשון הרמב"ם.

וכתב הבית שמואל (סעי' ק לו) לתרץ קושיית הר"ן על הרמב"ם: דאפשר שלהרמב"ם כלל זה שאמרו; כל שיש כאן קידושין ואין כאן עבירה הולד הולך אחר האב. לא אמרו אלא בישראל ולא בגר.

כב. ממזר מותר בממזרת, ודוקא כששניהם ודאים, אבל אם אחד מהם ספק - אסור, דשמא האחד ממזר והשני אינו ממזר (בט). ומהטעם הזה אסורים גם הספקות זה בזה, כגון שתוקי באסופי, ואם נשאו לא יקיימו אלא יוציאו בגט והולד ספק כאבותיו, ואין לספיקות אלו תקנה אלא שישאו מן הגרים והולד הולך אחר הפגום. כגון: שתוקי שנשא גיורת או גר שנשא שתוקית - הולד שתוקי (ל).

מקור הלכה

(בט) שנינו בריש פרק ד' **דקידושין** (סט.). משנה: שתוקי – כל שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו. אסופי – כל שנאסף מן השוק ואינו מכיר את אביו ואת אמו.

ושנינו שם במשנה (עד.): כל האיסורין לבוא בקהל [כגון ממזר ושתוקי (רש"י)] מותרים לבוא זה בזה, רבי יהודה אסור. ורבי אליעזר אומר: ודאן בודאן [כגון: ממזר בממזרת] מותר, ודאן בספיקן וספיקן בודאן [כגון ממזר בשתוקית] וספיקן בספיקן [כגון שתוקי בשתוקית או באסופית] אסור [שמא אחד מהן כשר והשני פסול]. ואלו הן הספיקות: שתוקי ואסופי.

ושנינו שם בגמרא (עה.): אמר רב יהודה אמר רב; הלכה כרבי אליעזר.

וכן כתבו **הרמב"ם** (איסורי ביאה פט"ו הל' כא-כב) **טור שו"ע** (סי' ד סעי' כד): ממזר מותר בממזרת, ודוקא כששניהם ודאים, אבל אם אחד מהם ספק - אסור, דשמא האחד ממזר והשני אינו ממזר.

האם האיסור הוא מהתורה או מדרבנן?

שנינו בגמרא **בקידושין** (עג.): אמר רבא; דבר תורה שתוקי מותר בישראלית, משום שהתורה אמרה "לא יבוא ממזר בקהל ה'" דהיינו ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ממזר ספק יבא בקהל ה' [כגון: ספק ממזר בישראלית].

וכן נלמד בקהל ודאי לא יבא ממזר, הא בקהל ספק יבוא [כגון: שתוקי בממזרת]. ומה טעם אמרו חכמים שתוקי פסול לבוא בקהל? גזירה שמא ישא [השתוקי] אחותו מאביו.

שואלת הגמרא: אם האיסור בשתוקי מהחשש שמא ישא אחותו מאביו, אי"כ יש לאסור גם לשתוקי לישא שתוקית מהחשש שמא ישא אחותו מאביו?

עונה הגמרא: וכי אנשים כאלו (אבות השתוקים) תמיד מזנים והולכים (רש"י): וכי כל בעילות הזנות שבעיר נטיל על אביו של זה, כדי לומר שהוא הוליד את כל שתוקי העיר?! [לפיכך אין לחשוש שמא השתוקית היא אחותו ומותר לו לישא אותה].

כתבו **התוספות** (ד"ה אלא מעתה): משמע מהגמרא שלרבה רק שתוקי בממזר אסור מדרבנן, ואילו שתוקי בשתוקית מותר אף מדרבנן. וקשה דהנה אמרו בגמרא ביבמות (לו.) שרבה סובר כרב שהלכה כרבי אליעזר שבמשנתנו שספיקן בודאן וספיקן בספיקן אסור?

מתרצים התוספות: שרבה לשיטתו סובר כרבי אליעזר שגם שתוקי בשתוקית אסור, ומה שאמר כאן רבה הטעם שחכמים אסרו שתוקי בישראל הוא לפי כולם.

עד כאן מתבאר: שתוקי הוא ספק ממזר שמהתורה מותר בממזרת, וכן שתוקי בשתוקית, ומדרבנן אסור.

ואילו **הריטב"א** (קידושין עג. ד"ה אמר רבא) מתרץ קושיית התוספות אחרת: שרבה אינו דורש קהל ודאי אסרה התורה לבוא בממזר הא קהל ספק מותר, ולכן שתוקי (ספק ממזר) אסור בממזרת, כדרשנין ביבמות שסובר כרבי אליעזר, אבל דורש ממזר ודאי אסרה התורה לבוא בקהל הא ממזר ספק מותר, ולכן שתוקי (ספק ממזר) מותר בישראלית ומדרבנן אסור. ע"כ.

[ואם תקשה: והלא מפורש בקידושין (עג.) שרבה דורש קהל ודאי אסרה התורה ולא קהל ספק, א"כ כיצד עונה על כך הריטב"א? כתבו ליישב בספר **המקנה** (סוף ד"ה מאי) והחזון **איש** (אה"ע סי' ז אות טו): דכנראה שהריטב"א לא גרס בגמרא בדברי רבא קהל ודאי אסרה התורה וכו'. ע"כ. מ"מ אף הריטב"א כתב לבסוף: דאי תקשה לך הגמרא בקידושין, אפשר לומר שהגירסא שם הוא רבה ולא רבא.]

לפי דבריו יוצא: שספק ממזר (שתוקי) אסור בממזרת מהתורה, ומה שהתירה התורה אינו אלא ספק ממזר (שתוקי) בישראלית, ובזה חכמים אסרו שמא ישא אחותו מאביו. וכן כתב **הרב המגיד** (הלכות איסורי ביאה פט"ו הי"ב) שמהתורה ספק ממזר אסור בממזרת. [ועוד יתבאר בדבריו לקמן בסעי' כו עיי"ש]

הטור והשו"ע (סי' ד סעי' כד) לא גילו דעתם אם האיסור הוא מדרבנן, ובפשטות נראה שכוונתם שאסור מדרבנן, כמו שכתב מרן **הבית יוסף** בדברי הטור; שאמרו בגמרא בקידושין כנ"ל שממזר מותר בשתוקי מהתורה, אלא שחכמים עשו מעלה ביוחסין ואסרום. [עיי' עוד מה שכתבנו בזה לקמן בסעי' כו שמשמע מהבית יוסף שם ממה שהביא דברי הרב המגיד כנ"ל שמהתורה ספק ממזר אסור בממזרת. ונשארנו שם בצ"ע.]

(ל) כן כתב **הרמב"ם** (איסורי ביאה פט"ו הל' כב-כד) וכן פסקו **הטור והשו"ע** (סי' ד סעי' לו).

כתב **הבית יוסף** (סוף סי' ד סעי' לו) שתוקי נושא גיורת והולד הולך אחר הפגום לכן הוא שתוקי: על פי המבואר במשנה בקידושין סו: כל מקום שיש קידושין ויש עבירה – הולד הולך אחר הפגום שבשניהם.

כג. יבמה שלא שהתה אחר בעלה שלושה חודשים, ונתיבמה וילדה, ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון - הולד כשר. ואם אח"כ חזר ובא עליה יבם ונתעברה וילדה - הולד ספק ממזר ואסור בממזרת ובבת ישראל (לא).

מקור הלכה

(לא) שנינו **ביבמות** (לה: ריש פרק ד') משנה: יבמה שלא שהתה אחר בעלה ג' חודשים ונתיבמה וילדה ספק בן תשעה [חודשים] לראשון או בן שבעה [חודשים] לאחרון - הולד כשר. (רש"י: ממה נפשך, אם הבן של בעלה כשר, ואם הבן של היבם כשר - כיון שנתייבמה כדין.)

ואמרו בגמרא שם (לו:). שאם אח"כ חזר ובא עליה יבם ונתעברה וילדה - נחלקו התנאים בדין הולד השני: לתנא קמא - הולד השני ממזר מספק, לרבי אליעזר בן יעקב - אין ממזר מספק.

ושאלת הגמרא: מה אמר רבי אליעזר בן יעקב? (הרי ברור שיש כאן ספק ממזר, א"כ במה חולק רבי אליעזר בן יעקב על תנא קמא?)

נחלקו על כך אביי ורבה בביאור מחלוקתם של תנא קמא ורבי אליעזר בן יעקב;

לאביי - תנא קמא סובר: שהולד השני ספק ממזר ואסור בממזרת.

ורבי אליעזר בן יעקב סובר: שספק ממזר דינו כנודאי ממזר שמותר בממזרת.

לרבה - תנא קמא סובר: שהולד השני מתוך ספקו נחשב לממזר ודאי, ולכן מותר בממזרת. ורבי אליעזר בן יעקב סובר: שאין הוא נעשה ממזר ודאי מספק אלא הוא ספק ממזר ולכן אסור בממזרת [ובבת ישראל].

וסיבת מחלוקתם של אביי ורבה, אומרת הגמרא: כדי להעמיד דברי רבי אליעזר בן יעקב אליבא דהלכתא, משום שהלכה כמותו בכל מקום.

וכיון שאביי סבר כשמואל שאמר: הלכה כהלל - שכל האסורים לבוא בקהל מותרים זה בזה (דהיינו גם ספיקן בודאן מותרים וכדעת תנא קמא המובא במשנה בקידושין עד.), לכן מעמיד אביי את דברי רבי אליעזר בן יעקב אליבא דהלכתא כדי שלא יסתרו הלכה אחת את ההלכה אחרת.

ואילו רבה שסבר כרב שאמר: הלכה כרבי אליעזר - שספיקן בודאן אסורים ורק ודאן בודאן מותרים, לכן מעמיד רבה את דברי רבי אליעזר בן יעקב אליבא דהלכתא. ע"כ מהגמרא שם.

ופסקו **הטור והשו"ע** (סי' ד סע' כה) כרבא (שסבר כרב שהלכה כרבי אליעזר ולכן העמיד כך את דברי רבי אליעזר בן יעקב).

כד. פנויה שנתעברה מזנות, אם היתה אומרת לכשר נבעלתי – הרי זו נאמנת והבן כשר, אע"פ שרוב העיר שזינתה בה פסולים. ואם אמרה לממזר נבעלתי – אינה נאמנת והולד ספק ממזר. וכן אם נפטרה אמו ואינו יודע למי נבעלה – הרי הולד ספק ממזר (**לב**).

מקור הלכה

(לב) כן כתבו הרמב"ם (איסורי ביאה פט"ו הלכה יא-יב) **הטור והשו"ע** (סי' ד סעי' כו).

הטעם שמאמינים לה בלהכשיר – כתבו הר"ן (קידושין ל: ד"ה מתני') והרב המגיד (הלכות איסורי ביאה פט"ו הלכה יב) והובא בבית יוסף (סי' ד סעי' כו): משום שאף אם לא היינו מאמינים לה מהתורה שתוקי (שהוא ספק ממזר) מותר בישראלית, וכיון שכל האיסור הוא מדרבנן לכן מאמינים לה להכשיר.

א"כ נשאלת השאלה: מדוע לא מאמינים לה לפסול וינשא למזורת, והלא אף אם לא היינו מאמינים לה הולד הוא ספק ממזר, ומן התורה ספק ממזר מותר במזורת, כמו ששינו בקידושין (עג). קהל ודאי אסרה התורה לבוא במזורת, הא קהל ספק לא אסרה התורה לבוא במזורת וחכמים אסרוהו?!

כן הקשו הפרישה (סי' ד אות לו') והבית שמואל (שם סעי'ק לט). ותירץ הפרישה: שחכמים לא היו רוצים שירבו ממזרים בישראל, לכך לא האמינו לה, ויהא בחזקת ספק ממזר ואסור במזורת. וכתב עליו הבית שמואל שדבריו דחוקים, והקשה גם על הרב המגיד (הלכות איסורי ביאה פט"ו הלכה יב) שכתב הטעם בזה: משום שבלפסול אם לא היינו מאמינים לה מהתורה היה אסור לו (שהוא ספק ממזר) לבוא על מזורת, ואם נאמין לה נקל באיסור תורה, ולא נתנה התורה נאמנות אלא לאב ולא לאם. עכ"ד. והנה לפי מה ששינו בקידושין (עג). כנ"ל, מהתורה מותר לספק ממזר לבוא על מזורת ורק מדרבנן אסור? ונשאר עליו בצ"ע.

כתב המנחת חינוך (מצוה תקס) בשם השב שמעתתא (שמעתא ב' פ"ז) שכתב בשם הבית מאיר (סי' ד סעי'ק כו ד"ה עיי' ב"ש), והחתם סופר בשו"ת (אה"ע סי' י ד"ה הנה פסק) לתרץ: על פי מה שכתב הריטב"א (קידושין עג. ד"ה אמר רבא) לתרץ קושיית התוספות (קידושין עג. ד"ה אלא) שהקשו; משמע מהגמרא בקידושין (עג). שרבא סובר ששתוקי בשתוקית מותר אף מדרבנן, ואילו ביבמות (לו). אמרו שרבא סובר כרבי אליעזר שספיקו אסורין לבוא זה בזה?

ותירץ הריטב"א: שרבא אינו דורש קהל ודאי אסרה התורה לבוא בממזר הא קהל ספק מותר, ולכן שתוקי (ספק ממזר) אסור במזורת, כדרשנין ביבמות שסובר כרבי אליעזר,

אבל דורש ממזר ודאי אסרה התורה לבוא בקהל הא ממזר ספק מותר, ולכן שתוקי (ספק ממזר) מותר בישראלית ומדרבנן אסור.
 [ואם תקשה: והלא מפורש בקידושין (עג.) שרבא דורש קהל ודאי אסרה התורה ולא קהל ספק, א"כ כיצד עונה על כך הריטב"א? כתבו ליישב בספר **המקנה** (סוף ד"ה מאי) והחזון איש (אה"ע סי' ז אות טו): דכנראה שהריטב"א לא גרס בגמרא בדברי רבא קהל ודאי אסרה התורה וכו'. ע"כ. מ"מ אף הריטב"א כתב לבסוף: דאי תקשה לך הגמרא בקידושין, אפשר לומר שהגירסא שם הוא רבה ולא רבא.
 ואילו ה**תוספות** תירצו (שם): שרבא סובר כרבי אליעזר שאסור מדרבנן שתוקי בשתוקית, ומה שאמר רבא בקידושין לא אמר לשיטתו אלא לשיטת חכמים שמתירים שתוקי בשתוקית.]
 לפי האמור מתורץ יפה; שהרב המגיד סובר כהריטב"א ורבא להלכה, ולכן מאמינים לאם להכשיר את הולד לישא ישראלית, משום שמהתורה מותר - שאנו דורשים ממזר ודאי אסרה התורה ולא ממזר ספק. ואילו לפסול את הולד לא מאמינים לאם, משום שמהתורה אסור לולד שהוא ספק ממזר לבוא על ממזרת - שאנו דורשים קהל ודאי אסרה התורה וכו'. ולכן אם נאמין לאם נמצאנו מקלים באיסור תורה, והתורה לא האמינה לאם אלא לאב.

ולפי זה אפשר לומר שזהו דעת הרמב"ם והטור והשו"ע [שדורשים ממזר ודאי אסרה התורה ולא ממזר ספק, ואין דורשים קהל ודאי אסרה התורה ולא קהל ספק. ולפי זה יוצא: שספק ממזר מותר בישראל ואסור בממזרת מן התורה, ומדרבנן אסרו אותו אף בישראל].
 שכן הרב המגיד כך הסביר את טעמו של הרמב"ם שמאמינים לאם להכשיר ולא מאמינים לה לפסול, והטור ומרן השו"ע פסקו כדעת הרמב"ם.

אך ראיתי שכתב מרן בבית יוסף (סי' ד סעי' כד) בפירוש: שדורשים "לא יבא ממזר בקהל ה"י" - קהל ודאי הוא שלא יבוא, הא קהל ספק יבוא, אלא שחכמים אסרוהו. עכ"ל.
 הרי שמפורש שדעתו ששתוקי שהוא ספק ממזר מותר מהתורה בממזרת ומדרבנן אסור, א"כ חוזרת קושייתנו כבראשונה, וכמו שהקשו הפרישה והבית שמואל, ואפשר שמשום כך נשאר הבית שמואל בצי"ע.

כה. ארוסה שנתעברה והיו העם מרננים אחריה שזינתה עם הארוס שלה ואם אחרים - הרי הולד ספק ממזר (לג). **במה דברים אמורים:** כשאינה לפנינו לשאול, אבל אם היא לפנינו ואמרה לארוס שלי נבעלתי - נאמנת והולד כשר (לד), ודוקא כשהארוס אינו לפנינו לשאול או שמודה לדבריה, אבל אם מכחישה שאינו ממנו - אינה נאמנת והולד ממזר ודאי (לה).

ואם אמר הארוס שמעולם לא בא עליה אע"פ שהיא אומרת שממנו נתעברה - הולד ממזר, והאשה אינה בחזקת זונה אלא נאמנת לומר לארוס נבעלתי ואינה זונה, מכל מקום לכתחילה אסורה לכהן ובדיעבד אם נשאת לכהן לא תצא וולדה ממנו כשר. ולגבי הארוס היא אסורה עליו אפילו אם יש עדים שמכחישים אותו (לו).

ואם הארוס לפנינו והארוסה אינה לפנינו ואומר הארוס שאינו ממנו - הרי הולד ספק ממזר, משום שיש לחוש שמא מגוי נתעברה והולד כשר (לז).

ואם הארוס והארוסה לפנינו והיא אומרת שאינו מהארוס והארוס שותק - הולד ספק ממזר. ואם הארוס טוען בוודאות שהולד ממנו והיא טוענת שאינו ממנו - אם טוען שלא זוהי ידה מתוך ידו הוא נאמן להכשירו, ואם לאו הרי הולד ספק ממזר (לח).

מקור הלכה

(לג) בדין ארוסה שנתעברה - אם הולד כשר או פסול;

שינינו **ביבמות** (טו): איתמר הבא על ארוסתו בבית חמיו;

רב אמר: הולד ממזר, ושמואל אמר: הולד שתוקי (ספק ממזר).

מבארת הגמרא (שם) את מחלוקתם;

לישנא א';

אמר רבא: מחלוקתם היא כאשר הארוסה חשודה שזינתה עם הארוס ועם אחרים, שלרב הולד ממזר (כיון שרוב העולם פסולים אצלה מאחר שהיא ארוסה), ולשמואל הולד שתוקי. ואם אינה חשודה שזינתה עם אחרים אלא שזינתה עם הארוס, בין לרב בין לשמואל הולד כשר.

[אמרו במשנה שם: כהן שבא על בת ישראל בזנות - לא תאכל בתרומה, ואם ילדה תאכל בתרומה, משום שיש לה בן מכהן והבן מאכילה.

משמע מהמשנה: שאנו בטוחים שהבן הוא מהכהן, שאם נאמר שהיא חשודה שזינתה גם אם אחרים, מדוע אומרת המשנה שתאכל בתרומה, הלא אולי הבן שלה אינו מהכהן?! אלא ודאי שמדובר במשנה שהיא חשודה רק על הכהן ולא על אחרים.

לפי זה כן הדין אצלנו, שמה שאמר רב שהולד ממזר, צריך לומר שמדבר על ארוסה שחשודה שזינתה גם עם אחרים, שאם אינה חשודה אלא רק שזינתה עם הארוס, ודאי שרב ושמואל יודו שהולד כשר.

אביי אמר: מחלוקתם גם כאשר הארוסה אינה חשודה אלא רק על הארוס, וטעמו; שלרב הולד ממזר משום שאנו אומרים: כשם שהפקירה עצמה לארוס שאסור עליה, כך הפקירה עצמה לאחרים. [ומה שאמרו במשנה לגבי כהן שבא על בת ישראל כני"ל, מדובר שהכהן והבת ישראל היו חבושים בבית האסורים, שבמקרה כזה אין אפשרות לחשוד בה שהיתה גם עם אחרים, ולכן הבן מאכילה תרומה.]

לישנא ב' ;

אם הארוס מודה שבא על ארוסתו – אין מחלוקת שמייחסים את הולד לארוס וכשר. אבל אם אין ידוע לנו אם נתעברה מהארוס או מאיש אחר; רב אמר: הולד ממזר. ושמואל אמר: הולד שתוקי.

רבא אמר: מחלוקתם הוא כאשר הארוסה חשודה שזינתה עם אחרים, ואינה חשודה שזינתה עם הארוס. ולכן לרב הולד ממזר, ואילו לשמואל הולד שתוקי (דיש לחשוש שהארוס בא עליה).

אבל אם היא חשודה שהיתה גם עם הארוס, מייחסים את הולד לארוס אע"פ שחשודה גם על אחרים, והולד כשר בין לרב ובין לשמואל.

[וראייתו מהמשנה לגבי כהן כני"ל, שאם נאמר שהבת ישראל שזינתה עם הכהן אינה חשודה שזינתה גם עם אחרים, מה באה המשנה לחדש שיכולה לאכול בתרומה, הרי ודאי בנה הכהן יכול להאכילה בתרומה, אלא ודאי שבאה המשנה לחדש שגם אם היא חשודה שזינתה עם אחרים יכולה לאכול בתרומה, משום שמייחסים את בנה לכהן.]

לפי זה הוא הדין אצלנו, שאף שהארוסה חשודה שזינתה עם אחרים, כיון שחשודה גם שזינתה עם הארוס מייחסים את הולד לארוס והולד כשר.

אביי אמר: מחלוקתם היא גם כאשר הארוסה חשודה שזינתה עם אחרים ועם הארוס. [והמשנה מדברת באופן שלא היתה הבת ישראל חשודה כלל, אלא שתולים אנו בביאה ראשונה שלה שהיתה עם הכהן, ולכן מותרת בתרומה.]

לסיכום; ארוסה שנתעברה – מחלוקת רב ושמואל לגבי הולד:

לישנא א' – רבא אמר: נחלקו כשהיא חשודה על הארוס ועל אחרים. ואם חשודה רק על הארוס לכו"ע כשר.

אביי אמר: נחלקו אפילו כשהיא חשודה רק על הארוס.

לישנא ב' – רבא אמר: נחלקו כשהיא חשודה רק על אחרים.

ואם חשודה גם על הארוס לכו"ע כשר.

אביי אמר: נחלקו אפילו כשהיא חשודה גם על הארוס.

ולכו"ע (אפילו לאביי): אם הארוס מודה שבא על ארוסתו או שיש חשד רק על הארוס – הולד כשר.

וכתב הרא"ש בתשובות (כלל פב) בשם **אבי העזרי** (הראב"ה): שהלכה **כלישנא ב'** וכרבא. [ומה שכתב שם: שהלכה כרבא משום שהוא רבו של אביי, כבר כתב הגר"א (על הרמב"ם הלכות יבום פ"ג ה"ד) שהגירסא שם הוא רבא]

וכן נראה דעת הרב המגיד (הלכות יבום פ"ג ה"ד) שכתב: אפשר שהלכה **כלישנא ב'**, ומזה שהזכיר שם ב' לישנות כרבא [דכתב: כהן שבא על בת ישראל וילדה – תאכל בתרומה; ללישנא א' – דוקא שאינה חשודה גם על אחרים (אבל חשודה גם על אחרים לא תאכל בתרומה, משום שבנה ספק כהן, וזהו כדעת רבא)]. ללישנא ב' – אע"ג שחשודה גם מאחרים תאכל בתרומה (וזהו כדעת רבא, דאילו לדעת אביי לא תאכל כיון שבנה ספק כהן). [משמע שדעתו להלכה כרבא.

[ומה שכתב הרב המגיד שם: שכן נראה מדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תרי) שפוסק כלישנא ב' וכרבא, וזאת ממה שכתב: שכל שראינו שבא עליה ממש או שהוא מודה שבא עליה – מייחסים את הולד אליו, אע"פ שהיא חשודה גם על אחרים. עכ"ד. וכן כתב הבית שמואל (סי' ד סע"ק מה) בדעת הרשב"א בתשובה. ולעני"ד קשים דברי הרב המגיד והבית שמואל, שהרי הרשב"א (שם) כתב: שאם ידוע שבא עליה, וידוע שבא עליה גם אחר – הולד ספק. ואילו ללישנא ב' רבא אמר שמייחסים אותו אליו, ואין אומרים שהולד ספק. א"כ משמע שפסק הרשב"א כלישנא א' שרבא אמר הולד ספק!]

וכן לפי מה שכתב הלחם משנה (שם): דמה שמצינו בגמרא בלישנא ב' שמספיק שהיא חשודה עליו שבזה מייחסים את הולד אליו, אע"ג שהיא חשודה גם על אחרים, ולא צריך שיהיה ברור וידוע שבא עליה, כמו שכתב הרשב"א. ולכן צריך לומר שמפרש כמו שכתבו התוס' שדיימא ממנו, רוצה לומר שידוע שבא עליה. עכ"ד. וכן כתב הרשב"א בתשובה (שם) במפורש שדיימא ממנו רוצה לומר שידוע שבא עליה.

לפי זה יוצא שמפרש הרשב"א שדיימא ממנו ודיימא מאחרים, רוצה לומר: שידוע שבא עליה, וידוע שבא עליה גם אחר. והגמרא אמרה בלישנא ב' שמייחסים את הולד אליו ואין אומרים שהוא ספק. ואילו הרשב"א כתב שהולד הוא ספק, על כרחך שפסק הרשב"א כלישנא א' וכרבא!! וצ"ע על הרב המגיד והבית שמואל הנ"ל. ואפשר שהחלקת מחוקק (סע"ק כט) הרגיש בזה כדברינו, ולכן השמיט שדעת הרשב"א כהרא"ש שהלכה כלישנא ב'.

ואילו הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הי"ח) כתב: שאם היו מרננים העם אחרי הארוסה שזינתה עם הארוס ועם אחרים, הרי הולד ספק ממזר. עכ"ד. משמע מדבריו שאם היא חשודה רק על הארוס הולד כשר והוא כלישנא א' וּכְרַבָּא. וכן כתב הרב המגיד (שם) שהרמב"ם פסק כלישנא א' לחומרא. וכן כתב הרמב"ם (הלכות תרומות פ"ח הי"ד): מי שפיתה אותה כהן וילדה, אוכלת [בתרומה] בשביל בנה, ואע"פ שהדבר ספק הואיל ובלא קידושין היא שמא מאחר נתעברה, הרי הולד בחזקת זה שבא עליה, והוא שלא יצא עליה קול עם אחר, אלא שהכל מרננין אחריה בזה הכהן. עכ"ל. יוצא מדבריו: שאם חשודה על הכהן ולא חשודה על האחר, הבן מיוחס לכהן. אבל אם חשודה גם על האחר הבן בספק. והוא כלישנא א' וּכְרַבָּא. וכן כתב מרן הכסף משנה (שם): שפסק הרמב"ם כלישנא א' לחומרא. וכן פסקו להלכה הטור והשו"ע (סי' ד סע' כח) כדברי הרמב"ם, והוא כלישנא א' וּכְרַבָּא.

(לד) שנינו בקידושין (ע"ה); אמר רב יהודה בשם רב: הלכה כרבי אליעזר [במשנה שם (עד). שמתיר רק פסולים ודאים לבוא זה בזה, ואוסר ספק פסול לבוא בפסול ודאי]. וכאשר אמר זאת רב יהודה לשמואל, הקשה עליו; שהלל היה שונה ברייתא שאפילו ספק פסול מותר לבוא בפסול ודאי [כדעת תנא קמא שבמשנה שם (עד.)], ואתה אומר שהלכה כרבי אליעזר!?

יוצא מכאן: לדעת רב – רק ממזר ודאי יכול לבוא בממזרת ודאית, אבל ספק ממזר אסור בממזרת ודאית, וכן להיפך. ואילו לדעת שמואל – אפילו ספק ממזר מותר לבוא בממזרת ודאית.

מקשה הגמרא שם ממה ששנינו ביבמות כנ"ל; איתמר ארוסה שנתעברה [ואין ידוע אם מארוס או מאיש אחר] - רב אמר: הולד ממזר, ושמואל אמר: הולד שתוקי (ספק ממזר). רב אמר הולד ממזר ומותר בממזרת, ושמואל אמר הולד שתוקי ואסור בממזרת. אי"כ נמצא סתירה בדברי רב, שמקודם מצינו שאמר שספק בודאי אסור כרבי אליעזר, ואילו כאן רב עושה את הספק ממזר כודאי ממזר ומתירו לבוא בממזרת ודאית וכדעת תנא קמא? וכן נמצא סתירה בדברי שמואל, שמקודם מצינו שאמר הלכה כתנא קמא שספק בודאי מותר, ואילו כאן אמר שמואל שתוקי שהוא ספק ממזר אסור בממזרת ודאית והוא כדעת רבי אליעזר?

מתרצת הגמרא בתירוץ האחרון: מה שאמר רב שהולד ממזר, אינו כדי להתיר בממזרת, אלא כדי לאסור בבת ישראל. אבל בממזרת דעתו לאסור, משום שהוא ספק ממזר, וכרבי אליעזר. ומה שאמר שמואל שהולד שתוקי, אינו כדי לאסור בממזרת, אלא כדי לאסור בבת ישראל. אבל בממזרת דעתו להתיר וכתנא קמא.

על כן שואלת הגמרא: מה המחלוקת בין רב לשמואל בארוסה שנתעברה, הלא שניהם דיברו על לאסור את הולד בבת ישראל?
 עונה הגמרא למסקנה: שמה שאמר שמואל שהולד שתוקי, היינו בדוקי – שבדוקים את אמו ממי נבעלה, ואם אומרת לכשר נבעלתי - נאמנת והולד כשר.

לפי זה כתב **התוספות הרא"ש** (שם): יוצא שלדעת רב לא מועילה בדיקת אמו להכשירו וכתנא קמא. [שאם לא נאמר כן, חוזרת השאלה במה נחלקו רב ושמואל!?!]
 ואם שאלו אותה ואמרה שאינה יודעת או שאינה לפנינו לשאול אותה, כתב **הרא"ש** בפסקים (יבמות סוף פרק ז' אות ז'): מודה שמואל לרב שהולד ספק ממזר.

וכן כתב **הרי"ף** (יבמות סוף פרק ז' דף כג:): שמסקנת הגמרא בקידושין (עה.) שמה שאמר רב הולד ממזר - לא שהוא ממזר ודאי, אלא ספק ממזר ואסור בממזרת ודאית.
 ומה שאמר שמואל שתוקי – היינו בדוקי – שבדוקים את אמו, ואם אמרה שלכשר נבעלתי שהוא הארוס – נאמנת. וכיון שסברת שמואל היא סברת אבא שאול שאמר שתוקי היינו בדוקי, לכן הלכה כשמואל.

וכן פסקו **הטור והשו"ע** (אה"ע סי' ד סע' כז) כדעת שמואל, שאם האם אומרת שלכשר נבעלה - נאמנת, ואם אינה לפנינו או שאינה יודעת, הרי הולד ספק ממזר, כמו שהזכרנו לעיל שבזה מודה שמואל לרב.

(לה) שנינו ב**כתובות** (יג: יד.); היו ארוס וארוסה שבאו לפני רב יוסף והארוסה היתה מעוברת, ואמרה שאותו עובר הוא מהארוס, והארוס הודה ואמר שאכן הוא ממנו.
 אמר **רב יוסף**: למה יש לנו לחשוש: א' – הרי הארוס מודה, ולכן אין לנו לחשוש שזינתה עם אחר. ב' – גם אם הארוס לא היה מודה, הרי אמר רב יהודה בשם שמואל שהלכה כרבן גמליאל; שהאשה נאמנת לומר לכשר נבעלתי.

אמר לו אבבי [לרב יוסף]: מדברייך נשמע שאם הארוס מודה גם לרבי יהושע שחולק על רבן גמליאל נאמנת, וכאשר אין הארוס מודה רק לרבן גמליאל נאמנת. והלא גם כשאין הארוס מודה, האם מכשיר רבן גמליאל, והרי אמר שמואל לרב יהודה הלכה כרבן גמליאל, אבל אל תעשה מעשה [לפסוק שהאשה נאמנת] אלא עד שיהיה רוב כשרים אצלה (דהיינו אשה פנויה – רווקה), אבל במקרה של ארוס וארוסה רוב פסולים אצלה, א"כ במקרה כזה גם רבן גמליאל לא הכשיר!?

השיב לו רב יוסף: ולשיטתך תקשי לך דברי שמואל שאמר הלכה כרבן גמליאל, ומצד שני אמר שלא יעשה מעשה, שאם זה הלכה מדוע לא לעשות מעשה!?
 אלא על כורחך יש לומר, שלכתחילה לא יעשה, אבל בדיעבד כן כיון שכך ההלכה. ובמקרה זה של ארוס וארוסה דינו כדיעבד, שכבר נעשה המעשה, ואין לנו לפסול את העובר כאשר ההלכה מכשירה!

כתבו הר"ן (שם ד: ד"ה ההוא) **הרא"ש** (שם פ"א סי' כט) והנימוקי יוסף (יבמות סוף פ"ז): מה שאמרו שאם הארוס אינו מודה לרבן גמליאל נאמנת הארוסה, מדובר שאין הארוס לפנינו. אבל אם הארוס לפנינו ואינו מודה אלא מכחישה שאינו ממנו – אפילו לרבן גמליאל אינה נאמנת הארוסה והולד ממזר ודאי.

וכן פסקו להלכה **הטור** והשו"ע (סי' ד סעי' כז): ארוסה שנתעברה, אם אומרת שמהארוס נתעברה, אם הארוס מודה או שאינו לפנינו – נאמנת והולד כשר. ואם הארוס לפנינו ומכחישה שאינו ממנו – אינה נאמנת והולד ממזר ודאי. וכתב הב"ח: אף על גב כשאומרת מארוס נבעלתי ואין הארוס לפנינו - הולד כשר. מכל מקום היא אסורה לכהן לכתחילה אלא א"כ הוא מודה לדבריה. ואילו **החלקת מחוקק** (שם סעי' כח) חולק עליו: דהואיל ובנה כשר להינשא לישראלית, הרי אף היא מותרת להינשא לכהן.

(לו) כתב **הרמב"ם** (איסורי ביאה פט"ו הי"ז): ארוסה שנתעברה ואמרה מארוסי נתעברתי, והארוס מכחישה ואמר מעולם לא באתי עליה – הולד ממזר, והאשה אינה בחזקת זונה אלא נאמנת לומר לארוסי נבעלתי ואינה זונה. ואם נשאת לכהן לא תצא וולדה ממנו כשר. עכ"ד.

וכתב **הרב המגיד** (שם) לבאר טעמו של הרמב"ם: שלגבי הארוס נאמן לומר שאינו ממנו והולד ממזר ואסורה עליו, ואף אם נאמר שמא באונס נבעלה ולא מרצון, הוי ספיקא דאורייתא לחומרא. אבל לגבי הארוסה יש ב' ספיקות: א' – שמא לא נבעלה אלא מהארוס, ב' – שמא באונס נבעלה לאחר ולא מרצון, והוי ספק ספיקא לקולא, ולכן אינה בחזקת זונה.

וכן כתבו להלכה **הטור** והשו"ע (סי' ד סעי' כז) כהרמב"ם. וממה שכתבו: אם נשאת לכהן לא תצא. משמע שרק בדיעבד התירו לה להינשא לכהן, אבל לכתחילה לא תינשא לכהן. וכן כתב **הבית שמואל** (שם סעי' מז) שבדאי לכתחילה אסורה לכהן, משום שהולד שלה בחזקת ממזר, אלא שיש לחלק בינה לבין הולד כנוצר ולכן בדיעבד מותרת לכהן ולא תצא ממנו.

וכתב **הבאר היטב** (סעי' לו) בשם **הראנ"ח** (ח"א סי' מה): שאם יש הוכחות שהארוס משקר, אין אומרים שהארוסה אסורה עליו. עכ"ד.

וכן כתב **הפתחי תשובה** (סעי' לד) שהובא במשנה למלך (הלכות יבום פ"ג הי"ג) בשם **מהרי"א** בכתביו (סי' רכו). אלא שהרשב"א בתשובה (ח"ד סי' רפו ח"ג סי' רנג) כמובא בבית יוסף (סוף סי' מח, יו"ד סי' א) סובר: שאפילו אם העדים מכחישים אותו נשאר באיסורו לגביו, משום שנאמן על עצמו יותר ממאה עדים. עכ"ד.

ונראה עיקר להלכה כדעת **הרשב"א**, שכן נראה דעת מרן **השו"ע** והרמ"א (בסי' מח סעי' ו), וכן כתב שם **הבאר היטב** (סי' מח סעי' ב) בשם **הרשד"ם** והרש"ך.

(לז) כתב הפרישה (שם סע"ק לח): שאם הארוס בפנינו והארוסה אינה בפנינו ואומר שאין הולד ממנו - פשוט שהולד ממזר ודאי, ואם מודה שהוא ממנו - הולד כשר. [שהרי אפילו אם הארוסה בפנינו ואומרת שהוא מהארוס אינה נאמנת, ושומעין לארוס שהולד ממזר ודאי]. או שיש לומר שאם הארוס בפנינו ואומר שאינו ממנו - הולד ספק ממזר, משום שיש לחוש שמא מגוי נתעברה והולד כשר. עכ"ד.

משמע מדבריו שמסתפק במקרה שהארוס בפנינו והארוסה אינה בפנינו, ואומר שהולד אינו ממנו, אם להחשיב את הולד לממזר ודאי או לספק ממזר.

[ומה שמצינו שאם מכחישה שאינו ממנו הולד ממזר ודאי, היינו כשהיא בפנינו ואינה אומרת מהגוי הולד (בית שמואל סע"ק מד). ומה שכתבו הבית שמואל והבאר היטב: שלפרישה הולד ספק ממזר, נראה שכתב זאת לחומרא, כדי שלא ינשא לממזרת ודאית. ודו"ק].

(לח) כתב הבית שמואל (סי' ד סע"ק מז): אם היא אומרת שאינו מארוס והוא שותק - הוי ספק ממזר על פיה.

כתב הנימוקי יוסף (יבמות כג: ד"ה גמ') כאשר הבעל טוען בברי שהוא כשר והיא מכחישתו; יש אומרים שהולד ספק ממזר. ויש אומרים שאם הוא טוען שלא זזה ידה מתוך ידו הוא נאמן להכשירו, וכתב הריטב"א (שם סט: ד"ה אלמא) שטעמו מסתבר. עכ"ד. [משמע שאם אינו טוען שלא זזה ידה מתוך ידו - מודה היש אמרים השני ליש אומרים הראשון שהולד ספק ממזר].

נראה לומר שדיבר הנימוקי יוסף בארוס ובארוסה ולא בנשואה, ומה שכתב "הבעל טוען" צריך לומר שכוונתו לארוס, שאם לא נאמר כן הרי מבואר לקמן בסעי' כט שאין האשה הנשואה נאמנת לומר שהולד אינו מבעלה וממזר הוא, אפילו אם הבעל אינו לפנינו הולד כשר, וכל שכן כאשר הוא לפנינו ומכחיש אותה שהולד כשר. לפי זה כאשר הבעל טוען בברי שהוא כשר והיא מכחישתו, הרי ודאי שהולד כשר ולא ספק ממזר, ואף אם אינו טוען שלא זזה ידה מתוך ידו הוא נאמן להכשירו.

וכן המעיין בנימוקי יוסף: יראה שדיבר שם לפני ואחרי במקרים של ארוס וארוסה, ולא בנשוי ונשואה.

וכן נראה שהבין מרן הבית יוסף, מזה שהביא דברי הנימוקי יוסף הנ"ל על מה שכתב הטור (סי' ד סע' כח) ואם נבדקה ואומרת לארוס נבעלתי הולד כשר. משמע שהבין מרן שדיבר הנימוקי יוסף בארוס וארוסה.

וכן כתב הרמ"א בדרכי משה (סי' ד סע"ק י): לבאר דברי הנימוקי יוסף שהם בארוס, משום שאין לבן חזקת כשרות כמו בנשוי (שהרי אסור לארוס לבא על ארוסתו, ולכן לא שייך לומר סברת רוב בעילות אחר הארוס).

וכן כתב בהג"ה (סי' ד סע' כט) את דברי הנימוקי יוסף הנ"ל בארוס וארוסה, ואילו בנשואה אינה נאמנת לפוסלו כלל, וכמו שיבואר לקמן בסעיף הבא.

כו. אין האם נאמנת לפסול את בנה, ולכן אשת איש שהיתה מעוברת ואמרה עובר זה אינו מבעלי - אינה נאמנת לפוסלו, והרי הבן בחזקת כשרות, שלא האמינה תורה אלא לאב (לט).

ואם אמרה האם מגוי נתעברתי - הרי הולד כשר, שאין הבעל יכול להכחישו בדבר זה (מ).

מקור הלכה

על כן מה שציינו בהוצאת שירת דבורה על הבית יוסף שהביא את הנימוקי יוסף הנ"ל - שהוא שייך לסעי' כט, הוא טעות וצריך לשייך אותו לסעי' כח, ומאחר שראיתי הרבה שטעו בזה והבינו לא נכון את הבית יוסף, בחושבם שדיבר על נשוי ונשואה, הרי מיד לאחר מכן התקשה להם מה שכתב בבית יוסף שאשת איש אינה נאמנת כלל לפוסלו בפשטות (כדלהלן בסעיף הבא), ולא ציין שהנימוקי יוסף חולק על זה, ודו"ק.

(לט) רמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הי"ט). וכתב הרב המגיד (שם): שלכל הדעות אין האם נאמנת לפסול. וכן פסקו להלכה הטור והשו"ע (אה"ע סי' ד סעי' כט).

והוסיף הרמ"א בהג"ה (שם בסעי' כו): שאפילו זינתה בודאי [חלקת מחוקק (סעי' כז): כגון שיש לה עדים שזינתה] ואומרת שהולד אינו של בעלה וממזר הוא, אין חוששין לדבריה, דתולין רוב בעילותיה בבעל וכשר.

(מ) לשון הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הי"ט). וכתב הרב המגיד (שם): הטעם הוא ממה ששנינו לעיל (סעיף כד) שנאמנת בשתוקי להכשיר אפילו ברוב פסולים אצלה, והוא הדין כאן שהולד ספק מגוי ספק מישראל, ובכל ספק היא נאמנת להכשיר.

וכן פסקו להלכה הטור והשו"ע (אה"ע סי' ד סעי' כט).

וכתב הבית שמואל (שם סעי' לב): משמע מדברי הטור והשו"ע שאם לא אמרה שמגוי נתעברה, אנו לא אומרים שמא מגוי נתעברה. [ומה שכתב: שמהרמב"ם שכתב שהוא בחזקת ממזר היינו ספק ממזר, יש לומר שאומרים אנו שמגוי נתעברה. וכן כתב הנודע ביהודה בדעת הרמב"ם כמובא בפתחי תשובה סעי' לו. עיין מה שכתבנו בסעי' הבא שאין דבריהם מוכרחים כלל, והעיקר שדעת הטור והשו"ע כדעת הרמב"ם.]

כז. נאמן האב לפסול את בנו בטענה שאינו בנו וממזר הוא, ויהיה ממזר על פי האב ומותר בממזרת ודאית (מא). ודוקא כשעדיין אין בנים לבנו, אבל א) אם יש בנים לבנו - אינו נאמן אף על בנו (מב).
 וכך ב) אם היה חזקת כשרות על הבן מפי אביו, ולאחר זמן בא האב לפסול את בנו - אינו נאמן אלא בעדים (מג).
 וכך ג) אם היתה האם פנויה - אינו נאמן לפוסלו והיא נאמנת להכשירו (מד).
 וכך ד) אם היתה האם נשואה אליו ואמרה מגוי נתעברתי - אינו נאמן לפוסלו ולומר ממזר הוא, אלא הולד כשר (כנ"ל בסעיף הקודם).

מקור הלכה

בדין נאמנות האב לפסול את בנו: (מא)

שנינו בקידושין (עח:): משנה: האומר בני זה ממזר אינו נאמן, רבי יהודה אומר נאמן. וטעמו של רבי יהודה מבואר בגמרא שם: כדתניא "כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים", יכיר - יכירנו לאחרים, מכאן אמר רבי יהודה: נאמן אדם לומר זה בני בכור, וחכמים אומרים אינו נאמן.

וכתבו הרי"ף (שם לב.) והרא"ש (שם פ"ד סי' טז): שפסקו במסכת בבא בתרא (קכח:): הלכה כרבי יהודה. [שאמרו שם: שלח ר' אבא לרב יוסף בר חמא; האומר על תינוק בין הבנים בכור הוא - נאמן כרבי יהודה (אע"פ שעל ידי שעושה בכור לזה הקטן פוסל הגדול). ור' יוחנן אמר אינו נאמן כחכמים, ודרש מר זוטרא משמו של רב שימי בר אשי: הלכה כמו ששלח ר' אבא לרב יוסף בר חמא, שנאמן וכרבי יהודה].
 וכן פסקו במסכת יבמות (מז.). הלכה כרבי יהודה. [שאמרו שם: הלכה כרבי נתן בר יצחק שאמר הטעם שאינו נאמן הגוי לפסול את בניו לרבי יהודה, משום שהוא גוי ואין עדות לגוי, משמע שאם היה ישראל נאמן הוא לפסול את בניו].

וכן פסקו להלכה הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הטי"ו) הטור והשו"ע (סי' ד סעי' כט): האב שאומר על העובר שאינו ממנו או על אחד מבניו שאינו בנו - נאמן לפוסלו, והוא ממזר ודאי.

ומה שכתב הבית שמואל (שם סעי' נב) שמרן השו"ע פסק כהטור, ואילו לדעת הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הי"ט) שכתב שהוא בחזקת ממזר היינו ספק ממזר, יש לומר שמא מגוי נתעברה. ע"כ. וכן כתב הנודע ביהודה בתשובה (סי' ד) והובא בפתחי תשובה (סי' ד סעי' לו) וסיים: מי יקל ראש להתירו בממזרת נגד הרמב"ם. עכ"ד.
 לענ"ד אין דבריהם מוכרחים כלל, דהנה מרן כתב בפירוש בבית יוסף על דברי הטור שמקורו מדברי הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פט"ו (הטי"ו והי"ט) שפסק הלכה כר'

יהודה, שנאמן האב לפסול את בנו. הרי מפורש במרן הבית יוסף שלא רק שלא נחלק הטור על הרמב"ם, אלא שמקורו של הטור הוא מדברי הרמב"ם, ולכן הולד ממזר ודאי על פיו של האב. וכן כתב **שער המלך** (על הרמב"ם שם דין יז) והובא בפתחי תשובה (סי' ד סע"ק לו): שמבואר מלשון מרן הבית יוסף שסובר שדברי הטור והרמב"ם הם שפה אחת ודברים אחדים, ועל פי זה כתב לתמוה על הבית שמואל שכתב שהם נחלקו. **ועוד נראה לומר**: שלא מסתבר לומר שמרן יפסוק כדעת הטור כנגד דעת הרמב"ם, ואפילו לא לחשוש לדברי הרמב"ם ולומר שהוא ספק ממזר, אם לא שנאמר שהבין מרן הבית יוסף שאין מחלוקת בין הטור להרמב"ם, ולכן כתב שהוא ממזר ודאי. **ועוד** שכן כתב הרמב"ם בפירושו שם (הט"ז): שנאמן לומר עובר זה אינו בני וממזר הוא ויהיה ממזר ודאי.

ומה שכתב הרמב"ם (שם הי"ט): אמר האב אינו בני הרי זה **בחזקת ממזר**. נראה לענ"ד לומר שכוונתו שהוא ממזר ודאי, וכמו שכתב שם בתחילת ההלכה: אשת איש שהיתה מעוברת ואמרה עובר זה אינו מבעלי אינה נאמנת לפוסלו, והרי הבן **בחזקת כשרות**. ושם כולם מודים שכוונתו לומר שהולד כשר ומותר בבת ישראל, למרות שנקט הרמב"ם בלשון "בחזקת", ואם נאמר שמה שכתב הרמב"ם שחזקת ממזר בא להורות שהוא ספק ממזר, הוא הדין במה שכתב "חזקת כשר" שהוא ספק כשר, וכמו שלא שייך לומר שם כך לא שייך לומר כאן, ובזה מתיישבים דברי הרמב"ם ומובנים דברי מרן הבית יוסף כנ"ל שהוא ממזר ודאי **לכו"ע**. ועוד שלכו"ע מקורו של הרמב"ם הוא מדברי ר' יהודה שאמר שנאמן האב לפסול את בנו, וכולם הבינו בפשטות שלרבי יהודה הרי הולד ממזר ודאי, ולא ספק ממזר שמא מגוי נתעברה!

מכל האמור יוצא ברור ופשוט להלכה: שנאמן האב לומר שאינו בנו וממזר הוא, ויהיה ממזר ודאי ומותר בממזרת ודאית. [וכמו שכתב הנודע ביהודה בתשובה (סי' ד) שראה שמוחלט בדעת הרבנים שלכל הפוסקים הולד הוא ממזר ודאי ומותר בממזרת. ומה שכתב לתמוה עליהם מדברי הרמב"ם, הנה לפי דברינו הנ"ל אינו תמוה כלל, וכמו שכתב שער המלך כנ"ל, אלא שלגבי מה שכתב השער המלך לחלק בדברי הרמב"ם שבאופן שהאם אינה טוענת כלום ורק האב טוען הרי הולד ספק ממזר משום שאפשר שנתעברה מגוי, הנה לפי מה שיישבנו דברי הרמב"ם כנ"ל יוצא שגם באופן כזה דעת הרמב"ם שהוא ממזר ודאי, וכן הוא פשוט דעת מרן השו"ע מזה שלא חילק בזה. ודו"ק.] וכן נראה דעת הגר"ע יוסף צ"ל בשו"ת **יביע אומר** (ח"ג אה"ע סוסי"ב): שאם האב מכיר את בנו הבכור אין סומכים על דעת הריא"ז ורי"ד - והבן ממזר ודאי על פי האב.

(**מב**) שנינו **ביבמות** (מז.); רבי יהודה אומר: נאמן אדם לומר על בנו קטן ואין נאמן על בנו גדול, ואמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן: לא קטן קטן ממש, ולא גדול גדול ממש, אלא קטן ויש לו בנים זהו גדול, גדול ואין לו בנים זהו קטן.

וכן פסקו להלכה: הרי"ף (קידושין לב.) הרא"ש (שם פ"ד סוף סי' טז) והרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"יז).

והובא להלכה בטור ובשו"ע (אה"ע סי' ד סעי' כט): אם יש בנים לבן אינו נאמן האב אף על הבן, שלא האמינתו תורה אלא על בנו ולא על בן בנו.

כתב הבית יוסף (סי' ד סעי' כט): אם האב אינו מכיר מיהו בנו בכורו, נחלקו הראשונים אם נאמן האב לפסול את בנו;

לדעת הלכות גדולות (בסוף הלכות מילה) ור"ת (יבמות מז. תוס' ד"ה והלכתא): כל מה שנפסק הלכה כר' יהודה היינו דוקא כמכיר את בנו בכורו, אבל כשאינו מכירו אינו נאמן האב לפסול את בנו, אפילו אם אשתו פרוצה ביותר, דרוב בעילות אחר הבעל.

לדעת ר"י (יבמות מז. תוס' ד"ה והלכתא) [והשאלות (פרשת וירא – הובא בתוס' שם)] והרא"ש (ביב פ"ח סי' כא) – הלכה כר' יהודה לגמרי, אפילו כשאינו מכיר את בנו הבכור, נאמן לומר שהוא ממזר.

מרן בשו"ע (שם) לא חילק בין מכיר את בנו הבכור או לא, אלא כתב בסתם: שהאב נאמן לפסול את בנו והוא ממזר ודאי. משמע שפסק כר"י והרא"ש שאין חילוק בזה.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ג אה"ע סוסי"ב) כתב להקל ולהכשיר את הולד משום ספק ספיקא, שמא הלכה כהרי"ז והרי"ד שבאומר אין זה בני אינו נאמן, ושמא הלכה כבעל הלכות גדולות ור"ת שכשאינו מכיר את בנו הבכור אינו נאמן. אע"פ שאין זה דעת מרן מרן השו"ע (כהרי"ז ורי"ד). [משמע מדבריו: שאם האב מכיר את בנו בכורו, אין סומכים על דעת הרי"ז ורי"ד והבן ממזר ודאי על פי האב.]

ולעני"ד נראה שאי אפשר לומר כאן ספק ספיקא להקל נגד מרן השו"ע, משום שמרן לא חש לבי' הספיקות האלו יחד. וכמו שכתב בנו הרב יצחק יוסף שליט"א בעין יצחק (ח"ג עמ' צו) אף לדעת אביו היביע אומר: שבמקום שהבי' הספיקות נצטרפו יחד, ובכל זאת מרן פסק להחמיר נגד הספק ספיקא ולא התחשב בו, פשוט שבמקרה כזה אין אומרים ספק ספיקא להקל. וכן כתב כעין זה בשו"ת אור לציון (ח"ב פתיחה ענף ב' אות ד-ה).

(מג) כתב רבינו ירוחם (ח"ד נתיב כג' קצח ע"א) בשם הרמ"ה: דנאמן האב לפסול את בנו דוקא כאשר לא היה חזקת כשרות על הבן מפיו של האב, אבל אם היה חזקת כשרות על הבן מפיו של האב, לא נאמן אח"כ האב לפסול את בנו אלא בעדים. [הובא בבית יוסף אה"ע סי' ד סעי' כט]

כח. האומר על עצמו שהוא ממזר - נאמן לאסור עצמו בבת ישראל, ואסור בממזרת עד שיוודע ודאי שהוא ממזר ובנו כמוהו. ואם יש לו בני בנים - אינו נאמן לפסול בניו ולא יפסול אלא עצמו (מה).

מקור הלכה

כתב המהר"ם בריזבורק (בסוף שו"ת מהר"י ווייל קעח' א'): ראובן שכעס על אשתו ואמר הבת שילדה אינה בתו אלא ממזרת וגירשה, ואח"כ רוצה להחזירה ואומר שכל מה שדיבר עליה ועל בתו שקר ומחמת כעס עשה זאת - נאמן. [הובא בדרכי משה סי' ד סע"ק יא] הובאו דבריהם להלכה ברמ"א בהג"ה (סי' ד סע' כט).

(מד) כתב תרומת הדשן (סי' רסז): האב נאמן על בנו דוקא באשתו נשואה, אבל פנויה שאומרת זהו בנו והוא אומר שממזר נתעברה אינו נאמן לפוסלו, והיא נאמנת עליו להכשירו. [הובא בדרכי משה סי' ד סע"ק יא] וכן הביאו להלכה הרמ"א בהג"ה, וכן דעת מרן השו"ע כנ"ל בסעיף כד' עיי"ש.

לסיכום - מתי אין האב נאמן לפסול את בנו;

א) אם יש בנים לבן.

ב) כאשר היה חזקת כשרות על הבן מפיו של האב.

ג) כשהאם היא פנויה ולא נשואה אליו.

ד) אם אמרה האם מגוי נתעברתי. (כנ"ל בסעיף הקודם)

ה) אם האב אינו מכיר את בנו בכורו, נחלקו הראשונים בזה, ונראה דעת מרן השו"ע שנאמן לפוסלו.

(מה) לשון הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הט"ז). וכתב הרב המגיד (שם): זה ברור, שהשווה את עצמו לחתיכה של איסור ולכן דנין בו להחמיר.

וכן פסקו הטור והשו"ע (סי' ד סע' ל) כלשון הרמב"ם.

כתב הבית שמואל (שם סע"ק נג): לאו מתורת עדות דהא כל אדם קרוב אצל עצמו, אלא הטעם הוא כל אדם יכול לעשות לעצמו כל בנות ישראל לחתיכה דאיסורה, לכן אם בא על בת כהן אינו אוסר בביאתו.

כט. מדין תורה ספק ממזר מותר לבוא בקהל, שנאמר "לא יבוא ממזר בקהל ה'" ממזר ודאי אסור לבוא בקהל ולא ספק, אבל חכמים עשו מעלה ביוחסין ואסרו גם הספיקות לבוא בקהל, לפיכך ממזר ודאי מותר לישא ממזרת ודאית אבל ממזר ספק אסור לישא בת ישראל (מו).

ל. שתוקי – כל שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו. **אסופי** – כל שנאסף מן השוק ואינו מכיר את אביו ואת אמו. הרי הם בגדר ספק ממזר שאסורים בבית ישראל (מו).

לא. ולד שהיה מושלך בדרך ובא אחד ואמר בני הוא ואני השלכתיו – נאמן, וכן אמו נאמנת. נאסף מן השוק ובאו אביו ואמו אחר כן ואמרו בננו הוא – אין נאמנין, הואיל ויצא עליו שם אסופי. ובשנת רעבון – נאמנין, שמפני רעב השליכוהו והן רוצין שיוזנו אותם אחרים ולפיכך שתקו עד שנאסף (מח).

מקור הלכה

(מו) לשון הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הכ"א) על פי מה ששנינו בקידושין (עג). אמר רבא: דבר תורה אסופי כשר... התורה אמרה "לא יבא ממזר בקהל ה'" – ממזר ודאי הוא דלא יבוא, הא ממזר ספק יבוא, בקהל ודאי הוא דלא יבוא, הא בקהל ספק יבוא. [א"כ] מה טעם אמרו אסופי פסול? ... מעלה עשו ביוחסים.

(מוז) כן שנינו בריש פרק ד' דקידושין (סט). משנה, ופירש רש"י שם (ד"ה גירי): שתוקי ואסופי ספק ממזרים הם. וכן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הי"ב והי"ג): ששתוקי ואסופי הרי הם ספק ממזר, לפי שאין אנו יודעים מה הוא. ולכן כתב (שם הכ"א): ממזר ספק או שתוקי או אסופי אסור לישא בת ישראל. וכן כתבו הטור והשו"ע (אה"ע סי' ד סעי' לא וסעי' לו).

(מח) לשון הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ל), על פי מה ששנינו בקידושין (שם עג): אמר רב יהודה אמר רבי אבא אמר רבי יהודה בר זבדי אמר רב: כל זמן שבשוק – אביו ואמו (כתב הר"ן שם לא.: אביו או אמו) נאמנים עליו [לומר בננו הוא], נאסף מן השוק – אין נאמנים עליו. מה הטעם? אמר רבא: הואיל ויצא עליו שם אסופי; ואמר רבא: ובשנת רעבון אף על פי שנאסף מן השוק – אביו ואמו נאמנים עליו. ופירש רש"י: בשני רעבון – שהרבה נשלכין לא רצו חכמים לפוסלם מחמת יציאת קול. וכן פסקו להלכה: הרי"ף (שם לא ריש ע"א) והרא"ש (שם פ"ד סי' ו). וכן כתב הטור (סי' ד סעי' לב). וכן פסק מרן בשו"ע (שם) כלשון הרמב"ם.

לב. תינוק שנמצא בשוק – צריך לבדוק ב' דברים:

(א) אם יש סימנים המוכיחים עליו שאינו אסופי, שלא הושלך לשם מיתה אלא משום רעבון, כגון: שהוא מהול, או תלו לו קמיע בצוארו, או נמצא תחת אילן שאין חיה נכנסת לו. ואם אין לו סימנים המוכיחים – הרי הוא ספק ממזר (**מט**).

(ב) אם באותו מקום שנמצא יש ב' רוב – דהיינו רוב ישראל ורוב השיירה היא ישראל. ואם אין סימנים המוכיחים זאת – הרי הוא ספק גוי.

לפיכך אם אין ב' הדברים האלו – אסור הוא בבת ישראל ואסור בממזרת, אלא א"כ יתגיר שאז יהיה מותר בבת ישראל, משום ספק ספיקא לקולא (ספק שמא גוי הוא ולאחר גירות ישראל הוא, ואם תאמר ישראל הוא וספק ממזר הוא, הלא מן התורה מותר הוא בבת ישראל, ורק חכמים אסרו זאת). ודוקא כשיש ספק אחד שמא ממזר הוא ובב' ספיקות לא אסרו חכמים. אבל בלישא ממזרת יש להסתפק (**נ**).

מקור הלכה

(מט) בדין תינוק שנמצא בשוק (אסופי) ;

שנינו בקידושין (עג ע"א וע"ב): אמר רבא בר רב הונא; מצאו מהול – אין בו משום אסופי (רש"י: שאם לא היה כשר, לא היתה אמו טורחת למול אותו), משלטי הדמיה (רש"י: איבריו מתוקנים ומיושרים) – אין בו משום אסופי, שייף משחא (משוח בשמן זית) ומלא כוחלא (רש"י: סביבות עיניו מכוחלות) רמי חומרי (תלוי עליו קמיע העשוי משורשי צמחים) – אין בו משום אסופי (רש"י: משום שסימנים אלו מוכיחים שהוא כשר ומשום כך חסה עליו, ולא השליכה אותו אלא משום רעבון). תלי בדיקלי (תלוי על דקל) אי מטיא ליה חיה (רש"י: אם יכולה חיה להגיע אליו ולטורפו) – יש בו משום אסופי, ואם לאו – אין בו משום אסופי.

כתב רש"י (שם ד"ה תלי בדיקלא): כללו של דבר – כל מקום שיש להבין שלדעת מיתה השליכתו ולא חסה עליו, יש בו משום אסופי.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הל"א) וז"ל: נמצא הולד מהול או שהוחתל או שהומלח או שהיה הכוחל בעיניו או הקמיעין בצוארו או שנמצא תחת אילן מסובך שאין חיה נכנסת לו... אין בו משום אסופי, מאחר שהן משמרין אותו שלא ימות בחזקת כשר הוא.

אבל אם נמצא מושלך באמצע הדרך... או שנמצא תלוי באילן משום שחיה מגעת לו – הרי זה אסופי. עכ"ל. וכן פסק הרא"ש (קידושין פ"ד סי' ו).

וכן כתבו להלכה ה**טור** וה**שו"ע** (סי' ד סעי' לא) וז"ל: אסופי שנאסף מהשוק הוי ספק ממזר, כגון; שאין הוכחה שלא הושלך לשם מיתה, אבל אם יש הוכחה שלא הושלך לשם מיתה, בין שיש הוכחה בגופו, כגון שהוא מהול או שאיבריו מתוקנים ומיושרים כמו שעושים לנערים, או שהוא משוח בשמן, או ששמו לו כחול בעיניו, או תלו לו קמיע, בין שיש הוכחה במקום, כגון שנמצא במקום שרבים מצויים שם או שתלוי במקום באילן שאין החיה מגעת שם והיה סמוך לעיר, או שנמצא בבית הכנסת הסמוך, או בצידי רשות הרבים, אין בו משום אסופי, כיון שחוששין עליו לשומרו, ולא הושלך שם אלא משום רעבון.

(ב) שנינו במשנה **במכשירין** (פ"ב מ"ז): עיר שישאל גויים דרים בה, מצא בה תינוק מושלך; אם רוב גויים – גוי, ואם רוב ישראל – ישראל, מחצה על מחצה – ישראל.

וביארנו זאת בגמרא **בכתובות** (טו ריש ע"ב): אמר רב; לא שנו אלא להחיותו (רש"י): שמצויים לפרנסו כישראל, כאשר רוב ישראל או אפילו מחצה על מחצה, משום "וחי אחיך עמך", אבל ליוחסין לא אף שיש רוב ישראל בעיר, אלא מצריכים שתי רוב כדי להכשירו לישראל גמור לגבי חיתון, כמבואר שם (טו). שאם רוב העיר ישראל, ורוב השיירות שבאות לעיר הם ישראל, התינוק שמצאו ישראל אף לגבי חיתון.

וכן פסקו להלכה ה**רי"ף** וה**רא"ש** (כתובות סוף פרק א'): שצריך שתי רוב ביוחסין.

וכן כתב ה**רמב"ם** (הלכות איסורי ביאה פט"ו הכ"ה) וז"ל: האסופי שנמצא בעיר שיש בה גויים בין שהיה רוב גויים או רוב ישראל הרי זה ספק גוי לענין יוחסין. קידש אשה צריכה גט מספק... היו רוב העיר גויים מותר להאכילו נבילות וטריפות. היה רובן ישראל מחזירין לו אבידתו כישראל, מחצה על מחצה מצוה להחיותו כישראל... והרי הוא לענין נזיקין ככל ספק ממון המוציא מחבירו עליו הראיה.

וכן נפסק כלשונו ב**טור** וב**שו"ע** (סי' ד סעי' לג-לד).

לפיכך תינוק שנמצא בשוק – צריך לבדוק בו ב' דברים;

א. שבאותו מקום שנמצא יש ב' רוב ישראל – דהיינו רוב ישראל, ורוב השיירה היא ישראל. ואם לא הרי הוא ספק גוי.

ב. שיש סימנים המוכיחים עליו שאינו אסופי, אלא הושלך משום רעבון. ואם לא הרי הוא ספק ממזר.

כתב ה**רב המגיד** (הלכות איסורי ביאה פט"ו הכ"ו): אפילו אם רוב העיר גויים, יש לומר שאם יתגייר יהיה מותר בבת ישראל ואסור בממזרת, משום ספק ספיקא לקולא, ספק שמא גוי ולאחר גירות הוא ישראל, ואם תאמר ישראל הוא וספק ממזר, הלא מן

לג. אסופי הנמצא בעיר שיש בה רוב ישראל ומיעוט גויים, כיון שיש בו רק רוב אחד, ולענין יוחסין מצריכין ב' רוב דהיינו שגם רוב השיירה שמגיעה לעיר הזאת היא ישראל כנ"ל בסעיף הקודם, לכן דינו של האסופי כספק גוי ואסור לו לישא גיורת שמא גוי הוא, ואם נשא הרי היא ספק אשת איש, משום שאם הוא גוי אין קידושין תופסים בה. (ומה שנתבאר לעיל בסעי' כב: שאסופי דינו כספק ממזר ולכן מותר בגיורת ממה נפשך, כיון שממזר וישראל מותרים בגיורת - מדובר שאין בעיר שמצאו את האסופי גויים כדי שנחשוש שמא גוי הוא.) וכן שתוקי שנשא ישראלית הרי היא ספק אשת איש, שמא היא אסורה לו משום ערוה שאין קידושין תופסים בה. כגון אביו הוא אביה של אשתו ונמצא אשתו אחותו שאין קידושין תופסים בה (נא).

מקור הלכה

התורה מותר הוא בבת ישראל, וכל מה שאסרו חכמים באסופי דוקא כשיש ספק א' שמא ממזר הוא, ובב' ספיקות לא אסרו חכמים. ואסור בממזרת משום שיש רק ספק א' שמא ישראל הוא, ואסופי אסור מהתורה בממזרת.

הקשה עליו **הבית שמואל** (סי' ד סעי'ק נד), שהרי מבואר בקידושין (עג.) שאסופי מותר מהתורה בממזרת ורק מדרבנן אסור, שהרי ממזר אסור בקהל ודאי ולא בקהל ספק, ונשאר עליו בצ"ע. וכמו שהבאנו לעיל דבריהם בסעי' כו, ויישבנו שם דברי הרב המגיד, אך לדעת מרן נשארנו שם בצ"ע, ואפשר שמשום כך יסבור מרן שמותר גם בממזרת משום ספק ספיקא.

(נא) כתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הל' כז-כח) וז"ל: יראה לי שכל מדינה שיש בה שפחה או גויה הראויה לילד, הואיל והאסופי הנמצא שם ספק גוי ספק ישראל או ספק עבד כשישא הגיורת כמו שביארנו - הרי זו ספק אשת איש, והבא עליה פטור שאין הורגין על ספק.

וכן יראה לי שהשתוקי שנשא אשה שאפשר שהיא ערוה עליו והרי היא ספק אשת איש, שאין קידושין תופסין בעריות. ואי זו היא האשה שאפשר שתהיה ערוה עליו? כל אשה שהיה אביה או אחיה קיים כשנתעברה בו אמו, וכל אשה שנתגרשה או נתאלמנה שמא אשת אביו היא או אשת אחי אביו. עכ"ל.

וכן פסקו ה**טור** וה**שו"ע** (סי' ד סעי' לז) כדברי הרמב"ם. [הקשה הבית שמואל (שם סעי'ק סו): הלא אם השתוקי אין בו חשש ממזרות כגון שאמרה אמו לכשר נבעלתי, מותר לו לישא ישראלית כמבואר ברמב"ם שם הל' כט, אי"כ מנין לו להרמב"ם שחוששין שמא נושא ערוה?]

לד. בזמן הזה מותר לישא מהקראים כאשר יתחזקו בתורה וביראת שמים, משום שאין פיסול ממזרים בהם, כיון שקידושיהם נעשים בעדים שלהם שפסולים לעדות (נב).

מקור הלכה

וכתב הרב המגיד (שם הלי' כט): שכל דברי הרמב"ם בשתוקי שהוא ספק ממזר (כגון שאין אמו אומרת שלכשר נבעלה), ומדרבנן אין לו תקנה אלא בגיורת.

כתב החלקת מחוקק (סע"ק לז) בדעת הרמב"ם והשו"ע: שגם כשהוכשר השתוקי ע"י אמו והתירוהו בקהל, לא ישא אשה שאביה או אחיה היו קיימים כשאמו של השתוקי נתעברה ממנו, שמא נתעברה אמו מאבי האשה או מאחיה. ואילו הבית שמואל (סע"ק סו) כתב: שאם השתוקי הוכשר מותר לו לישא אשה ולא חוששין שמא ישא אחותו. וכן כתב ערוך השולחן (סי' ד סע"ו ס - סא).

(נב) בדין הקראים - אם מותר להתחתן איתם;

כתב הבית יוסף (סוף סי' ד): כתב רב נטרונאי גאון בתשובה (תשובות הגאונים - שערי צדק ח"ג שער ו' סי' ז); יהודים שפרשו מדרכי ישראל ואין משמרין מצוות והם פרוצים בעריות ולא נותנים גט לנשותיהם - הרי בניהם ממזרים ואסור להתחתן איתם. כתב רבינו שמשון על הקראים - שאסור להתחתן איתם, לפי שמתקדשים כדין אך לא מתגרשים כדין, ומשנין ממתבע שטבעו חכמים בגיטין ונישאות לאחרים בחיי הבעלים, נמצאו הבנים שלהם ממזרים מאשת איש. עכ"ד.

והביא הרמ"א בהג"ה דברי רבינו שמשון הנ"ל בבית יוסף, והוסיף בדרכי משה ובהג"ה (שם): האנוסים החוזרים לדת ישראל, נראה לי שמותר להתחתן בהם כמו בשאר גרים, כיון שגם הקידושין שלהם לא היו קידושין בהיותם אנוסים, ממילא אין בהם חשש ממזרות מאשת איש.

אולם הרדב"ז בתשובה (ח"א סי' עג) כתב: שמה שכתב רבינו שמשון שהקראים הם ממזרים, דוקא באותם שקידושיהם בעדים שלנו וגיטן אינו גט, אבל באלו שבמצרים שאינם מקדשין אלא בעדים שלהם - אין כאן קידושין, משום שהם פסולי עדות מן התורה, לפיכך אין בהם חשש ממזרות, ומותרים לבוא בקהל ה'. ואם יסכימו עימי חבירי אני מתירם, והעידו לפני שהר"ר יעקב בירב ז"ל היה מתיר. וגם כהר"ר שמואל הלוי היה מתיר. וכן משמע מתשובת הרמב"ם דפשוט היה לו שמותרים לבא בקהל אפילו בעודם קראיין.

וכתב שכן היה מעשה בסוף מחזור רס"ז שחזרו קהל גדול מהקראיין לדת האמת במצרים ע"י הנגיד **רבינו אברהם החסיד** ז"ל, וקרוב הוא שהיה בנו של הרמב"ם ז"ל. ועוד היום משפחות ההם ידועות במצרים מהם כהנים וישראלים מיוחסים, ולא היה אדם פוצה פה עליהם אלא אדרבה נתחתנו בהם גדולי קהלות מצרים הרבנים. והמעשה הזה העיד עליו בעל ספר כפתור ופרח (פרק ה'). עכ"ד.

כתב הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת **יביע אומר** (ח"ח אה"ע סי' יב): שכתב המהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סוף סי' לג) וז"ל: "וכבר נעשה מעשה על ידינו לקרובם תחת כנפי השכינה על פי שלושה עמודי עולם, והם, הרב מהר"ר יעקב בי רב, ומהר"ר שמואל בן חכים הלוי, ומורינו הרדב"ז, וכמו שכתבתי בפסק שלי, וגם הוספנו עוד ראיות על היתר הקראים כשמקבלים עליהם דברי חברות, ועשינו אותן סניף לדברי רבותינו ז"ל".

וכתב עוד שם (אות ו'): **שיש לומר** שמרן הבית יוסף, לאחר מה שכתב בבית יוסף בשם תשובת רבינו שמשון, נודע לו כי מורו הגאון רבינו יעקב בי רב הצטרף לפסק הרדב"ז ורבי שמואל בן חכים הלוי, שאין פיסול ממזרות בקראים, מפני שקידושיהם שנעשים בעדי הקראים אין בהם ממש, כי הקראים פסולים לעדות, ולכן יחד איתם עשו מעשה רב לקבל קראי ולהתירו בקהל ה', וכמו שכתב כל זה הגאון מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סי' לג). לכן ראה לנכון להשמיט דברי רבינו שמשון מחיבורו השולחן ערוך. כי אין הלכה כמותו. ובפרט שהרדב"ז הוכיח מתשובת הרמב"ם שסובר שאין בקראים פיסול ממזרות, והוא המרא דאתרא שלנו, והלכה כמותו נגד רבינו שמשון. **ועוד יש לומר** שגם מרן הבין בדעת רבינו שמשון שמדובר בקידושין בפני עדי ישראל, וכמו שפירש כן הרדב"ז, אבל בקידושין בעדים קראים מודה שאין בהם ממש. וכ"כ הגאון רבי יצחק אבולעפייא בשו"ת פני יצחק ח"ו (בהשמטה לאה"ע סי' ז, בד"ה וגם).

וכן הסיק שם להלכה: שיש לקרב את הקראים ולהתיר להם לישא בת ישראל לאחר שיתחזקו בתורה ויראת שמים.

לה. נאמנת המיילדת לומר זה הבן כהן הוא או לוי או ממזר, מפני שלא הוחזק ואין אנו יודעים יחוסם. ודוקא כשהוחזקה לנאמנת ולא עירער עליה אדם, אבל אם עירער עליה אפילו אחד ואמר: בשקר מעידה – אינה נאמנת והבן בחזקת כשר ואין לו יחוס (נג).
ואם המיילדת היא קרובת משפחה – יש אומרים: שאינה נאמנת לפסול את הולד, ויש אומרים: שהיא נאמנת (נד).

מקור הלכה

(נג) בדין נאמנות המיילדת;

שנינו בקידושין (עג): תנו רבנן: [ארבע נשים שילדו בבית אחד, אחת אשת כהן ואחת אשת לוי ואחת אשת נתין ואחת אשת ממזר] נאמנת חיה (המיילדת) לומר זה כהן וזה לוי, זה נתין וזה ממזר. במה דברים אמורים: כשלא עירער על כך אדם, אבל אם עירער על כך אדם – אינה נאמנת (המיילדת).

שואלת הגמרא: מהו העירער? אם תאמר עירער של אחד, והרי אמר רבי יוחנן: אין עירער [מועיל] פחות משנים?!

על כן עונה הגמרא בשני אופנים; לישנא א' – שמדובר בעירער של שנים. לישנא ב' – לעולם אומר לך שמדובר בעירער של אחד, וכי אמר רבי יוחנן אין עירער פחות משנים, היינו היכן שיש חזקת כשרות, אבל היכן שאין חזקת כשרות – אחד גם נאמן [לעירער].

ופירש רש"י: שדוקא כשלא יצא עירער על הולד לומר זה בנה של אשת ממזר, אבל אם יצא עליו עירער אינה נאמנת כיון שאין לו חזקה של כשרות, משום שלא נודע עדיין לבריות מי הוא הכשר, ולא יצא אחד מהם ידי ספק.

ופסקו הרי"ף (שם לא.) והרא"ש (שם פ"ד סי' ח) והרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו הל"ב) כלישנא ב'. אלא שהרי"ף והרא"ש פירשו כרש"י שלא יצא "עליו" (על הולד) עירער, ואין "לוי" (ולד) חזקת כשרות. ואילו הרמב"ם פירש שלא יצא "עליה" (על המיילדת) עירער משום שהוחזקה בנאמנות.

והטור (סי' ד סע' לה) כתב כפירוש רש"י הרי"ף והרא"ש. ואילו מרן בשו"ע (שם) פסק כפירוש הרמב"ם וז"ל: נשים שילדו בבת אחת, אשת כהן ולוי וישראל וממזר, נאמנת החיה לומר: זה הבן כהן הוא, או לוי, או ממזר, מפני שלא הוחזק ואין אנו יודעים יחוסם. במה דברים אמורים; כשהוחזקה נאמנת ולא ערער עליה אדם. אבל אם ערער עליה אפילו אחד, ואמר: בשקר מעידה – אינה נאמנת, והרי הבן בחזקת כשר ואין לו יחוס.

והקשה הר"ן (שם לא.): הרי קיים לנו שכל מקום שהאמינה התורה עד אחד הרי הוא כשנים. אי"כ איך מועיל כאן עירעור של אחד? ותירץ: שדוקא בדבר שעשוי להתגלות חשוב הוא כשנים, מה שאין כן כאן שאין המיילדת נאמנת [מן הדין], אלא שהאמינו לה חכמים מפני שעל פי הרוב אי אפשר בענין אחר, לפיכך יכול עד אחד להכחישה.

(נד) אם המיילדת היא קרובת משפחה של הולד – נחלקו הפוסקים;

כתב המשנה למלך (איסורי ביאה פט"ו הל"ב) הובא בפתחי תשובה (שם סע"ק מד): שמדברי הרב המגיד (שם הי"ב) שכתב הטעם שהמיילדת נאמנת לפסול את הולד ואילו האם אינה נאמנת לפסול את בנה, [משום שאין אדם משים עצמו רשע. ועוד] משום שהאם קרובה לו וקרוב פסול לעדות. משמע שאם המיילדת גם קרובה לולד - אינה נאמנת. וצ"ע.

ואילו ערוך השולחן (סי' ד סע' מו) כתב: שהיא נאמנת, כיון שתקנת חכמים היא מפני שאי אפשר בענין אחר ברוב הפעמים (כמו שכתב הר"ן כנ"ל), אי"כ מה לי קרובה מה לי רחוקה. (וכתב שמהרב המגיד אין ראייה לזה)

להמשך הספר יש לרכוש את הספר

בטלפון: 054-8444665